

תשורה

משמחת הנישואין של
שניאור זלמן ושתערנא שרה שיחיו

לאופר

י"ג מרחשוון תשפ"ו

כפר חב"ד ב'

עיצוב ועימוד

טל': +972 (0)8-8502771
www.chazak.co.il
office@chazak.co.il

ב"ה

פתח דבר

לזכרון טוב ליום שמחתנו, שמחת הנישואין של הת' שניאור זלמן ומרת שטערנא שרה שיחיו לאופר - וכמנהג אנ"ש לאחרונה המיוסד על מנהג כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ כחתונת הרבי והרבנית - הננו לכבד בזה את כל הנוטלים חלק בשמחה, מקרוב ומרחוק, בתשורה זו.

התשורה נחלקת לשערים דלהלן.

שער שיחת קודש: משיחת שבת פרשת בהר-בחוקותי תשל"א, ביאור בפרקי אבות בענין לימוד התורה.

שער אגרות קודש: מספר מכתבים ששיגר הרבי לאישים שונים.

שער יחידיות: מדברי הרבי לאישים שונים בעת ה"יחידות", ומובן שהדברים נכתבו על פי זכרונם והבנתם של המספרים, ובאחריות המספרים והרושמים בלבד.

שער פנינים: בו נקבצו אמרות, סיפורים והנהגות שנשמעו מפי הרבי, על פי השמועה, בזמנים שונים, וכן עובדות מעניינות על הרבי.

שער "מדרכי התורה": בו הובאו שני בירורים בדברי הרבי אשר יסודתם בהררי קודש.

אחרון אחרון חביב:

קונטרס "מדרכי התורה - הערות על התניא": הערות וצינונים על ספר התניא.

*

התשורה נערכה על ידי הרה"ח הרה"ת ר' לוי יצחק שי' שפרינגר, גיס החתן, מחומרי ארכיונו של אבי החתן, הרה"ח הרה"ת ר' מרדכי מנשה שי' לאופר, שליח הרבי ורב רובע י"א באשדוד.

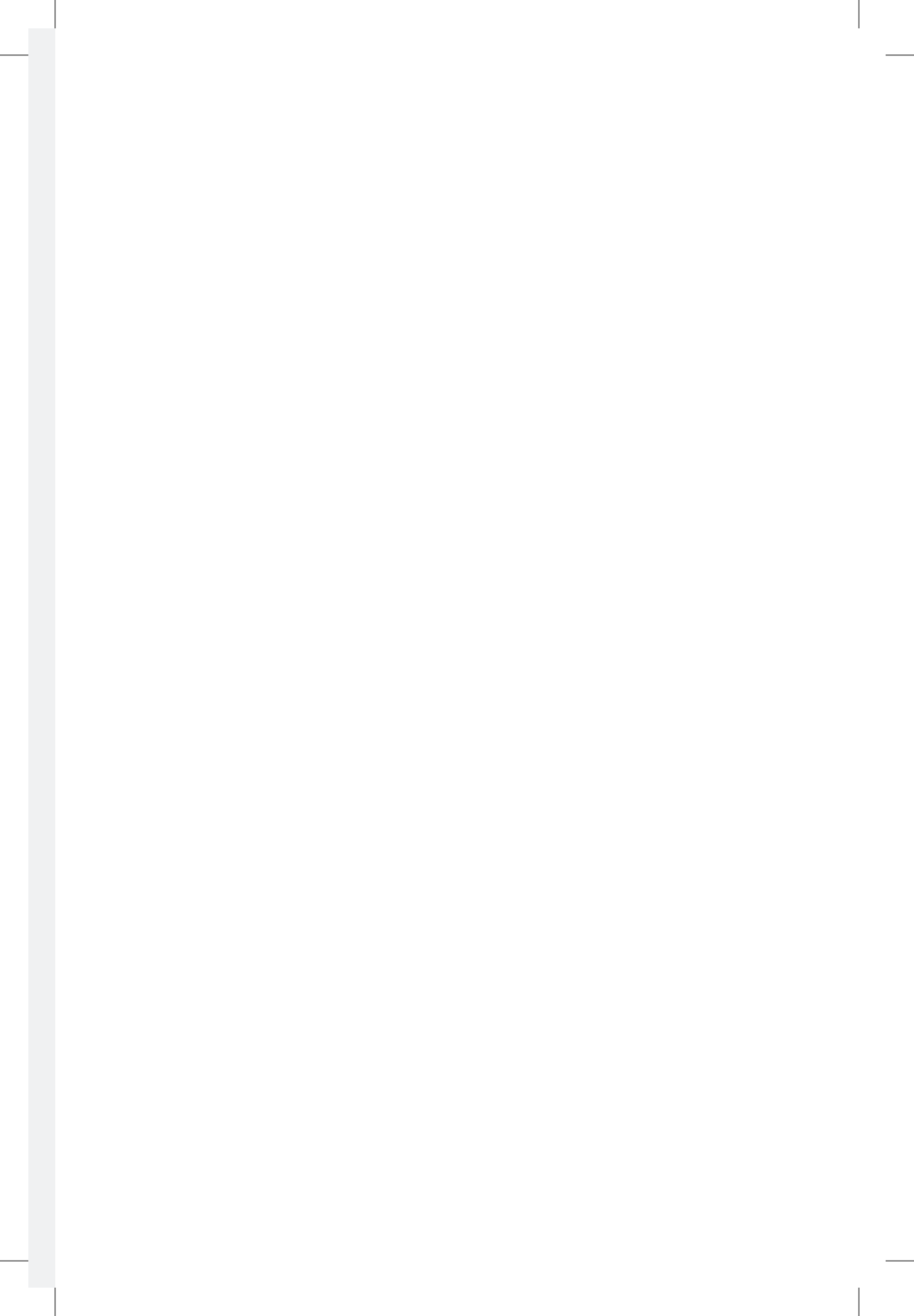
*

יהי רצון שתיכף ומיד ממש נזכה ל"שמחת עולם על ראשם" בגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו.

משפחת מוזיקנט
שמשיח

משפחת לאופר
אשדוד

י"ג מרחשוון תשפ"ו

שיחת קודש

משיחת שבת פרשת בהר-בחוקותי תשל"א,
ביאור בפרקי אבות בענין לימוד התורה

בשנת תשל"ג יצאה לאור בכפר חב"ד חוברת בשם "כינוס תורה". בחוברת זו נדפסו השיעורים שנאמרו ע"י רבני חב"ד וראשי ישיבות חב"ד בארץ הקודש, בכינוס תורה שהתקיים בכפר חב"ד לפי הוראת כ"ק אדמו"ר באסרו חג הסוכות תשל"א. בתחילת החוברת באה שיחת כ"ק אדמו"ר בענין לימוד תורה.

לחביבות הדבר, מועתקת לפנינו השיחה כפי שנדפסה שם, ככתבה וכלשונה¹.

משיחת ש"פ בהר-בחוקותי, מבה"ח סיון, ה'תשל"א

בלתי מוגה

שנינו ב"פרקי אבות" ² "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים: ספוג ומשפך, משמרת ונפה. ספוג - שהוא סופג את הכל, ומשפך - שמכניס בזו ומוציא בזו, משמרת - שמוציאה את היין וקולטת את השמרים, ונפה - שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת".

ולכאורה אינו מובן:

א. מסכת אבות עוסקת במדות הטובות בהן צריך האדם להתנהג, וכל הנהגה המפורשת במסכת זו ענינה הוראה למעשה. ולפי"ז אין מובנת שייכותה של משנה זו למסכת אבות מאחר ואין בה כל הוראה לפועל ואינה אלא ספור דברים אשר כך היא המציאות בין היושבים לפני חכמים.

מהמשנה שלפניה³ למדים אנו הוראה מחודשת שאפילו "הולך ואינו

1. לימים נדפסה מהדורה שונה של השיחה ב'תורת מנחם' כרך סד עמ' 203-204; 208-211.

2. פ"ה מט"ו.

3. מ"ד.

עושה - שכר הליכה בידו, עושה ואינו הולך - שכר מעשה בידו" הגם שהדברים נאמרו בסגנון דומה: "ארבע מדות בהולכי בית המדרש".

ועד"ז במשנה שלפני פניה האומרת "ארבע מדות בנותני צדקה" אין זה ספור דברים גרידא אלא הוראתו בצדו ש"הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים - עינו רעה בשל אחרים". היינו שאף בשעה שנותן לצדקה ו"עינו טובה" הרי"ז צריך להיות גם בשל אחרים ולא רק בשלו, ואין ראוי שירצה שרק הוא עצמו יתן כל הכסף הנדרש ולא זולתו.

אמנם יכול הוא לטעון לזכותו שכל המצוה תקרא על שמו ואילו חברו יקיים מצוה אחרת מתרי"ב המצוות הנותרות, אך זו הוראת המשנה שאין מן הראוי לו לרצות שהוא יקיים את כל המצוה לבדו אלא עליו לנהוג בעין יפה גם בשל חברו, ורצונו חייב להיות לשתף יהודי נוסף בקיום אותה מצוה ועליו להשתדל לזכות במצוה זו יהודים רבים ככל האפשר.

אך מהי ההוראה העולה ממשנתנו המספרת על ארבעת סוגי התלמידים, אבל לכאורה אינה מייצעת כיצד יתעלה התלמיד שהוא בבחי' "משפך" לדרגת "ספוג".

והמשנה אינה מסתפקת בקביעת ארבעת הסוגים, אלא מאריכה בפרטים, הבבא הראשונה כוללת את ארבעתם, ובבבא השניה מפרטת המשנה ומבארת כל סוג בפני עצמו. וכנ"ל, מדוע היא אריכות זו במשנה שכלל אין מובן עצם שייכותה למסכת אבות?

ב. בפרטן של דברים אינו מובן סדר ארבעת הסוגים שסדרתן המשנה. ראשון להם הוא "ספוג" - דרגה הנעלית שבכולן "בור סוד שאינו מאבד טפה", אחריו מונה המשנה את הסוג הנמוך ביותר "משפך" - שמכניס בזו ומוציא בזו" שאינו קולט מאומה, ובין שני קצוות אלו נמנים סוג ה"משמרת" - תלמיד התופס חלק מלמודו, חלק ה"שמרים" הטפל, ו"נפה" - תלמיד התופס את החלק המשובח שבלמוד, את ה"סולת".

וא"כ אין זה בסדר מהעליון לתחתון, ואף לא מן התחתון לעליון.

ג. בנוסף לכך שאין מובן הסדר בכללו, גם יש להבין מדוע בתחילה נמנית המעלה הגדולה "ספוג" ולאחריו החסרון הגדול "משפך", ובהמשכה מקדימה המשנה את חסרון ה"משמרת" למעלת ה"נפה"?

ד. הכלל הוא "תורה על הרוב תדבר", ורוב התלמידים דרכם (כנראה במוחש) שחלק מהלמוד נתפס אצלם וחלקו אינם תופסים. סוג זה של תלמידים אינו כ"משמרת" שאינה קולטת מאומה מהיין, וגם אינו כ"נפה" הקולטת רק סולת, ויפלא מדוע מונה המשנה את הסוגים הבלתי מצויים "ספוג" ו"משפך" ומתעלמת מן הסוג הרגיל של תלמידים הנ"ל (השכיח גם מ"משמרת" ו"נפה").

ויש לבאר זה בדוגמת ביאור הגאון הרוגאטשובי⁵ למושג "נא" הנאסר באכילה בקרבן פסח (לא תאכלו ממנו נא)⁶ שזו מציאות שנתחדשה בדיני התורה אך אינה קיימת בפועל, שהרי לא תתכן מציאות "צלי ואינו צלי": החלק הצלוי - צלוי הוא לחלוטין, והחלק החי - אינו צלוי כלל. אלא שכל מציאות זו היא בדיני התורה, עם גדרים וחובים משלה לגבי קרבן פסח.

ולענייננו, התלמיד שקיבל רק חלק מדברי הרב וחלק האחר לא קיבל, הרי את אשר קיבל - שלו הוא לגמרי, ומה שלא קיבל אין זו קליטה כלל וכלל, ולפיכך אין סוג תלמידים זה נמנה כסוג בפני עצמו.

מאחר והמדובר הוא בלימוד אחד הנקלט בצורה שונה אצל כל אחד מארבעת סוגי התלמידים היושבים לפני חכמים, מובן שזהו גם הסדר בלימודו של כל אחד ואחד, החל מתחילת לימודו כילד ועד התבגרותו והתעלותו בהשגת התורה, ודרגות אלו הן בסדר של ספוג, משפך, משמרת ונפה (וכפי שיתבאר לקמן).

ילד קטן המתחיל ללמוד הוא בבחינת "ספוג" הקולט את כל הנלמד, ומקבל כל מה שאומרים לו: קמץ אל"ף - אָ, קמץ בי"ת וכו' ובינתיים אינו רואה כל חילוק בין "יין" ל"שמרים" ואינו מאבד משניהם טפה.

5. בקונטרס ההשלמה עמ' 6 (הובא ב"מפענח צפונות" עמ' 228).

6. שמות יב, ט.

7. רש"י פסחים מא, א.

וההוראה מכך היא עבור המלמד, שיתן לבו לכך שעתה הילד הוא בדרגת "ספוג" וכל הנלמד אתו עתה (כנהוג ללמוד לגירסא) נקלט ומתקבל אצלו לחלוטין.

אחר לימוד זה התלמיד הוא בבחינת "משפך" - שמכניס בזו ומוציא בזו ואינו מקבל כלום. כנראה בעליל שבסוף יום הלמודים הילד עייף ואינו מסוגל לקלוט מאומה, וזו היא ההוכחה שעתה צריך הלמוד להסתיים ולאפשר לילד לנוח.

וכפי שמצינו אף אצל משה רבינו שנתן לו הקב"ה ריוח בין פרשה לפרשה, כ"ש וק"ו שילד קטן הלומד תורה זקוק למנוחה אחר הלימוד בכדי שיוכל להמשיך אח"כ בשמיעת הלימוד והבנתו.

עם המשך הלימוד והתבגרות הילד מתעלה הוא לדרגת "משמרת", מתעמקת הבנתו בענין הנלמד ושכלו מתחיל לברור ולהבחין בפרטי ההשכלה, אך לעת עתה, כשהוא קרוב עדיין לתחל תלמודו וטרם מסוגל להתייגע בהשגה, כל תפיסתו היא רק בממשות השכל - אותו חלק השייך יותר לגשמיות, ואילו את דקות המושכלות אינו קולט. שזהו החילוק בין שמרים שהם החלק העב שביין (הנקרא יין מגתו) לבין היין הצלול המתקבל אחר סילוק השמרים מתוכו.

וכך אותו תלמיד טרם שמתייגע בלמוד, קולט הוא את השמרים - גשמיות השכל וגסותו, ומוציא את היין - רוחניות הענין ודקותו.

ממדריגה זו מגיעים לבחינה הרביעית "נפה" - שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת, שוב אינו חפץ בממשות השכל וחיצוניותו, והתייגעויותו מרוממתו לקלוט את הסולת - עומק הענין ופנימיותו על כל דקותו.

ואלו הן ההוראות במשנתנו לכל אחד ואחד:

התלמיד הסופג את הכל ואינו מאבד טפה יכול לדמות בנפשו שהגיע כבר אל תכלית השלימות בלמוד התורה, באה המשנה ומלמדתנו שבחינת "ספוג" אינה אלא תחילת הלמוד, זהו רק לימוד לגירסא וחובתו להמשיך

8. רש"י ויקרא א, י.

9. תענית ל, א ובכ"מ.

וללמוד עד שיגיע לדרגת "נפה - שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת", שזו - כמשנת"ל - הדרגה הנעלית ביותר.

לתלמיד שבבחינת "משפך - שמכניס בזו ומוציא בזו" מורה משנתנו שאל יפול ביאוש מתוך מחשבה על חוסר התועלת שבלמודו היות ואינו זוכר מאומה. לגביו ההוראה היא לחזור תדיר על למודו בכדי שלא ישכח ממנו וכפרטי הדינים בהל' תלמוד-תורה¹⁰ למי שהוא שכתן בטבעו ועליו לסדר את למודיו באופן שונה מהאחרים ולהרבות בחזרה, אך לא להפסיק ח"ו מללמוד.

ההוראה הכללית מכך היא שהלימוד צריך להיות בשופי וללא הפסק עד שיגיע לבחינת "משפך", עייפותו מיגיעתו תהיה גדולה כל כך שיהא "מכניס בזו ומוציא בזו", וזו תהיה לו ההוכחה שעתה העת והרשות להפסיק מלמודו.

אך הפסקה זמנית זו היא חלק מסדר הלמוד ואין הכוונה שיפנה לבו לבטלה. וכמובן גם שמשו רבנו לא ישב בטל בהפסקות שבין פרשה לפרשה, והן שמשו לו להתבונן בפרשה ששמע. וכספור הגמ'¹¹ על ר' יוחנן (שענינו הוא למוד התורה, כדלקמן) שבשעה שנתעייף מלמודו "הוא אזיל ויתיב אשערי טבילה, אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דלהו להו בני שפירי כוותי, גמירי אורייתא כוותי". דהיינו שגם בשעה זו היה לבו נתון לכך שילדי ישראל יגדלו לשכמותו. - שענינו היה לימוד התורה ועד שכל תלמוד ירושלמי הוא לשיטת ר' יוחנן¹². והעולה מכך כי גם כשמפסיקים קמעא מלימוד התורה ועומדים במדריגת "משפך", גם זהו חלק מסדר הלמוד היות וגם אז אין מנותקים ח"ו מענין התורה, וכדוגמת ר' יוחנן.

תלמיד שהוא בבחינת "משמרת - שמוציאה את היין וקולטת את השמרים", דהיינו שהוא כבר מתחיל לברור את השכל, ויכול לחשוב שהוא מבין כבר את הענין הנלמד לאשורו, ורואה הוא שאפילו בלא

10. לאדה"ז פ"ב סעי' ח-ט.

11. ב"מ פד, א.

12. ראה הקי' פיה"מ להרמב"ם. שד"ח כללי הפוסקים סי' ב' אות ב'.

יגיעה כבר תפס את הענין והונח אצלו כראוי, לגביו הוראת המשנה היא שעליו לדעת שכל אשר הבין אינו אלא ה"שמרים". אותה סברא שהונחה אצלו היא רק גשמיות השכל, שכן זה בלתי אפשרי לעמוד על דקות השכל ורוחניותו ללא יגיעה. ולו גם היה קידוש אביו ואמו נעלה ביותר¹³ אך מצד טבעו ותולדתו קשור האדם עם "רוח הבהמה היוורת היא למטה"¹⁴ ומוכרח הוא לזכך את עצמו בכדי להתקרב ולקבל שייכות מה אל ענינים דקים, וזה אפשרי רק ע"י מאמץ ויגיעה.

והיות שלהבנת התורה לאמיתה מוכרחים לעדינות ודקות (כי כל עניני השכל בכלל דקים המה, וכ"ש שכך הוא בחכמת התורה, אלא שהדקות הראויה ללימוד התורה אפשרית רק ע"י יגיעה) מלמדת המשנה שסברא שנתקבלה והונחה ללא עמל ויגיעה אינה אלא "שמרים" - חלק השכל הקשור בגשמיות. ובכדי לקלוט את דקות השכל שישאר למסקנה בהתאם לאמת מוכרח הוא לזכך עצמו, ורק אז יהיה במדריגת "והוי' עמו"¹⁵ - שהלכה כמותו¹⁶.

ומדרגת "משמרת" יתעלה לבחינת "נפה" - שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת" קליטת פנימיות ודקות שכל התורה.

אך גם הזוכה ומגיע לדרגה הנעלית של "נפה" חייב לזכור כי עם כל זאת הוא רק מ"תלמידים היושבים לפני חכמים". כי יכול הוא לחשוב בלבו שהרי כבר הגיע לתכלית העלוי בלימוד התורה ואינו זקוק יותר לישוב לפני חכמים, וראוי לו א"כ להיות בעצמו חכם וראש-ישיבה,

ולפיכך מורה משנתנו הוראה ברורה שקיימות "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים", שאפילו סוג התלמידים שהם בבחינת "נפה" אף הם יושבים ולומדים לפני חכמים. היות והתורה היא בלי-גבול ובבחי' אין-סוף, הרי תמיד אפשר להתעלות בה יותר ויותר וגם התלמיד הנעלה המסוגל להוציא את הקמח ולקלוט את הסולת עליו לשבת לפני רבו ולא יורה

13. ראה תניא סופ"ב.

14. קהלת ג, לא.

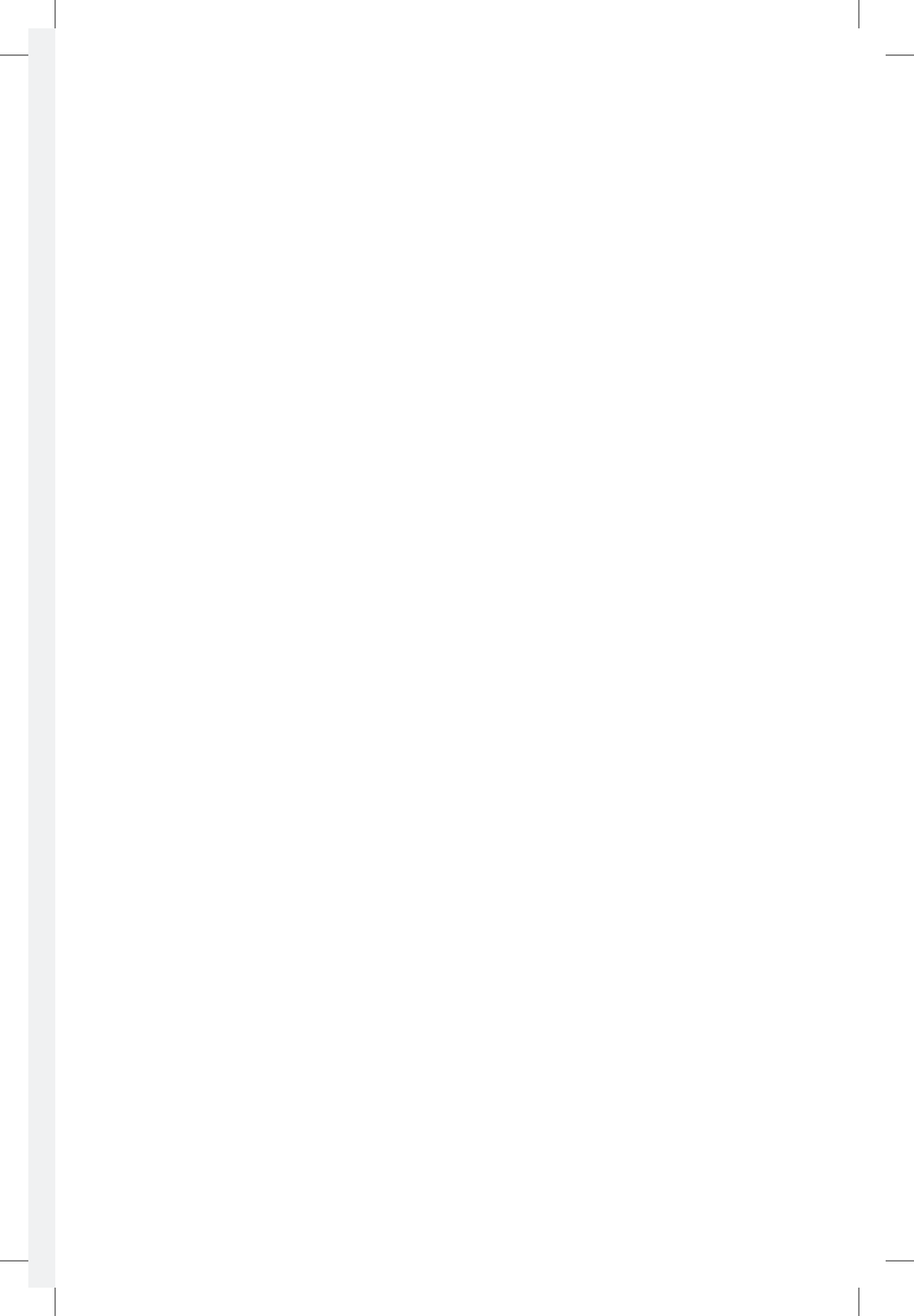
15. שמואל א' טז, יח.

16. סנהדרין צג, ב. וראה אגה"ק סי' כו (קמה, א) ובסח"מ תרכ"ז ד"ה וידבר אלקים; ביום השני.

עד שיקבל רשות רבו להורות ולדון¹⁷.

ודוקא בטול זה שמבטל עצמו ויושב לפני חכמים, הוא המכשיר אותו להתעלות מעלה מעלה במדריגות לימוד התורה.

17. סנהדרין ה, ב. שו"ע יו"ד סי' רמב ס"ו; סי"ד.

אגרות קודש

א.

"קונטרס השמות חלק ט' נתקבל"

ב"ה, י"א ניסן ה'תשי"ט¹

ברוקלין, נ.י.

הרה"ח אי"א נו"נ וכו'

מוה' דובער שי²

שלום וברכה!

לקראת חג המצות, זמן חירותנו, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח ולחירות אמתית, חירות מדאגות בגשם ומדאגות ברוח – מכל דבר המעכב עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב.

ולהמשיך מחירות ושמחה זו בימי כל השנה כולה.

ובפרט שעבודת השם, כמצווה עלינו בתורתנו תורת חיים, הרי היא בכל עניני האדם ובמשך כל היום וכל הלילה, וכמו שנאמר בכל דרכיך דעהו.

בכבוד ובברכת החג

מ. שניאורסאהן

קונטרס השמות חלק ט'³ נתקבל.

1. ת"ח להרה"ח ר' שניאור זלמן שי' ברגר על פרסום מכתב זה.

2. טקף – ת"א. מחשבי רבני חב"ד בתל אביב, וממייסדי ומנהלי תלמוד תורה "בני תמימים" וישיבת "אחי תמימים" בתל-אביב. נזכר באגרות קודש ח"ב ע' מג. קצ. אגרות נוספות אליו יודפסו להלן.

3. הרב טקף חיבר סדרת ספרים בת י"ב חלקים (תשט"ו-תש"כ) בשם "קונטרס השמות החדש". במכתב שלפנינו מאשר הרבי את קבלת חלק ט' (תל אביב תשי"ט) ששיגר הרב טקף לרבי.

ב.

"תשואות חן על האתרוג שזה עתה נתקבל"

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשי"ט
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"נ
כו' מו"ה דובער שי⁴

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני
בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה
ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בברכה ובת"ח על האתרוג שז"ע נתקבל⁵.

מ. שניאורסאהן

ג.

"החוברות הליכות נתקבלו. ותשואות חן"

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשכ"ב
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"נ וכו'
מוה' דובער שי⁶

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני

4. טקף - ת"א.

5. הרב טקף שיגר לרבי אתרוג לקראת חג הסוכות, והרבי מאשר את קבלת האתרוג ומודה
לו על כך.

6. טקף - ת"א.

בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

החוברות הליכות נתקבלו⁷. ות"ח

בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

ד.

הערות לספר "תר"ך עמודי אור"

[תש"כ-תשכ"ג]

כמה⁸ וכמה ספרים בכגון דא. ובטח יבאר בהקדמתו החידוש וכו'.

כיון דאתאי לידי, הרי בתחלת הדוגמאות **מצות גיד הנשה**.

לדעת כמה ראשונים אסור גם בהנאה (צוינו באנציקלופדיה תלמודית) וכן היא דעת הזהר (ח"א ק"ע, ב) הובא בבית יוסף יורה דעה סימן ס"ה. ועיי"ש בדרכי משה ובנצוצי זהר על הזהר. ע"ד קבלה וחסידות ראה זהר שם. אור התורה להצ"צ עה"פ.

בסוף הדוגמאות לדון בנזקי אש.

צריך עיון אם שייך לזה. ונפקא מינה מקונטרס אחרון לאדמו"ר הזקן של אורח חיים סימן תצה סק"ב. שו"ת אבני נזר חלק אור"ח סימן רלח. ועיין ג"כ זח"ב ק"ח א. ספר המצות להצמח צדק מצות הבערה.

7. הרב טקף, שהיה מרבני תל אביב, שיגר לרבי את החוברות "הליכות" – בטאון המועצה הדתית תל אביב-יפו" שהחלו להופיע בשנת תשי"ט. עד מועד מכתב זה יצאו לאור שש עשרה חוברות.
8. מענה הרבי למו"ה דובער טקף – ת"א. מהעתקה שנדפסה בספרו "תר"ך עמודי אור" חלק א (תל אביב תשכ"ג) ע' טז, וחלקו נדפס גם ב"יגדיל תורה" (ירות"ו) חוברת כו ע' 7 ומשם בלקוטי שיחות ח"ל ע' 288. בספרו שם כתב הרב טקף פיענוחים וביאורים למכתב הרבי. במכתבו כתב הרב טקף (נדפס בספרו שם):

אל כ"ק אדמו"ר שליט"א

שולח אני כמה דוגמאות כתובים ממני על תרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן על פי הלכה. וכעת אני רוצה להוסיף גם לפי דרוש (פירוש וביאור) על כל מצוה ומצוה. שואל אני בזה חוות דעת כ"ק אדמו"ר שליט"א בזה.

ה.

"תשואות חן ומילתא אלבישיהו יקירא"

ת"ח⁹ ומילתא אלבישיהו יקירא שבת (נ)¹⁰

ו.

"מכ' נתקבל. וכן החוברות וספרו על המצות ותשואות חן ותשואות חן"

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשכ"ג

– שנת המאה וחמישים להסתלקות הילולא של רבנו הזקן –
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נר"נ וכו'

מוה' דובער שי¹¹

שלום וברכה!

מכ' נתקבל. וכן החוברות¹² וס' על המצות¹³ ות"ח ת"ח.

ולקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה,

9. מענה הרבי למו"ה דובער טקץ – ת"א. מהעתקה שנדפסה בספרו "תר"ך עמודי אור"
חלק א (תל אביב תשכ"ג) ע' טז.
במכתבו כתב הרב טקץ (נדפס בספרו שם):

אל כ"ק אדמו"ר שליט"א

מוסר אני במתנה כמה מכתבים מה שקבלתי מאדמו"ר [מוהרי"צ] נ"ע בזמנם שנת תרצ"ב
[על מנת] להכניס אותם בדפוס בין כל המכתבים הנוהגים לצאת. שישאר לזכרון את ביקור
אדמו"ר נ"ע בעירנו לודמיר המכונה וולאדימיר וואלינסק החרביה יע"א.
[אודות ביקור לודמיר – ראה מבוא לספר השיחות תרצ"ב-תרצ"ה ע' ט-כז. ושי"נ].
10. ראה שבת י, ב (ובפירושו רש"י): מילתא אלבישי יקירא (מעיל דמיו יקרים למי שרגיל
ללבושו כלומר לפי שאתה תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו אתה מחזר אחריהם).
11. טקץ – ת"א.

12. אולי הכוונה לגליונות נוספים של חוברות "הליכות", ראה לעיל בהערה לאגרת ג.

13. אולי הכוונה לספרו של הרב טקץ על תרי"ג המצות שחלקיו הראשונים הופיעו בשנת
תשכ"ג, ונקרא בשם "תר"ך עמודי אור". ראה לעיל אגרת ד.

הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

ז.

"מכתבו נתקבל"

ב"ה, ימי הסליחות, ה'תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הור"ח אי"א נו"נ וכו'
מוה' דובער שי¹⁴

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

מכ' נתקבל

בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

14. טקף – ת"א.

ח.

"הספר תרי"ג מצות נתקבל ות"ח ת"ח"

ב"ה, יו"ד כסלו ה'תשכ"ח
ברוקלין נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"נ כו'

מו"ה דוב שי¹⁵

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מאז.

ובעמדנו ביום גאולת אדמו"ר האמצעי וימים ספורים לפני יום גאולת
אדמו"ר הזקן, שהם גם ימי הכנה ליום זה, וכמובן בפרט משיחת יו"ד כסלו
הידועה (של כ"ק מו"ח אדמו"ר) –

אשר שתיהן הן גם גאולתינו ופדות נפשינו, פד'י בשלום דוקא,

וכידוע בביאור דברי אדה"ז אשר כשקרא "בס' תילים פסוק פדה בשלום
נפשי קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו יצאתי בשלום מה' שלום",

יהי רצון אשר מתאים לדרשת רז"ל בכתוב זה (שהוא מהשיעור תילים
דיום זה – החדשי והשבועי): אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל
עם הציבור מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם,

יתחזק ויוסיף כאו"א, בתוככי כלל ישראל, בשלשה קווין האמורים:
בעסק התורה, בעסק גמ"ח (ומצות בכלל) ובעבודת התפלה –

מוארים באור תורתן של הנ"ל – תורת החסידות ובחיות ובפנימיות,

ולקרב עיכ"ז קיום היעוד – כדרשת רז"ל עה"כ (בשיעור החומש דיום
זה) ויזרח לו השמש

שאמר לו הקב"ה ליעקב שהוא סימן לבניו כי הנה היום בא גו' וזרחה
לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיי,

15. טקף – ת"א. מכתב כללי-פרטי שנדפס באגרות קודש חכ"ה ע' לו. לפנינו עותק שנשלח
עם תוספת לפני החתימה.

יום פדיית הקב"ה ובניו,

יום ה' הגדול והנורא, יום גאולתנו ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

נב. הסי' תרי"ג מצות נתקבל¹⁶ ות"ח ת"ח.

בברכת חג הגאולה

מ. שניאורסאהן

משיחת . . הידועה : בשנת ה'תשי"ז (לקו"ד ח"ג ע' 976). **פדי' בשלום דוקא :** ראה סד"ה פדה בשלום לבעל השמחה (אדמו"ר האמצעי) בשערי תשובה ח"א. ועוד. **דברי אדה"ז :** במכתבו לאחר הגאולה (בית רבי ח"א פי"ח). **לדרשת רז"ל :** ברכות ח, א. **פדאני :** עיין בשיעור תניא דיום זה (קו"א קנח, א-ב) אשר הלכות הן בחי' רצון הנמשך מח"ע דהמאציל ב"ה ויורד ומאיר בבחי' גילוי בגשמיות. **בשלשה קווין :** ראה חדא"ג מהרש"א שם. רשימות אדמו"ר הצ"צ לתהלים שם (נה, יט). **גמ"ח (ומצות בכלל) :** דכל המצות נק' בשם צדקה (תו"א סג, ג. ובכ"מ). **ובפנימיות :** ראה זח"ג (רפא, א) : כל העוסק בתורה כו' כאילו פדאני כו' וכמה ב"נ דקא משתדלי כו' ולא אתפרק כו' אלא כו'. עיי"ש. **כדרשת רז"ל :** ב"ר פע"ח, ה. **כי הנה . . והנורא :** מלאכי ג, יט-כג. עירובין (מג, ב). אבל צ"ע ברמב"ם הל' מלכים (פ"יב ה"ב) : יראה מפשוטן כו' – דמשמע דסברתו (ראה מגדול עוז שם ומשנה סוף עדיות) דקאי על מלחמת גוג ומגוג, והא דעירובין הביא רק אח"ז ובלשון ויש מן החכמים שאומרים כו'. – וראה ירוש' שבת פ"א ה"ג דמפרש על תחא"מ (ולולא דברי הרמב"ם, יש לתוודך כל הדעות ע"פ סדר עולם רבה פ"יז דנראה ונגזז כו'). – ע"פ סברת ודעת הרמב"ם הנ"ל סרו קושיות נ"כ בהל' נזירות (פ"ד הי"א). ואכ"מ.

16. החלק האחרון של ספרו של הרב טקץ על תרי"ג המצוות, בשם "תר"ץ עמודי אור", יצא לאור בשנת תשכ"ח, וכנראה כאן מאשר הרבי את קבלת ספר זה.

ט.

**"וימשיך במשרתו עתה - וה"ה בחינוך הכשר
וזכות הרבים מסייעתו"**

ב"ה, כז' אדר תשל"ב

ברוקלין, נ.י.

הווי"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ

מוה' יעקב לוי שמואל שי¹⁷

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכו' ובו בקשת ברכה פ"נ מיום שני בשבת.

ובעת רצון יקרא על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וימשיך במשרתו עתה – וה"ה בחינוך הכשר וזכות הרבים מסייעתו.

בברכה

מ. שניאורסאהן

נ.ב.

מהנכון אשר יבדקו את התפלין שלו וכן המזוזות שבדירתו שתהיינה

כולן כשרות כדון.

י.

**"באם שואל גם ביפוי כח מבתו תחי', המענה:
נכון השידוך ויהא בשעטומו"צ"**

ב"ה¹⁸, ז' ניסן ה'תשל"ב

ברוקלין, נ.י.

הווי"ח אי"א נוי"נ וכו'

מוה' מאיר דובער שי¹⁹

17. דארדאק – קליוולאנד.

18. מכתב זה נכתב על גבי נייר המכתבים של המזכירות.

19. חנוך ירושת"ו.

שלום וברכה!

על מכתבו מיום ו' ניסן, הואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לענות:

"באם שואל גם ביפוי כח מבתו תחי', המענה:

נכון השידוך ויהא בשעטומו"צ.

אזכיר עה"צ."

בברכת כט"ס ולחה"פ כו"ש²⁰

בנימין קליין

יא.

**"ותקותי אשר על ידי העמדת הדברים על אמתתם
יתחזקו היחסים האישיים"**

ב"ה, זאת חנוכה, ה'תשמ"א

ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הו"ח אי"א נו"נ עוסק בצרכי צבור כו' מו"ה

ר' ישראל שי' יעקובוביץ

רב ראשי²¹

שלום וברכה!

מאשר אני קבלת מכתב כת"ר מיום ה' לסדר "ופרצת"²² עם כל המצו"ב.

ות"ח על שימת לבבו לשלוח לי את כהנ"ל,

ובפרט על פי הידוע²³ דברי מייסד תורת חב"ד, אדה"ז, שהביע שביעת

20. = כל טוב סלה ולחג הפסח כשר ושמח.

21. הרב הראשי של בריטניה.

בספר 'קראתי ואין עונה' עמ' 490 נדפס חלק ממכתב זה בשינויים קלים ובתוספת (יתכן והרבי כתב זאת כ"מהדורה קמא" אך בצילום שלפנינו התוספת אינה מופיעה). להלן יצויינו בהערות שינויי נוסח מהנדפס שם.

22. ויצא כח, יד. מכתבו של הנמען לרבי נכתב ביום חמישי ה' כסלו תשמ"א.

23. ראה אגרות קודש אדה"ז – מהדורת תשע"ב – אגרת פט.

רצונו כשהודיעוהו ע"ד הלשה"ר²⁴ שדברו עליו, כיון שע"ז ניתנה לו האפשריות להוכיח שאין כל יסוד לדברי הלעז וכו'.

ותקוטי אשר על ידי העמדת הדברים על אמתתם יתחזקו היחסים האישיים, ואפילו אם כת"ר לא יהי תמיםדיעה אתי בעמדותי בענין פ' או פ' ובכמה בעיות הרי אפשרי שלאחרי שיראה כי סילוף דברים הי' כאן, ישפיע זה על עמדתו הוא מכאן ולהבא.

כיון שמכתבו נתקבל כמה ימים לאחר שקבלתי העתק מכתבו למר פ. ק.²⁵ שי' ומגודל התמי' עניתי לפ. ק.²⁶ בהקדם (לפי האפשריות מרוב הטרדות), מצו"ב העתק מכתבי מענה להנ"ל, שתקוטי, כנ"ל, שביורר הענינים ישפיע לטובה²⁸.

מתאים למש"נ²⁹ והייתם נקיים מה' ומישראל אוסיף על הכתוב בהעתק הנ"ל, עכ"פ בקיצור: (א) עצתי לאלו ששאלוני מ"א הניסבורג וסביבותי ע"ד המשך דירתם שם – הייתה לאחר שעמדותי לפני שאלה דומה לזו בניו יאָרק עצמה וגם בשכונת³⁰ בה אני גר, לפני כו"כ שנים³¹ (שאז הי' המצב כאן – "חריף" יותר מאשר בדרום אַפריקא והאוכלוסי' דבנ"י כאן – גדולה פי כמה) ומויסדת אך ורק ע"פ ההלכה. וכל הרבנים שדנו בזה באו לאותה המסקנה. ומובן שקודם שעניתי להשואלים מיוהניסבורג – חקרת (ע"י מכיכר בחוגים שונים שם וכן בואשינגטון) לפרטי המצב שם.

(ב) בקשתי והפצרתי **נפשית**³² בסיום "מלחמת יוהכ"פ" – לסיים **ולהשלים** הנצחון דצה"ל אז ע"י כיבוש לשעות אחדות של דמשק – באה

24. הלשון הרע.

25. הכוונה לר' פנחס (פיטר) קלמס, שהיווה איש הקשר בין הרבי לבין הרב יעקובוביץ, הנמען.

26. ב'קראתי ואין עונה' שם: לו.

27. ב'קראתי ואין עונה' שם משפט זה מופיע ללא סוגריים.

28. ב'קראתי ואין עונה' שם: ישפיע על עמדתו מכאן ולהבא.

לאחר מכן מופיעה שם פיסקא נוספת: ורק אוסיף הערה שלא רציתי להכניסה במכתבי למר פ. ק., שלאחרי הלחץ לענות על פס"ד השו"ע שהוא מוקד השקו"ט, הי' המענה מאחד מראשי המנגדים – "דברים בטלים ומבוטלים!" ופשוט שלא מצאתי טעמים ונימוקים כאלה בשקו"ט בענין הלכתי בכלל, ובהל' פיקוח נפש בפרט. אבל לאחר ששמעתי ביטויים ופעולות מעין האמור, בטלה תמיחתי. וד"ל.

29. מטות לב, כב.

30. קראון הייטס.

31. ראה גם שיחת אחש"פ תשכ"ט (לקוטי שיחות כרך ו' עמ' 350 ואילך). אגרת חמשה עשר באב תשל"ט (לקו"ש חכ"ב עמ' 334). ועוד.

32. ראה גם תורת מנחם כרך עד עמ' 220. כרך עו עמ' 142. ובהמובא בספר "שלום שלום ואין שלום" (קרית גת, ה'תשמ"ב) ע' 59 ואילך.

לאחרי שבאו לידי ידיעות **ברורות** – ע"ד המצב הפרוע בחזית ההיא וע"ד הטעמים של המחייבים והשוללים את זה – ומיוסדת אך ורק ע"פ ההלכה (עד רדתה אפילו בשבת³³, אמרה תורה הבא להרגך השכם כו'³⁴. ועוד).

לאחרי בקשת סליחה **רבה** – ארשה לעצמי להוסיף הערה, שלדעתי עקרית היא ועיקר: ח"ו וח"ו לאמר על רע"ק – דכולהו (– יסודי תושבע"פ) אליבא³⁵ – דהורה (ציווה) לרבבות בני"י לסכן נפשם ובפועל מפני טעמים כו'!

הוראה כזו יכולה לבוא אפילו מרב פשוט, ואצ"ל כלל וכלל בנוגע לרע"ק – כ"א אך ורק **כשהתורה**, הלכה **ברורה** – **מכריחה** אותו להורות כן. אלא – של"חכמי המשנה" ו"חכמי דורו", התוקף לפס"ד מהי מלחמת מצוה (או עוד יותר מזה), ואין לו לדיין ופשיטא לסנהדרין ועוד יותר מזה "כל חכמי דורו" – אלא מה שענינו ראות³⁶ (בלי הרמב"ם שם³⁷ "ודימה הוא וכל חכמי דורו") – שאז ההלכה **מכריחה** אותם **להכריז** שזוהי מלחמת מצוה (מצוה המיוסדת על ביטול פקו"ט) ולהיות "נושא כליו" וכו'. ואכ"מ.

ולהעיר: שרע"ק הוא הפס"ד דואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה³⁸.

בכבוד ובברכה אשר עניני ימי החנוכה יאירו בכל ימות השנה כולה³⁹

מ. שניאורסאהן

נ.ב. שקו"ט בבעית החזרת השטחים בכינוס תושבע"פ שבאה"ק האחרון⁴⁰ ודכמה מהרבנים ש"י שנדפסו דבריהם בהקובץ דהנ"ל⁴¹ כבר ניכרת התחלת חזרה מעמדתם שלפנ"ז.

33. שופטים כ, כ. שבת יט, א.

34. רש"י משפטים כב, א. מסנהדרין עב, א. ובכ"מ.

35. סנהדרין פו, רע"א.

36. ראה סנהדרין ו, סע"ב. וש"נ.

37. הלי מלכים פי"א ה"ג.

38. קדושים יט, יח. תו"כ ופרש"י שם.

39. ב'קראתי ואין עונה' שם: בכבוד ובברכה לימי החנוכה מאירים בכל ימות השנה כולה.

40. הכ"א שהתקיים בימי כ"ז-כ"ט מנחם-אב תשל"ט. הוקדש כולו לנושא "השלום בהלכה" לרגל חתימת הסכמי "קעמפ דיוויד".

41. דברי הרבנים שנאמו בכינוס האמור נדפסו בקובץ "תורה שבעל פה – הרצאות בכינוס הארצי העשרים ואחד לתורה שבעל-פה" (ירושתי"ו תשי"מ).

יב.

"מכ' מבשר טוב אין טוב אלא תורה - סיום הש"ס"

ב"ה, י"א ניסן ה'תשמ"א
ברוקלין, נ.י.

אל המשתתפים בשיעור לימוד בבית הכנסת היכל מאיר אשר
בפתח תקוה
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכ' מבשר טוב אין טוב אלא תורה – סיום הש"ס⁴²,

ולקראת חג המצות, זמן חירותנו⁴³, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה,
הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח ולחירות אמתית, חירות מדאגות
בגשם ומדאגות ברוח – בכל דבר המעכב עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב.

ולהמשיך מחירות ושמחה זו בימי כל השנה כולה.

ובפרט שעבודת השם, כמצווה עלינו בתורתנו תורת חיים, הרי היא בכל
עניני האדם ובמשך כל היום וכל הלילה, וכמו שנאמר בכל דרכיך דעהו.

בכבוד ובברכת החג חה"פ – ומזה לתעבדון את הא' על ההר גוי⁴⁴ – מתן
תורתנו

מ. שניאורסאהן

42. שנערך על ידי הרה"ג הרה"ח ר' ברוך שמואל היישריק ז"ל, שהיה מחנך ב"בית רבקה".
זכה לקבל כמה וכמה מכתבים מהרבי ובחודש תשרי תשל"ו נסע לשהות בחצר הרבי ואף זכה
ליחידות מיוחדת. ראה גם קובץ חדושי תורה שיצא לאור על ידי בית חב"ד פתח תקוה בשנת
תשמ"ג. "ניצוצי רבי" שב"התקשרות" גליון תרצ.

43. הנוסח דלהלן עד המלה דעהו הוא נוסח הברכה הקבוע לחג הפסח (כדלעיל אגרת א
וכדלהלן אגרת הבאה).

44. שמות ג, יב.

יג.

"וירבי' חילי' בהפצת החסידות והיהדות בכלל"

ב"ה, י"ד ניסן ה'תשמ"ב

ברוקלין, נ.י.

הווי"ח אי"א נוי"נ עוסק בצ"צ

רב פעלים כו' מו"ה שלמה זלמן שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכ'.

ולקראת חג המצות, זמן חירותנו, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח ולחירות אמתית, חירות מדאגות בגשם ומדאגות ברוח – בכל דבר המעכב עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב.

ולהמשיך מחירות ושמחה זו בימי כל השנה כולה.

ובפרט שעבודת השם, כמצווה עלינו בתורתנו תורת חיים, הרי היא בכל עיני האדם ובמשך כל היום וכל הלילה, וכמו שנאמר בכל דרכיך דעהו.

בהוקרה ובכבוד ובברכת החג

ת"ח על משלוח ספריו (וסליחה אבקש על האיחור ע"ע) וירבי' חילי' בהפצת החסידות והיהדות בכלל,

ות"ח על הברכות⁴⁵

45. בקשר ל"א ניסן, יום הולדת כ"ק אדמו"ר.

יד.

**"ברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות"**

בי"ה⁴⁶, ימי אלול, ה'תשמ"ה

ברוקלין, נ.י.

לכבוד

שלום וברכה!

לקראת השנה החדשה, הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני
בזה להביע ברכתי, לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה
ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

בכבוד ובברכה להצלחה

מ. שניאורסאהן

נ.ב.

ז"ע נתקבל המכ' מער"ה ות"ח

46. טופס מכתב כללי-פרטי לקראת השנה החדשה.

יחידויות

מדברי הרבי לאישים שונים
בעת ה"יחידות"

א.

הגהות כ"ק אדמו"ר ל"הנחת" הרב יאלעס

ביום ב' דראש חודש אדר, ערב שבת קודש פרשת תרומה תשי"ח, ביקר הגאון רבי אפרים אליעזר הכהן יאלעס אב"ד פילאדעלפיה אצל כ"ק אדמו"ר. את שאלתו ותשובת כ"ק אדמו"ר העלה הרב יאלעס על הכתב, ולאחר מכן תיקן הרבי והבהיר אי אלו פרטים על גבי מכתבו. רשימה זו נדפסה בלקוטי שיחות (כרך יא עמ' 312), ומשם ב'בצל החכמה' (עמ' 13) וב'תורת מנחם' (כרך כב עמ' 85).

לפנינו המכתב המלא. הוספות כ"ק אדמו"ר באו באותיות מודגשות. ההערות בשולי הגליון - מתורת מנחם שם.

י"א אדר תשי"ח, התחלת גילוי אורה ושמחה דפורים.

ידידי הרה"ח התמים ענף עץ אבות, ליבל גרונר שי, שלום ושמחה.

תשואות חן בעד ספר המאמרים תשי"ח, הגם שהמאמרים רובם ככולם ישנם תחת ידי. ורצוף פה המחאה על סך שלשה דולר (מספר המרכז: 13120).

הפעם קשה לי למלאות רצונך ולעשות הנחה מפורטת. חבל שלא החזרתי על דברי קדשו דאדמו"ר שליט"א תיכף ומיד בערב שבת קודש תרומה ב' דראש חודש. עיין סנהדרין ל"ה., לפיכך אין דנין בערב שבת וכו', ונגמריה בחד בשבתא, מינשו טעמייהו, אף על גב וכו' ליבא דאינשי אינשי. ופירש רש"י ליבא דאינשי לא כתבי ואף על גב שזכור לו ליסוד הטעם נשכח מלבו ישובו לטעמו ואין יכול ליישבו לתת טעם הגון כבראשונה עכ"ל.

הנחה זו אינה כשאר הנחות, שעשיתי בעזה"י, כי אם כאשר הונח (אָבגעלייגט) אצלי בלבי. כענין "יסוד הטעם" בלשון רש"י הנ"ל.

שאלתי, על דבר אשר הזכיר אדמו"ר שליט"א דברי הגמרא ביצה ט"ו:
 . . . אדר שנאמר¹ אדיר במרום ד', והבנתי דזהו סוד ריבוי השמחה בחודש
 זה, והלא אין שמחה כהתרת הספקות², גילוי העלמות והסתרים, וזה שייך
 דוקא כאן בתחתונים ולא במרום דשם אין ספק כלל. והיה צריך להיות אדיר
 בארץ להגביר את השמחה.

השיב כ"ק מרן שיחי, דענין מחיית עמלק בגימטריא ספק³, חוצפא בלא
 טעם⁴, אחת משלש מצות שנצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ⁵, הוא לבטל
 את הספק והגיאות (עמלק בגימטריא רס⁶) בתכלית. והיינו ע"י ביטול בעצם
 ממש. דמלחמת ז' עממין היתה עבודת אתכפא ואתהפכא דז' מדות רעות
 וכבר נשלם זה בדרך כלל ע"י בני ישראל כפסק הרמב"ם בפרק ה' ממלכים
 הלכה ד', דכבר אבד זכרם. אבל מלחמת עמלק היא מדור דור לבטל את
 הגיאות בתכלית. וזה מסתעייא מלמעלה מעלה מבחי' כי גאה גאה⁷ (כתרגום
 אונקלוס, אתגאי על גיותניא וגיאותא דיליה היא). העבודה במדות הנפש
 מסתעייא מלמעלה מבחי' גאה אריך שייך להשתלשלות טעם ודעת. משא"כ
 מלחמת עמלק צריכה סיוע מלמעלה מעלה מבחי' דכי גאה גאה. עתיק⁸

[ובזה מובן מה שענתה מרים פסוק זה דוקא, שירו וגו' כי גאה גאה וגו',
 ולא פסוק אחר, כגון ד' איש מלחמה וגו', דעיקר כח השירה הוא לבטל כח
 של עמלק ולבוא לבחי' ישיר וזהו פסוק כי גאה גאה. – המניח]

ולפיכך, כל עוד שלא נשלמה המלחמה עדיין יש ספיקות בהשגות אפילו
 במרום. ובכתבי האריז"ל (עץ חיים שער עתיק [I]) מצינו ספיקות בהשגה
 בעתיק. והלא עתיק הוא בחי' מרום (כידוע מסדר הספירות בסוף ברכת יוצר
 אור⁹). ולכן מחיית עמלק תתקיים בשלימות באחרית הימים אחר מינוי מלך
 המשיח, דמלכות דאצילות שעליו נאמר שאז יהי' וגבה מאד (לקו"ת שה"ש

1. תהלים צג, ד.

2. מאמר החכם – הובא בהמשך מים רבים תרל"ו בתחלתו.

3. ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סק"יח. סה"מ עזר"ת ע' קפב. עטר"ת ע'
 רצד. תשי"ט ע' 40; ע' 65. ועוד.

4. ראה בארוכה ד"ה זכור דשי"פ תצוה תשי"ח פ"ג ואילך (תורת מנחם חכ"ב ע' 90 ואילך). ושי"נ.

5. סנהדרין כ, ב. ובכ"מ. רמב"ם ריש הל' מלכים.

6. סה"מ תרכ"ט ע' קנב. ועוד.

7. בשלח טו, א.

8. בלקו"ש שם נוספה כאן עוד פיסקא שאינה בצילום המכתב שלפנינו. ואולי נוספה ע"י
 כ"ק אדמו"ר מאוחר יותר:

קליפת עמלק היא בחי' גיאות בעצם, לזה פֶּאֶרְנַעַמַט ער זיך אַנטקעגן עצמות, והביטול שלו
 יכול להיות ג"כ רק ע"י עצמות.

9. לעיין בסידור האריז"ל במקומו.

בסופו. ומש"כ ברמב"ם תשובה ט, ב "קרוב למשה רבינו" – עיין תנחומא תולדות ס"כ ובהערות בובער שם. גם נבואה שאני. וראה קה"ר יא, ח). היא ביטול בעצם בתכלית.¹⁰

ובחודש אדר נעשה הגילוי דאדיר במרום, הבא ע"י הגאה גאה, ועי"ז אנו מתקרבים לביטול בעצם ולמחיית עמלק בתכלית. ולכן מתרבה השמחה. יהי רצון שנזכה בפועל ממש לגילוי אורה ושמחה בימי הפורים הבעל"ט ע"י קריאת המגילה ומצוות היום להגיע עד דלא ידע, למעלה מטעם ודעת, לקבל מעצמות ית"ש.

הכותב וחותם מתוך שמחה ובברכת שמחה
אפרים אליעזר באמ"ו הרב שלום הכהן זצ"ל

נ"ב

בְּכִיּוֹן [=במכוון] לא הנחתי לי העתק ממכתבי זה, לפי שאיני יודע אם כוונתי לכוונת הרב, ולכן תראה מכתבי להוד כ"ק מרן שיחי ואז תשלח לי העתק כנהוג.

נא לאמור לחיים בעדי בעת ההתוועדות.

שמי: אפרים אליעזר הכהן בן אסתר שניידל

10. בלקו"ש שם נוספה כאן עוד פיסקא שאינה בצילום המכתב שלפנינו. ואולי נוספה ע"י כ"ק אדמו"ר מאוחר יותר:

ועיקר העבודה היא שהביטול זָאָל אַראָפקומען ביז למטה, כי יד על כס, אין הכסא שלם, אַז ס'זאָל דערגרייכן ביז דעם כס (מדרי' המלכות) און ביז למטה מטה.

ב.

בענין תפילה בזמן הזה

ר' זלמן שמרלינג¹¹: שמתני לב שאצל הרבי כאשר מתפללים בציבור, התפילה מתקיימת די במהירות - ולא כפי שהיה נהוג מקדמת דנא בחב"ד להתפלל באריכות.

הרבי: וכי "טירחא דציבורא" הוא דבר של מה בכך?¹²..

[ולהעיר - שפעמים רבות בין המתפללים ישנם כאלה שבשל מצבם הבריאותי אין ראוי להאריך].

ר' זלמן שמרלינג: האם מותר לי לשאול על זה?

הרבי: יכולים אתם לשאול.

ר' זלמן שמרלינג: הרבי מתוועד שעות רבות, וכי אז אין ענין של "טירחא דציבורא"?

הרבי (חייך וענה בחיך):

האם אני מחייב משהו לבוא, האם משהו חייב להישאר ולשמוע ההתוועדויות?!.. מי שרוצה יכול לקום ולצאת!

- מה שאין כן לתפילה כולם מגיעים!

את הדברים דלעיל סיפר הרה"ח ר' זלמן שמרלינג (ז"ל) להרה"ח ר' דוב (בערל) זאב לודמיר¹³ (ז"ל), ושוחזרו על-ידי נכדו, הרה"ח ר' שמואל שי' לודמיר, שנכת כשסופרו הדברים.

11. אודותיו ראה ספר הצאצאים עמ' 260 (ערך 392).

12. ראה ברכות לא, א. שו"ת הרשב"א ח"א סרט"י. [ובארוכה - באנציקלופדיה תלמודית כרך כ ערך טירחא דציבורא ס"ב (ע' תרסה ואילך). ושי"נ. תורת מנחם כרך עז עמ' 284].

13. אודותיו ראה ספר הצאצאים עמ' 303 (ערך 672).

ג.

בס"ד. תוכן ה"יחידות"¹⁴

של האברך הרה"ח ר' זמרוני זעליג ציק (ז"ל)¹⁵
אור ליום ועש"ק, י"ג תמוז תש"ל

בלתי מוגה

שאלה: חשבתי שכדי להשפיע על בני נוער אור החסידות וכו' כדאי שאלמד באוניברסיטה (בר-אילן) מחשבת ישראל ופילוסופי'.

כ"ק אדמו"ר: שאלת רב מורה הוראה בארץ-הקודש.

שאלה: המשפיע הרב מאיר שי' בליז'נסקי למד עמי הרבה את נושא אמונה וידיעה, והוא רוצה להוציא-לאור חומר בדפוס בנושא זה.

הנני נמשך מאד לנושא זה וחשבתי שמסוגל אני למסור הרצאות (אפילו סדרה) בנושאים אלו.

כ"ק אדמו"ר: אין זה פדגוגי כלל למסור הרצאות בנושאים שעדיין אינם ברורים אצלו בעצמו כל צרכם,

ימשיך ויברר תחילה יותר את הנושא עם הרב מאיר ב.

ובינתיים יתן הרצאות בנושאים שכבר לימד בעבר.

שאלה: במהלך שירותי הצבאי בצה"ל השתתפתי באירועים שונים ונדרתי שאם אצא בריא ושלם מאירוע פלוני וכיו"ב אצום כהנה וכהנה.

לפועל, הנני נושא הצטברות של צומות. איך אעשה זאת?

כ"ק אדמו"ר: מבואר בתניא¹⁶ שאין ענין בצומות,

(כ"ק אדמו"ר הפסיק קמעה, ואחר כך המשיך:) אלא אותם צומות שקבעו לנו חז"ל, כגון י"ז תמוז,

14. על פי ראיון שנערך עמו ופורסם ב'כפר חב"ד' גליון 611, י"א ניסן תשנ"ד, עמ' 70-71.

15. נזכר בתורת מנחם כרך עז עמ' 323 הע' 70.

16. ראה אגרת התשובה פרקים א-ג.

[ובהנוגע להצומות שכבר קיבל על עצמו] אלא יפדם בצדקה,

בתוספת יראת-שמים.

שאלה: . . הנני רוצה מאד לקרבו, וחושבני לדבר עמו בתוקף. . .

כ"ק אדמו"ר: . . אבל (זה צריך להיות) בדרכי נועם!

שאלה: . . (=בחור הלומד בישיבה תיכונית) ביקשני לשאול עד כמה עליו להלחם בנוגע לגידול הזקן כאשר ישנם קשיים הן מצד המשפחה הן מצד הישיבה?

כ"ק אדמו"ר: בכלל, מה שאסור על-פי שולחן ערוך - הרי אסור, ומה שמותר - יתייעץ בהמשפיע.

שאלה: הנני מתופף, ורצוני לדעת אם אני יכול להמשיך בכך.

כ"ק אדמו"ר: הדבר אפשרי - רק באופן כשר, הופעות דתיות המתקיימות באופן המותר על-פי שולחן ערוך.

פנינים

אמרות, סיפורים, עובדות והנהגות
על פי השמועה

הזמן המסוגל ל'יחידות'

במענה לשאלת הרה"ח ר' זמרוני זעליג ציק ז"ל, ששהה בין כותלי הישיבה ב-770 בתקופת אייר-תמוז תש"ל (עפ"י המענה "יעשה כעצת הנהלת הישיבה") שביקש להכנס ל'יחידות': "ואם אין לי מקום בזמן שנקבע ליחידות אני מבקש שהרבי יקבל אותי אפילו בזמן שלא נקבע לקבלת יחידות" - הקיף הרבי בעיגול את המילים "אפילו בזמן שלא נקבע לקבלת יחידות" וכתב:

"הזמן הזה אינו מסוגל לזה ומה יועילנו?!"

על פי ראיון שנערך עמו 'כפר חב"ד' גליון 611, י"א ניסן תשנ"ד, עמ' 69

אבינו מלכנו בערב יוהכ"פ שחל בשבת

בספר 'מקדש מלך' כרך ד עמ' תקד הובאה עדות לפיה "בערב יום-כיפור [תשכ"ד, שחל בשבת-קודש] החל כ"ק אד"ש להגיד "אבינו מלכנו". הכותב מוסיף לציין שלמרות שב"לוח כולל חב"ד" איתא שאין אומרים "אולם כאן אמרו".

כתב לי על כך ידידי הרה"ח ר' מרדכי שי' גלזמן, שליח כ"ק בריגא: לכאורה אותה עדות היתה בבחינת משנה ראשונה, כי בשנים שלאחר-מכן וכן בשנים שאני זכיתי להיות ב-770 לא אמרו.

בספר הזכרון 'דברי שלום' מיומנו של רש"ב שור ע"ה עמ' לח מובא שבשנת תשל"ד אמרו (והרה"ח ר' מאיר הארליג אמר שזוהי פעם ראשונה שאומרים בקביעות כזו).

ביומן מחודש תשרי תשכ"ד: "תחנון לא אומרים אבל אבינו מלכנו שרים" (ואולי רק שרו ולא אמרו?).

אמנם בכלל צריך עיון כמה דייק כותב היומן, כי בהמשך שם כותב: "כשירד הרבי ל'כל נדרי' שרו "אבינו מלכנו" כמה וכמה פעמים". ודבר זה תמוה שישירו אבינו מלכנו בליל יוהכ"פ שחל בשבת!

- והרי אפילו בהתוועדות בערב שבת לא רצה הרבי שישירו אבינו מלכנו כיון שאין אומרים אבינו מלכנו במנחת ערב שבת (ראה שיחת ר"ה תשמ"א - 'לקוטי שיחות' כרך יט עמ' 284).

ועוד תמהתי למ"ש שם שבימי הסליחות (ז"ך-כ"ח אלול) שרו אבינו מלכנו אחרי סליחות!?

ביומן תשכ"ז (גם בדר"ה בערב ש"ק) "ניגנו מיד אבינו-מלכנו; הושיעה את עמך; ועוד הפעם אבינו מלכנו".

התבטאות הרבי בהפלאת בעל 'ויואל משה' מסטמער

ר' אליהו פרץ הי"ו - המתגורר כיום באשדוד - מספר:

הד"ר מאיר אבוחצירה ז"ל היה רופא טבעוני, התמחה ברפואה סינית והייתי בן-בית אצלו. פעם אחת - בשנת תשמ"ב או תשמ"ג - אמר לי שהוא נוסע ל-770 ואמר לי לבוא עמו. כמדומני שזה היה אחרי תפילת מנחה. הוא נכנס לחדר שלייד חדרו של הרבי והציב מכשיר מיוחד מול עיני הרבי, לפיו היה מגלה על מצב המינרליים. כשהרבי ראה אותי (ד"ר אבוחצירה לקחני עמו, כאמור), הביט עלי ושאל: היכן לומד אתה? השבתי באידיש: הרבי לא ירצה לדעת היכן אני לומד. הרבי חיך ואמר: כן אני רוצה. השבתי: ב"תורה ויראה" במונרו.

הרבי הגיב: הרבי מסטמער [הכוונה היתה לאדמו"ר רבי יואל טייטלבוים בעל 'ויואל משה' שנלב"ע בשנת תשל"ט] הוא צדיק יסוד עולם, קודש קדשים.

והוסיף והזמינני לבקר כאן עוד.

בפעם הבאה כשהגעתי הרבי בירכני ונתן לי דולר.

יצויין כי דברים ברוח זו השמיע הרבי בפני נכדו של הגרא"א יאלעס, השווה: 'בצל החכמה' (אה"ק תשמ"ז) עמוד 85.

שלא להטיל קנאה...

כשנכנס הרה"ח ר' שמואל הלוי חפר ז"ל ל'יחידות' אחרי י"ט כסלו תשל"ה פנה אליו הרבי ושאל: הרי דובר משהו! היכן הבן [=משה שי]? ר' שמואל התנצל שלבנו לא היה דרכון ולא ויזה והוא (ר' שמואל) נסע בצורה לא מתוכננת.

הרבי המשיך ואמר:

'נו.. אתן לו דמי חנוכה.. אך אינני יודע האם יש לי כאן די עבור כל ילדיך ואינני רוצה "להטיל קנאה במעשה בראשית"...' הרבי הכניס את ידו הקדושה לכיס והוציא בדיוק ארבע מטבעות של דולר מכסף, כמספר ילדיו של הרב שמואל חפר...

הקשר בין הרבי לרב הירשפרונג

סיפר ר' לוי כנס, תושב כפר הרא"ה:

בילדותי זכיתי ללמוד אצל הרב פנחס הירשפרונג, מגדולי תלמידי רבי מאיר שפירא. הרב הירשפרונג היה [=תחילה] ממתנגדי הרבי מליובאוויטש, ולמרות זאת, כשהיה בניו יורק הלך לפגוש אותו. בפגישה הראשונה עם הרבי הוא דיבר איתו גם בלימוד, ומאד התפעל. דעתו התהפכה וכבר ראה בו ידיד. בפגישה השניה עם הרבי הוא הפך להיות תלמידו. בפגישה השלישית הוא כבר נעשה חסיד שלו.

מרשימת מאיר דורפמן, 'גילוי דעת', ד' תמוז תשפ"ג, עמ' 18

"מפי סופרים" - המספרים שמאחורי אמירת תורת הרבי

הרה"ח ר' חיים שאול שי' ברוק, מנהל "ועד הנחות בלשון הקודש", האמון על הדפסת תורת כ"ק אדמו"ר, מסכם לפי המידע שבידיו את

המספרים העומדים מאחורי דברי תורת הרבי במשך כארבעים שנות נשיאותו:

הרבי אמר 1,568 מאמרי חסידות.

הרבי קיים 1,907 התוועדויות.

הרבי נשא 1,286 שיחות בציבור.

הרבי מסר 174 "הדרנים", סיומי מסכתות, כשמתוכם 18 הם על כל הש"ס.

בסך הכל אמר הרבי דברי תורה ברבים במשך יותר מ-11,000 שעות.

"מפי ספרים" - סדרות הספרים המרכזיות של תורת הרבי

6 כרכי "ספר המאמרים מלוקט", הכוללים את מאמרי החסידות המוגהים.

39 כרכי "לקוטי שיחות", הכוללים את השיחות המוגהות לאחר עריכה.

34 כרכי "אגרות קודש", הכוללים את המכתבים מן השנים תרפ"ה-תשל"ט (הסדרה עדיין לא הושלמה, וכוללת עד עתה 13,024 אגרות ומענות).

7 כרכי "רשימות", הכוללים את הרשימות שרשם הרבי לעצמו לפני נשיאותו.

84 כרכי "תורת מנחם - התוועדויות", הכוללים את המאמרים והשיחות כצורת אמירתם בשנים תש"י-תשל"ו (הסדרה עדיין לא הושלמה).

43 כרכי "התוועדויות", הכוללים את המאמרים והשיחות כצורת אמירתם בשנים תשמ"ב-תשנ"ב.

נכון להיום מונות כל הסדרות המרכזיות האמורות יחד 213 כרכים, ועוד היד נטויה בעז"ה.

"ותלמודו בידו"

פרט מרתק שחשף הרבי ב'יחידות' של הרה"ג הרה"ח ר' אהרן יעקב דיסקין ע"ה בקיץ תשי"ג:

"כשהגעתי באניה [מאירופה לארצות-הברית] הבאתי עמי ש"ס גדול (ורמב"ם גדול?)".

את הדברים סיפר להרה"ח ר' אריה לויין מרחובות שנלב"ע בשנת תשפ"ג והתגורר בצעירותו בשיכון ה' בבני ברק (שמע ורשם השליח הרה"ח ר' משה טברדוביץ' שליט"א).

*

יתכן שהכוונה ל"תלמוד בבלי וירושלמי" בכרך אחד, מהדורת לייפציג תרצ"ב, אליה ציין הרבי ברשימת "פרשת שקלים. מחצית השקל. פאריז" (נדפסה ב'רשימות' חוברת קלה, סעיף יד, ראה שם הערה 85). ת"ח להרה"ח ר' חיים שאול שי' ברוק, מנהל 'ועד הנחות בלה"ק'.

הסתרת ההריון

בהיותי ב'יחידות' אמר לי הרבי כי פעמים רבות הוא מעכב את שיגרו המכתב במענה להודעה על כניסת רעייתו להריון - ולפעמים אף נמנע מלשגרו בכלל - כדי שגם חברי ה"מזכירות" לא יהיו חשופים לכך שאשת פלוני בהריון על-פי ההוראה שאין לפרסם זאת...

מרשימת הרב יוסף ישראל בלוי ז"ל

כתב אשורי

"סיפר לי.. הסופר.. הרב א. צ. ז. שי' צירקינד שלחתונת אחיו היו ההזמנות מודפסות בכתב אשורי והורה כ"ק אדמו"ר לקרוא [לאסוף?] ההזמנות בחזרה ולקברם!".

הערות וביאורים, אהלי תורה, גליון תתצד, ז' אד"ר תשס"ה, עמ' 75

אל ייאוש

כשאמרתי פעם לרבי שהעם בארץ ישראל נעשה יותר ויותר מותש ומיואש מהפוליטיקה, משפיכות הדמים ומהמלחמה, ושהדבר משפיע גם על דעת הקהל, השיב הרבי שהוא יכול להבין את העייפות של העם, אך

נראה לו מוזר, ואפילו תמוה, שמתוך כך אפשר להגיע לייאוש.
הרה"ג הרה"ח הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ), 'הרבי שלי' עמ' 219

חטוף ואכול

באחת ההפסקות שבין השיחות בהתוועדות שהתקיימה בסוף האביב של שנת תנש"א אמר לי הרבי בידיש: "ווי לאנג אז מ'קען דארף מען אריין כאפן", כלומר, כל עוד אפשר, צריך לחטוף. הוא התייחס ספציפית לדברים שכתבתי לו בענין נטל עבודה נוסף שחשבתי לקבל על עצמי.
הרה"ג הרה"ח הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ), 'הרבי שלי' עמ' 266

י"ב תמוז בליובאוטש

כותב הרה"ח ר' שלמה אורנשטיין¹⁷ לידידו ר' יונה צלר במכתבו מאוגוסט 1962:

פעם שאל אותי אדמו"ר [רבי שלמה מבויאן] שליט"א אם הייתי בליובאוויטש אצל קרובי [כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש] ביום י"ב תמוז שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש יצא מבית האסורים.

ואני הייתי אז בלניגרד יחד עם זוג' בביתם בזמן שלקחו אותו ויודע כל הפרטים.

ותמיד אני מבקר ביום הזה.

אז אדמו"ר שליט"א אמר לי: בוודאי אתה צריך לבקר ביום הזה.

וראה גם בהמובא ב"לקט ופרט" חלק כ, סוף עמ' יח.

אין לעשות הטפל עיקר

.. אם קשה ללמוד באידיש - אין צורך לעשות מזה (טפל) ענין עיקרי.

מיחידות הרב טובי' שי' בלוי

17. ראה אודותיו שמן ששון מחבריק כרך ד' עמ' 84.

צדקה לשמה

ביחידות מתקופת חודש סיון תשכ"ד אמר הרבי לא' (בלתי מוגה כלל):
 כאשר נותנים צדקה ועושים מעשי חסד צריכים לעשות זאת לא רק מצד
 הרגש האנושי ותחושת הטוב והרחמים שבלב, אלא מתוך שזו מצות ה'.
 'כפר חב"ד' גליון 387 עמ' 21

[ולהעיר משולחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן ס סעיף ה].

השבת תובעת עלבונה

שח הגאון רבי מאיר מאזוז ז"ל:

הלילה הזה (ט"ו בסיון) לפני 17 שנה טסתי פעם ראשונה לארצות
 הברית בשביל הישיבה, ולקחתי אתי כמה דברים ונאבדו לי שם, אבדנו
 תרופות, איבדנו ספרים, לקחתי תהלים שקנה לי בזמנו הרב משה לוי
 זצ"ל באלול תשמ"א, וגם ספר זה השולחן, ואבד הכל. אמרתי למה קרה
 לי כדבר הזה? הלכתי בשליחות מצוה למה קרה לי ככה? אחרי זמן
 ראיתי מכתב מהאדמו"ר מליובאוויטש שאומר לא לטוס במוצאי שבת
 אפילו ארבע שעות אחרי שבת, למה? כי ב'אל-על' בעוונות מחללים
 את השבת, יש להם טיסה במוצאי שבת, הם באים בשעה ארבע אחה"צ
 מכינים שם את כל הדברים הבטלים וכל ההכנות שיטוסו מיד בשעה
 הקבועה, אבל זה חילול שבת בשביל הנוסעים, לכן לא כדאי לטוס
 במוצאי שבת רק לפיקוח נפש כמו אם צריכים רופא והזמן יקר, אין מה
 לעשות. אבל לטוס בשביל לאסוף כסף, בשביל מה? אל תטוס במוצאי
 שבת, תטוס מחר בבוקר. אמרתי זה העונש. עשיתי ככה קיבלתי ככה.
 חלק מהתרופות אבדתי אותם, ושני הספרים האלה אבדתי אותם, עשינו
 רשימה של דברים. יש שם כושים גויים, הגויים האלה אבדו את הספרים,
 זרקו אותם. אין מה לעשות.

שיעורו של הרב מאזוז ממוצש"ק ט"ו סיון תש"פ,
 עלון 'בית נאמן' גליון 214

יגדיל תורה ויאדיר

בהקדמתו לספר "ארץ צבי" (ספרו של הגאון מקוזיגלוב, ראש ישיבת חכמי לובלין, רבי אריה צבי פרומר הי"ד) חלק ב, שנדפס בשנת תשמ"ח, כותב המהדיר הרב דוד אברהם מנדלבוים:

"יעמוד על התודה והברכה ידידנו החשוב הרה"ג רבי לוי ביסטריצקי שליט"א הרב דקריית חב"ד בעיר צפת, אשר ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש שליט"א, עזר, סייע וייעץ בכל מהלך העבודה, ברעיונות ישרים ונכונים, ובהערות והארות מועילות, יעזור השי"ת ויתברך הוא וביתו בכל טוב כל הימים".

לשון נקיה של הרבי

הקפדתו של הרבי על לשון נקיה וסגנון חיובי - מן המפורסמות היא. נושא זה כבר צויין ונדון בבמות שונות (ראה במדור "ניצוצי רבי" שב"התקשרות" גליונות: צט, תכט, ועוד). לפנינו מספר דוגמאות מעניינות:

במכתב מיום ג' כסלו תשט"ו (אגרות קודש כרך י עמ' קיג): "נמסר לי בקשת ברכה בעדו באשר בריאותו צריכה להיות איתנה יותר מאשר היא עתה". הרבי נמנע מלהתבטא "חולה" וכדומה.

[להעיר שעל דרך זה מצינו אצל כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, שביקש בימים שלפני הסתלקותו לעיין בדין כיצד צריך להתפלל אדם שאינו בריא - 'אשכבתא דרבי' עמ' 88. וראה מ"ש בהערה נא שם].

*

בשיחת אור לז' מנחם אב תשמ"ט ציטט הרבי את דברי הגמרא (תענית כט, א) "בשבועה נכנסו נכרים להיכל", אך השמיט את המלה "נכרים" ואמר רק "נכנסו להיכל".

*

בהתוועדות מוצאי שבת קודש י' שבט תשל"ד דיבר הרבי על תקופות נשיאותו של כ"ק חותנו אדמו"ר הרי"צ. העבודה בעשור האמצעי - ציין

הרבי - היתה בדומה למה שנאמר בפסוק לפני "ואביו שמר את הדבר".
- מיד בהמשך הדברים פירש הרבי כי הכוונה ל"ויקנאו בו אחיו", אך
בתחילת הענין נמנע מלהזכיר בפירוש את ענין הקנאה.

*

בביקורו של הגאון רבי פינחס מנחם אלתר זצ"ל (לימים - אדמו"ר בעל
ה'פני מנחם' מגור), בשנת תשמ"ב, הזכיר הרבי את דברי חז"ל בסיום
מסכת סוטה (מט, א) שבסוף זמן הגלות "בכל יום ויום מרובה כו' משל
חבירו" - ולא ציטט את הלשון "מרובה קללתו" (בצל החכמה עמ' 155).

*

בספר 'ומלאה הארץ' עמ' 117:

למר אָבִי קשאני, יו"ר אגודת ידידי חב"ד תאילנד, אמר פעם הרבי:
"השם-יתברך יעזור שתהיה לך הצלחה רבה, ובמיוחד במזרח שהוא
לא קרוב...".

הרבי נמנע מלהתבטא "המזרח הרחוק" כפי הביטוי השגור בעולם.
ב"דעת תחתון" ניתן, אולי, להסביר זאת בכך שהרבי לא רצה לשייך
את המילה "רחוק" ליהודי, שיהודי נמצא במקום רחוק.
וכמו שסיפר הרב שבתאי שי' סלבטיצקי שהרבי כתב "כיתרון האור
מן ה..." (ולא רצה לסיים ב"חושך")!

"המאור"

על בטאון "המאור", חשיבותו אצל הרבי, והמקום שמילא בהפצת
המעיינות חוצה - נכתב ב'ניצוצי רבי' (בגליונות 'התקשרות' תקת,
תקט. ועוד).

לפנינו צרור צילומים של אגרות קודש וידיעות סביב בית חיינו, כפי
שנתפרסמו בשעתן ב'המאור'.

בגליון צד, תמוז תשי"ט:

משיכי מלחמה שערך זה הנושא ונותן במלחמתה של תורה (סנהדרין ק"א):

מחיר המאור לשנה, \$5.00
למחצית שנה, \$2.50

אין המערכת אחראית
לתוכן המודעות, סגנון
וכשרותן.

המאור

מאור עינים ישמה לב
שמועה טובה תרשן עצם
(משלי טו)

המאור שבה מחזיר
למוטב (איכה דב"ח)

ירחון מוקדש לתורה ולכל עניני עם ישראל
יוצא לאור בהשתתפות הרבנים והמופריים הי"ו
בעריכת הרב מאיר אמשעל

ב"ה ברוקלין בחדש תמוז ה'תשי"ט תצ"ו שנה עשירית קונטרס ח (צד)

חקירות
ופלפולים

הלכות בכל יום

מובטח לו שהוא בן עולם הבא וכו' (נדה עג)

הלכות
וחידושים

שב"א" בעצמם כנ"ל. ואהבה רעה דהיינו המצות לשם פני' אין כח בידינו למחות שיהי' המצות נעשית כתיקונה בשלימות דנהי' קרח מכאן ומכאן אם לא יעשו המצ' ות מפני שאינה כתיקונה. וזהו כי מחה אמה את זכר עמלק בנקוד סגול ביד ה' למחות האהבה כשיבוא משיח ב"ב אבל עכשיו אין לנו לבטל המצות וצריכית לע' שות אפי' אם יש בה איוז פני' כנ"ל. וד"ל. הנחגות פורים — נדפסו בסוף "רשימות על מגילת אסתר" ע' 23 (מכ"ק אדמו"ר שליט"א):

בקריאת פ' זכור (ופ' תצא) — וכן בקריאת פורים (ופ' בשלח): זכר עמלק בצירי, או בסגול — יש בזה מנהגים שונים, ולא שמעתי הוראה בזה.

ולכאורה נכון לקרות שניהם, ובפ' זכור (ופ' תצא) להקדים זכר בצירי ואח"כ זכר בסגול, ובקריאת פורים (ופ' בשלח) להקדים זכר בסגול ואח"כ זכר בצירי (").

הערות (מכ"ק אדמו"ר שליט"א):

(1) ראה נתחומא ס"פ תצא. רבותינו בעלי התוס' ס"פ בשלח. תורה אור (לרבנו הזקן) ס"פ תצוה. (2) כנראה שלא זייק רושם המאמר — והכוונה שיש שתי קריאות. (3) ראה לקמן

הערות מכ"ק האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א בדבר קריאת זכר — זכר

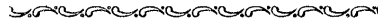
בביקורי בהיכ"ק של כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א, עוררני ע"ד הנדפס בה' מאור בדבר קריאת תמחה את זכר עמלק, ממה שמוכא בספרי חב"ד בזה. ותודתי למוכירי הרב ר' אלי' קווינט שליט"א שהואיל להעתיק ולהמציא לי בזה דא"ח של כ"ק האדמו"ר שליט"א. העורך.

בוגה ירושלים, סי' מד (קרוכ לודאי — מרבנו הזקן בעל התניא והשו"ע):

עוד מענין הנ"ל, כתב, א' אומר כי מחה אמה את זכר עמלק, משמע שביד ה' למחות. וכת' תמחה את זכר עמלק משמע שבידינו למחות ("). והענין כך הוא דהנה זכר עמלק הוא קרי וכת' (") חד בנקוד סגול וחד בנקוד צרי ("). והנה סגול מרמז על אהבה שהסגול הוא חסד ושבא הוא יראה ("). דהיינו אהבה (") שהוא המצות שעור שים לגרמיותו, בחי' עמלק (") שעושים לשם פני', לא צוה ה' לנו למחות ("). אבל היראה רעה דהיינו המצות לא תעשה היא לנו למחות שהוא רע גמור מוכרחים אנו לצאת מהרע. וזהו תמחה את זכר עמלק בנקוד

כל רבנינו ונכבדינו שליט"א מקבלי "המאור", מתבקשים להמציא לנו תומ"י דמי חתימתם, מקור קיומו של "המאור"

בגליונות שקדמו לגליון המאה, בשנת תשי"ט:

ל ק ר א ת

המאור המאה

ספר יובלו של המאור

המאור הולך ומתקרב ברצ"ה בעוד חדשים מספר לקונטרס המאה, וימלאו בזה עשר שנים מאז יסודו של המאור.

רק הבאים בסוד חיבור ספרי קודש וקונטרסי תורה בארה"ב, נהיר להם ההקרה העצמית ומסירות הנפש ומדות גדושות של יסורים ועיג'ג הכרוכות עם הוצאת וקים ירחון תורני שכוה, וביחוד כשהשיטה היא בהירה וקיימת ללא גטות מדרך התורה והמצוה. אולם חפץ ד' והרבה לנו כח ועצמה, להגדיל תורה ולהאדירה, והמאור התפתח ב"ה, לבמה תורנית מדרגה גבוהה עם חוג גדול של ידידים וקוראים, בכל קצות העולם, הרואים בהמאור בטאון חשוב ונחוץ לחיזוק דרכי התורה והיראה בדורנו.

מתוך כמה גימוקים וסיבות חשובים ובעיקר למען חיווק מוסדות המאור הרפויים והמתמוטטים, החלטנו בעצת הרבה מידידינו הי"ו, להוציא אי"ה את הקונטרס המאה בצורת חיבור גדול וענקי בשם

המאור המאה

ספר יובלו של המאור

בעצת קודש של כ"ק

האדמו"ר מליובאוויטש שלימ"א

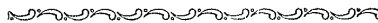
יוקדש המאור המאה

ליומא דהלולא המאתים

של קה"ק מרן הבעש"ט זצ"ל.

בהמאור המאה יפתחו אי"ה לרווחה הרבה מדורים מענינים במקצועות התורה והיהדות, ומהם, מדגרים לשו"ת בהלכה למעשה, לחד"ת ופלפול, לאגדה ולדרוש, דברי ימי ישראל וגדוליו, מדור גדול לעניני חסידות והבעש"ט ותלמידיו זצ"ל, יהדות וחיווק הדת, עניני ארץ ישראל, דברים מהחורבן הנורא שעבר על ראשינו והרבה מתולדות וזכרונות קדושינו הי"ד, מדור ליישיבות ומוסדות התורה, מדור למחברים וספריהם ועוד ועוד ענינים שונים וחשובים.

כל המעונינים להשתתף בהמאור המאה הזה, יאבו נא לפנות אל מערכת המאור למען פרטים.

בגליון קיט, טבת תשכ"ב:

5

המאור

ובא כ"ז בעבודת ועלית האדם בסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הליכה מן הקל אל הכבד, עלי'.

ולרגליט — היינו (כפי' הגמרא) שהוקבע סדר ברגלים: החמ"צ שהיו אז ערום וערי' ושקועים במ"ט שערי טומאה וכו' — ונגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם. חה"ש — מ"ת ע"י שאמרו בנינו עורבים אותנו. חה"ס, חג האסיף — תכלית השמחה והי' שלימות. ראשון לחשבון, נצחונם של ישראל בכל.

בכבוד ובברכה,

מנחם שניאורסאהן

עלי' ולרגלים: ראה לקו"ת ברכה (צח, ב) עיי"ש.

ושקועים כו': ראה ז"ח ר"פ יתרו.

בנינו עורבים: שהש"ר עה"פ משכני.

ראשון, נצחונם: ויק"ר פ"ל.

* * *

מכתבו של כ"ק אדמו"ר שליט"א שהגנו נותנים כאן במלואו, נשלח להרב רמ"פ כ"ץ שליט"א לרגל הסיום על מסכת תענית בביהמ"ד עדות יעקב של האדמו"ר הרה"צ ר' נחום מרדכי פערלאך שליט"א, מנאוואמינסק, 1612 קארל סט. ברוקלין נ. י. וזה דבר הסיום והחגיגה.

בבית המדרש זה מתקיים שיעור לימוד גפ"ת שלומדים שתי פעמים בשבוע ביום ב' וביום ה' בלילה, בקיץ ובחורף בלי הפסק. בהשיעור משי' תתפים אנשים מהביהמ"ד ומהשכונה, בני תורה, והשיעור הוא לימוד בעיון. §

המארגן ומגיד השיעור הוא הרב ר' משה פנחס הכהן כ"ץ. כן הוא לומד בכל ליל ש"ק שיעור חומש ופרש"י ומפרשים, ובאים להלימוד הרבה אנשים מהמתפללים ומהשכונה.

במוצש"ק פי' ויחי תשכ"ב, התאספו ת"ל עשרי ריות אנשים כ"י, בלי הבט על השלג והקור שהי' באותו לילה, ובהם רבנים, בעלי בתים בני תורה, חסידים, יראי אלקים ואנשי מעשה להשתתף בה' סיום דמ"ס תענית.

בעת הסיום הי' נערך סעודת מלוה מלכה נהדר, שהערכה ע"י הפרעזידנט ר' משה נעמעט שיי' הגבאים ר' הלל פלאצקער ור' חיים מרדכי ווייס שיחיו והועד.

הרב רמ"פ כ"ץ מגיד השיעור, סיים המסכת ואמר הדרן (פלפול בסוגיא דמשנכנס אדר מרבין

בשמחה, ובסוגיא דבת מלך שואלת מבת כהן גדול, ובת כהן גדול מבת סגן, והחילוק שבין שיטת העבלי בזה לשיטת הירושלמי, בנוי על שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש משנת תשי"א).

האדמו"ר מנאוואמינסק הרה"צ רנ"מ פערלאך שליט"א אמר פלפול עמוק (בסוגיא אם שיר מעכב הקרבן וכו' גדולה ת"ת יותר מהקרבת תמידין וכו').

ההדרן והנאום של האדמו"ר מנאוואמינסק נשמעו בהקשבה מיוחדת ובשימת לב מכל הנאספים. ענין מיוחד הי' להמלי"מ והסיום הזה המכתב המיוחד הנ"ל, שכ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש הואיל לתתו, וזה מראה על גודל חשיבות השיעור הזה. המכתב נקרא ע"י הרב ר' יוסף שיי' חיינברג, בהטעמה ובהקשבה, ועשה רושם עז ואדיר על כל הנאספים והתפלאו על תוכנו המיוחד.

הנכבד ר' פייטל גרינבערג מחשובי בע"ב בקראון הייטס, ומהמשתתפים תמידים בהשיעור גפ"ת, נחכבד באמירת רבנן קדיש לאחר סיום המסכת.

בתור אות הכרה של חברי המשתתפים בשיעור ומתפללי ביהמ"ד, ניתנה מתנה סדר ש"ס ירר שלמי, למגיד השיעור, הרב רמ"פ כ"ץ, ע"י ר' פייטל גרינבערג.

המלי"מ, התועדות, והסיום עשו רושם עמוק על כל הנאספים ובכל שכונת קראון הייטס והסביבה. הנאומים קראו בקריאה של חובה שיתוספו משתתפים בהשיעורים.

הנהלת לומדי ש"ס בבמה"ר הנ"ל

בגליון קכה, מנחם אב תשכ"ב:

משיכי מלחמה שעררה זה הנושא ונותן במלחמתה של תורה (פנהדרין קיא):

מחיר המאור לשנה, \$5.00
למחצית שנה, \$2.50

אין המערכת אחראית
לתוכן המודעות, סגנון
וכשרותן.

המאור

מאור עינים ישמח לב
שמועה טובה תדשן עצם
(משלי 10)

המאור שבה מחזירן
למוטב (איכה רבתי)

ירחון מוקדש לתורה ולכל עניני עם ישראל
יוצא לאור בהשתתפות הרבנים והסופרים הי"ו
בעריכת הרב מאיר אמשעל

חלכות וחידושים	תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא וכי' (נדה עג)	חקירות ופלפולים
-------------------	--	--------------------

ב"ה ברוקלין בחדש מנחם אב ה'תשכ"ב תצ"ו שנה י"ג קונטרס ט (קכה)

וז"ל ב"ק אדמו"ר שליט"א:
ב"ה, יום ג' פ' והנה פרח מטה אהרן
גוי' ויגמול שקדים, ר"ח תמוז חודש הגאולה,
ה'תשכ"ב ברוקלין, נ. י.
הרה"ג הרה"ח אי"א נוי"ב עוסק בצ"צ כו'
מרה"ה אפרים אליעזר שי' הכהן,
שלום וברכה!
מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ה' (עם
המצורף) ואח"כ הגלוי' ממוצש"ק,
ובעמדנו בראש חדש תמוז הוא חדש
הגאולה, גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא
ישראל,
והרי בתר רישא גופא אזיל,
יהי רצון שתהי' נשיאות ראש של כל
או"א בעניניו הפרטים ובענינים הכללים
בם צריך לפעול — גם יחד,

אחר: משבעה רועים (תרי"א מקץ לב, ב. ע"פ
תיקונים שבז"ח — קד, א), וכל נפש יש בה
מבחי' ז' רועים (תניא רפמ"ב), בתר רישא:
עירובין מא, א: לאחר פטירתו כו', ובמהירות:
ראה לקו"ת ס"פ קרח, און פועל: עירובין ס"ה,
א, וכביאור הצ"צ (לקו"ד ע' 420, ספר המאמרים
התשי"ח ע' 292 ואילך, שיומשך... אור: לקו"ת
ס"פ קרח שם.

בסוגיא דכל נכסי לפלוני עבדי
עם מכתב מכ"ק אדמו"ר שליט"א
מליובאוויטש

הרב אפרים אליעזר הכהן יאלעם

אב"ד פילאדלפיה
בין המצרים יורח אור לישרים, ידי"ג
הרב הגאון המפורסם עצום ורב בכחודר"ת,
מוהרמ"א שליט"א.
ראשית, הנני ממלא רצונו, שהוא רצוני,
ושולח בזה את המכתב הקי' של אדמו"ר
שליט"א, כידוע, צריכים לדייק בכתביו
של אד"ש בכל אותיותיו ונקודותיו, על
דבר א' הנני בזה להעיר: כל מה שכתב
ביד קדשו ממש, למעלה בדף ב: "כן אין
מביאים בחשבון את ה Pro tuberance",
מקומו (כפי שרשם בעצמו) אחר התיבות
(שיטה ששית) — ולכן גם קשה למודדו.
(הפראטיבערענס הם הויקין הוואלקנינים
היוצאים מהשמש, תדיר).

שנית, אני שולח את מאמרי שהזכרתי
לכת"ר אז בליל ההתחזקות. אז הי' הדבר
רק במוחי, בבחי' חומר היולי, היום
לקחתי פנאי לעבדו ולצרפו בעזהש"י.
באהבה נאמנה ובצפי' לנחמת ציו"ר,
אפרים אליעזר הכהן

כל רבינו ונכבדינו שליט"א מקבלי "המאור", מתבקשים להמציא
לנו תומי" דמי זותימתם, מקור קיומו של "המאור".

ועוד באותו גליון:

המאר

26

הרב המו"ל קובע בהקדמתו הכוללת, שספר זה, פסקי הרי"ד, הוא מפעלו הכביר והעצום מיצירותיו של חידושים ותוספותיו שעל התלמוד, המשתרע על כל סדר הש"ס ומכיל קרוב לארבעת אלפים דפי כתבי יד. מטרת רבנו בספר הזה הוא לקבוע את פסק ההלכה, כל פסק ופסק וסדר על סוגיות הגמרא אשר ממנה תוצאותיו ומראה איך הפסק יוצא ממשא ומתן של הגמרא. לפעמים מביא גם פסקאות מן הירושלמי והתוספתא אשר מהם קובע את ההלכה וכו'.

כ"ק האדמו"ר שליט"א מליובאוויטש, כותב בהסכמתו להוצאת תלמידו החביב הזה וז"ל: האברך הו"ח אי"א נר"נ התמים הרב אהרן שי' וכו' ואשרי חלקו להיות עוסק בתורתן של ראשונים, ראשונים כ" מלאכים, בעלי התוספות אשר מפיהם אנו חיים, ואשר לפעמים רבות בסגנונם הזך והקצר, מאירים דרך בים התלמוד ובאופן אשר מלכתחילה אין מקום לקושיות, פירוכות וכו'.

לחביבותא דמילתא הוסיף כ"ק האדמו"ר שליט"א, כמה הערות חשובות על דברי רבנו המחבר.

החיבור הזה של רבנו הרי"ד על מס' שבת, המכיל כשש מאות עמוד בספר חשוב וגדול בדפוס יפה מאיר עינים, בודאי יתקבל בחבה רבה בחוגי הלומדים המחבבים דברי רבותינו הראשונים ויכירו טובה רבה להרב המו"ל, ומה גם בעד עבודתו הרבה בהערותיו וציגויו הנפלאים המאירים נתיב בדברי רבנו הרי"ד ז"ל, ולאפשר לו בזה להתיגע עצמו בהוצאת ספרי רבנו על שאר המסכתות שטרם ראו אור עולם.

ספרים וסופרים

פירוש ופסקי רי"ד

על מסכת שבת, יוצא לאור בפעם הראשונה עפ"י שני כתי עם מראה מקומות והערות על ידי אהרן וויטריק (518 קראון טט.) ברקלין. נדפס בדפוס "בלשן" תשכ"ב. לא אפריו על המדה, אם אומר שזו הפעם הראשונה "בארה"ב, שבחור ישיבה מוציא ספר מגדולי הראשונים, מעוטר עם הארותיו והערותיו, כאחד הלומדים הגדולים. ואמנם תבוא לו ברכה רבה לידידנו הגדול, הבחור המהולל בכל מיני שבה וקילוס של תורה וחכמה, התמים במעלות ובמדות שמנו חכמים, הרב אהרן שי' וויטריק, שעלחה לו בגורלו להיות ממזכי הרבים בדרגא הכי נעלה, בהמציאו לעולם התורה, ספר תורה מגדולי הראשונים, פירוש ופסקי רבנו ישעי' הוקן דיטרני על מסכת שבת, ועוד גם זאת עשה, שיגע על כל אות ואות שבדברי רבנו הגדול להעתיקם ולסדרם על פי שני כתבי יד עתיקים, ולנקתם מכל שגיאה וטעות. וגדולה פי כמה מכל זה, עשה הרב המו"ל, בהקדישו ימיו ולילותיו לבאר במלים קצרות קולעות אל המטרה, את המקומות הבלתי מובנים בדברי רבנו הרי"ד, וכן הוסיף לאלפים הערות והארות ומראי מקומות לכל דברי הרי"ד, אי מקורם ואי סמוכין להם, בדברי רבותינו הראשונים ורבותינו שאחריו. הרב וויטריק שנתגדל בשיבות ת"ל, אביו הוא הרה"ג ר' יהודה וויטריק שליט"א, ר"מ בשיבת ליובאוויטש במאנטריאל, עלתה לו אחרי יגיעות רבות, לקבל כת"י זה שהי' גנוז יותר מרבע מאות שנה, והמו"ל מביא ראיות חזקות שחיבור זה הוא חלק מחיבורו הגדול הכולל על כל הש"ס של רבנו הרי"ד ז"ל.

עיקר הסמוכין לאמיתות החיבור, הגם מה שהרי"ד בעצמו מזכיר בדבריו ממסכת שבת בשאר חיבורים, המכריע, הלכט, וכן השבלי לקט מביא בדבריו מאות פעמים, הריטב"א בחידושי, החיד"א בברכי יוסף ועוד ראיות נכוחות.

קול מבשר בשורה חדשה
שאך זה יצא לאור ספר

פירוש ופסקי הרי"ד

על מסכת ישבת

מרבנו ישעי' חזקן ז"ל

514 עמוד בכרך מפואר

מופיע עכשיו בפעם הראשונה

על פי שני כתבי יד עתיקים

עם מכתב והערות מכ"ק

האדמו"ר מליובאוויטש שליט"א

ע"י אהרן חיותריק

518 קראון סט. ברוקלין

עד חודש אדר מחירו רק \$5—

להשיג אצל כל מוכ"ם

או אצל המוכר הראשי

OTZAR HASEFARIM

33 Canal Street

New York 2, N. Y.

בגליון קמז, תשרי-חשון תשכ"ה:

הרבנית חנה שניאורסאהן ע"ה

בשבת שובה לפנות ערב נפטרה בברוקלין הרבנית הצדיקת מרת חנה ע"ה, אשת הרב הגאון הצדיק מוה"ר לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל אב"ד יעקאטערינאסלאוו ברוסיא. הוריו של כ"ק הגה"צ האדמו"ר מוהר"ר מנחם מענדל שליט"א מליובאוויטש. בהלויתה ביום א' השתתף קהל גדול ועצום מנזר יארק רבתי והאכל ה' כבוד מאוד. לרגל עשיית לא נאמרו שום הספדים.

הרבנית היתה אשת חיל משכלת וצדיקת מפורסמת בעלת מעשים כבירים ומוחה ה' אוצר בלום של כל מיני זכרונות ומעשיות ושיחות של עולם החסידות.

בשנות המלחמה גירשו הרוסים את הרב והרבנית למרחקי רוסיא והוא נפטר שם בשנת תש"ד ואחרי יגיעות וטלטולים הגיעה הרבנית לארה"ב.

בנה, כ"ק האדמו"ר שליט"א מליובאוויטש ה' רגיל לקיים בה מצות כיבוד אם מדי יום ביומו, בלכתו לבקרה ולשוחח אתה עניני תורה וחסידות.

כדאי לציין שהאדמו"ר שליט"א שאל את פי כמה מורי הוראה אם יש איזה מקום היתר לטבול ב'עיו"כ קודם מנחה, ולבסוף עשה כחומרת המג"א בסי' תר"ו.

בגליון ריט, תמוז-אב תשל"ד:

ה מ א ו ר

19

ב"ה, ט"ז תמוז תשכ"ג, ברוקלין.
הרה"ג הרה"ח אי"א גר"נ עוסק בצ"צ וכו'
מרה חנניא יו"ט ליפא שי'.
שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום ד' הגנו להודיעו
שכתבו היום להרה"ח אי"א גר"נ עוסק בצ"צ
כו' מרה ירמי' שי' אלאי ביהנסבורג.
ובקשנוהו לקרב את כת"ר ולעזור לו בפעולותיו
לטובת המקואות.

חרב אלאי שי' הנ"ל מכיר היטב גם את
המצב בערים שמחוץ ליהונסבורג ובטח ויכל
להורות לו למי שכדאי לפנות בביקורו את
הערים האלו.

בכבוד ובברכת כט"ס
חרב ח. מ. א. חרוב

ב"ה, ששי בשבט תשכ"א, ברוקלין.
הרה"ג ור"ח אי"א גר"נ רב פעלים בעל מרץ
מרה חנניא יום טוב ליפא שי' מלפנים
גאב"ד העלמץ.
שלום וברכה!

במענה למכתבו והידיעה התלפנית שלאחרי
זה.

בעת רצון וזכירתו על הציון הק' של כ"ק
מרה אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע מתאים
לתוכן כתבו, ובענין יום זה — להצלחת
הטפול הרפואי לרפ"ק ורפ"ש, שהרי מעלין
בקדש, והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם
הוא (רמב"ם הלכות דיעות ריש פרק ד').
ויהי רצון אשר בכל הענינים שאינם בטוב
הנראה והנגלה, עניני גלות, יהי' בהם כיתרון
האור מתוך החשך.

ובסגנון רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע
בפירושו בפרשת השבוע: בשלח פרעה, שהי'
משלח זכו ועושה פרי למעלה וכו' להצמיח
ישועות ישראל וכו' שהקריב לבם של ישראל
לאביהם שבשמים (תורה אור ריש פרשת
בשלח).

יהי' כן בכל הענינים שלע"ע נראים לעיני
בשר למונעים ומסתירים, ויתהפכו לקצה
השני, שהם ירבו בהצלחה בהענינים אודותם
כותב, בתוככי כלל עניני תורה ומצוה,
שיתהפכו למסייעים לטוב הנראה והנגלה.
בכבוד ובברכה לבשו"ט מתוך בריאות
הנכונה.

מנחם מענדל שניאורסאהן

ב"ה, ערב ש"ק פרשת ויהי ביום השמיני,
וש"ק מברכים חדש זיה, ה'תשכ"ד, ברוקלין,
ג. י.

הרה"ג הרה"ח אי"א גר"נ עוסק בצ"צ
כו' מרה חנניא יום טוב ליפא שי'.
שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ג' עם
המצורף.

וע"פ מאמר רז"ל בספרא בראשית פרשת
שבוע זה: ויאמר משה — אמר להם משה
לישראל... כשנש שהוא (תקב"ה) יחיד בעולמו
כך תהא עבודתכם מיוחדת לפניו... עשייתם
כן וירא אליכם כבוד ה'.

וידוע פירוש הבעש"ט בזה: זה הכלל גדול
שהי' לאדם תמיד רק מחשבה אחת בעבודת
הבורא ית'. .. ויחשוב שכל דבר שיש בעולם
הכל מלא מהבורא ית'. .. וידבק עצמו בכבודו
מאהבה גמורה... ותמיד יהי' מחשבתו
דבוקה... וזהו פירוש הפסוק ברמז, ומן המקדש
לא יצא, וכשצריך לדבר מעניני עולם הזה
יהי'... כמו האדם שהולך מביתו לחוץ ודעתו
לחזור תיכף, ובעת ההליכה חושב מתי יחזור
לביתו... ביתו העיקרי הבורא ית'.

יהי רצון שיקיים כא"א את כל האמור
לעיל מתוך שמחה אמיתית, כמו שהי' ביום
השמיני או,

וירא כל העט וירוגו, מילוי ההבטחה הנ"ל,
עשייתם כן וירא אליכם כבוד ה'.

כשתהיינה ידיעות ממעלבורן וכו' — מובן
שיודיעו את כת"ר.
בכבוד ובברכה.

מנחם מענדל שניאורסאהן

בטפרא: שמיני ט, ו. פירוש הבעש"ט: סי' צוואת
הבעש"ט. הכלל גדול: עיין שבת סח, א. הכל מלא:
ברכות י, א. וראה ש' היתור והאמונה ספ"ו.
וידבק... מאחבה: ראה ספרי ואתחנן י, ה. ומן
הפסוק: ראה סנהדרין יט, א. חושב מתי: להעיר
מכרי הבעש"ט: בכ"מ שהרצון שם ה"ה כאילו
עומד שם (זאת חנוכה, תרי"ם פ"ג — ולא סתם
מתי — ולא סתם מתי — כפשוטו הלשון בצוואת
הריב"ש לפני זה). וירוגו: ושבתו (ת"א) ובטפרא
שם: פתחו פיהם ואמרו שירה.

• • •

בגליון רכג, שבט-אדר תשל"ה:

מחיר המאור לשנה, 25.00

אין המערכת אחראית
לתוכן המודעות, סגנון
וכשרותן.

המאור

מאור עינים ישמח לב
שמועה טובה תרשן עצם
(משלי 10)

המאור שבה מחזיר
למסב (איכת רבתי)

ירחון מוקדש לתורה ולכל עניני עם ישראל
יוצא לאור בהשתתפות הרבנים והסופרים הי"ן
בעריכת הרב מאיר אמסעל

ב"ה ברוקלין בחדש שבט-אדר ה'תשל"ה תצ"ו שנה כ"ז קונטרס ג (רכג)

תנא דבי אליהו כל השונה

הקירות
ופלפולים

הלכות בכל יום

הלכות
וחידושים

מובטח לו שהוא בן העולם הבא וכו' (מדע עג)

לשמחה גוי ליום טוב (לא — ובחודש) —
כל התודש.

והרי מענינים העקריים דפורים הוא קירוב
הלבבות — ללבבות דכל בני, דאיש ורעהו,
דעשיר ואביון ועד לכל הפושט יד וכו'.

ומודגש זה בקביעות דשנה זו די"ד באדר
— חל ביום שהוכפל בו כי טוב — טוב
לשמים ולבריות גם יחד.

וכידוע פ' השם בריות — שזוהו כולל
גם ואף הרחוקים כו' שלכן נקראים בשם
בריות בעלמא.

ויה"ר אשר יעשה כאריא מאתנו בתוככי
כלל בניי בכל האמור ומתוך שמחה.

ובפרט שבכלל נצטוינו משנכנס אדר —
להרבות בשמחה.

וכיוון שציווי זה (כשאר ציווי התורה) הוא
גם לשון הבטחה — תהי' השמחה בריבוי
והטוב בריבוי והשלום בריבוי —

כי בכל הדברים הבלתי רצויים יקיים
ונהפוך הוא גוי ויהי' אך טוב לישראל —
בטוב הנראה והנגלה.

וכמו שליתודים הייתה אורה ושמחה
וששון ויקר (בכל הפירושים) בימים ההם
בזמן תזה — כן תהי' לנו.

בכבוד ובכרכה

מנחם שניאורסאהן

יום . . 210 : וראה פרישי עה"ת (בראשית א, ז)

אנ"ק מכ"ק האדמו"ר שליט"א מליובאוויטש בעניני פורים ולקיים ולעשות

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
פ' תקחו את תרומתי, ראשון דר"ח אדר,
ה'תשל"ה, ברוקלין, ג. י.

הרה"ג הור"ח אי"א גוי"כ כו' מו"ה מאיר
שי,

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת ספרו זכרונות המאור,
ות"ח, ומצוי"ב הוצאות המשלוח.

ובעמדנו ברי"ח אדר, ומיוסד על מאמר
חז"ל אין מזרזין אלא המזרזין —

הזמן גרמא לזרו על כל הענינים השייכים
לימי הפורים הבעלי"ט לפרטיהם, ובמיוחד
— בחלק השייר לחינוך, ובסגנון חז"ל —
שתגדולים מזהירים על הקטנים.

כולל ג"כ — ההשפעה על הזולת והסביבה
הקרובה והרחוקה לקיים ולעשות במילואם
ובשלימותם כל עניני סורים בימי הפורים,
אשר כ"ז דורש זמן והכנה ופעולה —
עכ"פ מתחיל מראש החודש.

וכמפורש השייכות וקשר דפורים הימים
שלפניהם ועד לראש החודש — במקרא מלא
שדבר הכתוב: והחודש אשר נהפך להם גוי

בגליון רכז, אלול תשל"ה:

75

המאמר

האתרוגים לקיים בהם ואנוחו

יותר מעשרים שנה עמדתי ליד ימינו של

חותני הרה"ג הרה"ח ר' ישראל דושעקאבסאן ז"ל

בכל הענינים השייכים לאתרוגי יאנאווא

בשנה זו כבהרבה שנים מקודם נסעתי עם

הרב ר' משה ש' לאזאר ממילאנא

ללקטם כפי

חודאת כ"ק אדמו"ר שליטא מליובאוויטש

שנים ביהר יעידו על כשרות כל אתרוג ואתרוג ביהוד ויהיו שניהם מומחים כדבר

הכל מודים שבמשך השנים רכשנו מומחיות נסיון ומבינות במדה יתרה

כבר ידוע שהאתרוגים

שלנו הם הכי כשרים, טובים, יפים ומהודרים,

והקונים שלנו הם המבינים ביותר

וגם יש לנו

לולבים שלמים והדסים משולשים

הזמן קצר ומספר האתרוגים מצומצם ולכן נא להתקשר עמי מיד ובהקדם הכי אפשרי

על פי הכתיבת והטעלפון דלהלן:

RABBI MORDECAI ALTEIN

2731 Cruger Avenue

Bronx, New York 10467

Tel.: KI 7-0374
KI 7-7320

* * *

האתרוגים יהיו נמכרים אי"ה כמו בכל השנים מכית חותנתי:

הרבנית דושעקאבסאן תחי'

778 Montgomery Street

near Albany Avenue

Brooklyn, New York

* * *

איהר וועט זיכער בעהאנדעלט ווערען מיט דער גרעסטער צופריענהייט

בברכת כתיבה וחתימה טובה

הרב מרדכי דוב אלטיין

בגליון רלח, סיון-תמוז תשל"ז:

משיבי מלחמה שעה זה הנושא ונותן במלחמתה של תורה (סנהדרין קיא):

מחיר המאור לשנה, \$5.00

המאור

מאור עינים ישמח לב
שמועה טובה תדשן עצם
(משלי טו)אין המערכת אחראית
לתוכן המודעות, סגנון
וכשרותן.המאור שבה מחזיר
למוטב (איכה רבתי)קובץ מוקדש לתורה ולכל עניני עם ישראל
יוצא לאור בהשתתפות הרבנים והסופרים הי"ו
בעריכת הרב מאיר אמסעל

ב"ה ברוקלין סיון-תמוז ה'תשל"ז תצ"ו שנה כ"ט קונטרס ה (רלח)

חנא דבי אליהו כל השונה

חקירות
ופלפולים

הלכות בכל יום

הלכות
והידושים

מובטח לו שהוא בן העולם הבא וכי (נדה עג)

שלום רב וברכה!

„חג הגאולה שמח והתועדיות
פעילות, וביתר שאת כמתאים
לשנת הויכח להגאולה, אשר כרברי
בעל הגאולה לא אותו בלבד גאל
הקב"ה, כי אם גם כו' כמבואר
במכתבו,

ופעילות בפרט במעשה שהוא
העיקר — בתורה ומצותי,
מתחיל בהמבצעים דאחבת ישראל
חינוך תורה תפלין מזוזה צדקה
בית מלא ספרים נש"ק כשרות
טהרת המשפחה,
ובאופן דשמוחו צדיקים, ועמך מולם
צדיקים, בהשם
ומגאולה להגאולה דויהי בשלם
סוכו בכיאת משיח צדקנו.
לחיים, לחיים ולברכה.

מנחם שניאורסאהן

לכל קוראינו הרבנים הגאונים
ולכל הנכבדים שליט"א

מבקשים אנחנו דחופות, להמציא לנו מיר את
דמי חתימתם, אם בעד כל הזמן או חלקו, כבודם
מאפשרים לנו בזה המשכת הוצאת הקובץ שמצבו
החמרי דחוק מאוד, ומקיימים מצוה רבה של חיווק
ת"ת דרבים.

חג גאולתנו של הגה"ק אדמו"ר
מליובאוויטש וצוקל"ה

בשנה הזו ביום י"ב תמוז חלה שנת
החמישים לגאולתו ממאסרו הקשה מידי
הרוצחים היעווסקים ברוסיא של מאורן ורבן
של ישראל הגה"ק אדמו"ר רבי יוסף יצחק
שניאורסאהן זצ"ל מליובאוויטש.

ישנם עוד הרבה זקנים הזוכרים כשהעולם
נודעוץ לשמועה הנוראה שהאדמו"ר מליובאוויטש
נפס לקולר. האדמו"ר מוהרי"י הי'
גדול ומקודש בכל קצות תבל ומעשיו
העצומים לחיווק התורה והקדושה בארץ
הסובייטים ובשאר ארצות במס"נ ממש הי'
ידוע מסוף העולם ועד סופו ועל כן חרדו
לו והתפללו לשלומם.

פרשת סבליו ועינוייו הנוראים והמשונים
תח"י הקומוניסטים ובעיקר בהנהלת רשעי
עמנו, החרדה והתפללות וההשתדלויות בכל
העולם כולו לשחרורו, והשמחה העצומה
בגאולתו, ביאתו לארצה"ב ומעשיו הכבירים
כאן, הלא הכל כתוב וחתום באוצרות מאות
ספרים וקונטרסים לדורות עולם.
חתנו ומ"מ כ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ שליט"א
שלח לכל אנ"ש הטלגרמא דלהלן:

ב"ה, י"א תמוז תשל"ז, ברוקלין
„לכל המשתתפים בהתועדויות דחג
הגאולה ולכל אחבני" — שליט"א

הצצה לספרייתו האישית של הרבי בחדר הק'

בנוסף לספריית "אגודת חסידי חב"ד" השוכנת כבוד ליד בית הכנסת ובית המדרש של הרבי, 770, שנקנתה וטופחה על ידי רבותינו נשיאינו ומונה למעלה מחצי מיליון ספרים, קירות חדרו הק' של הרבי היו ועודם עמוסים בספרים רבים שהיו כנראה בשימוש האישי של הרבי (מלבד הספרים שהיו ועודם בביתו הפרטי של הרבי), ראה ספר "ספריית ליובאוויטש" פרק י ובמיוחד עמ' קלג-קמ.

להלן רשימת רוב הספרים האמורים באדיבות הרה"ג הרה"ח רבי ברוך אוברלנדר שליט"א, שליח כ"ק אדמו"ר להונגריה ואב"ד בודאפסטה.

ארון ראשון מימין הכניסה:

מדף עליון:

- משניות תפארת ישראל, סט
- הגדה שלמה
- משניות, סט
- צפנת פענח על הרמב"ם
- מפענח צפונות
- עבודה
- צפנת פענח עמ"ס סנהדרין
- מכתבי תורה [של הרגצ'ובי]
- צפנת פענח עמ"ס הוריות -
- ?
- מסכתות קטנות
- הרמב"ם והמכילתא דרשב"י
- צפנת פענח עמ"ס מכות
- ?
- תשובות הגאון מרוגאטשוב
- על המדף:
- צפנת פענח עם העמק עיון
- מרגליות הים עמ"ס סנהדרין
- צפנת פענח על הרמב"ם ב'
- ב"ח
- חלקים
- ?

מדף שני:

- תולדות יעקב יוסף
- ?

- מדרש ריב"ש טוב
- זכרון לחיים
- ? (2 ספרים)
- בעל שם טוב עה"ת
- ארבעה ספרי מוסר
- שבחי הבעש"ט מהדורת מונדשיין
- ? (2 ספרים)
- 5 חוברות
- לקוטי אמרים [תניא?]
- האמונות והדעות [להרס"ג]
- (אברההאם)
- ההקדמה והפתיחה עם מאמר
- זכרון לראשונים [הרכבי?]
- דברי שלום
- צדקת הצדיק
- סור מרע
- מגיד דבריו ליעקב (מהדורת תולדות אהרן)
- מאור עינים
- קדושת לוי
- כחו דרשב"י
- בכרך אחד: תולדות יצחק, קדושת לוי, פתגמין קדישין, אור המאיר, חמדה גנוזה, ועוד
- ?
- יסודי ישרון (פלדר) חלקים א-ו, ח"ב הנו ממהדורא השניה
- ? כרוך עמו: נחל עדן דרוש

מדרש שלישי:

- אנציקלופדיה תלמודית
- ?
- ארת מישור
- ליובאוויטש - פניני הזוהר
- היכל לדברי חז"ל ופתגמיהם
- כרכים א-יז, ועוד 3 בשכיבה, ובמדרש מתחת לזה כרכים כ-כא
- מכלול המאמרים והפתגמים
- סט של ג חלקים

בשכיבה

• ?

• על המדף עוד 4 ספרים

מדף רביעי:

• ? (ספר וחוברת)

• תנחומא באבער ב"כ

• אוצר דרשות אייזנשטאדט

• ? (6 ספרים)

• המדות לחקר ההלכה ח"א

• משניות קטן סט של ב כרכים

• ? (4 ספרים)

• יד אליהו

• חיי אדם

• חומש תורה תמימה ה כרכים

• פרשת דרכים

• על המדף עוד 4 ספרים

• פנות הבית

• בשכיבה וכרכים כ-כא של
אנציקלופדיה תלמודית

מדף חמישי:

• מאיר שצרנסקי: דמויות

• ? (3 ספרים)

גדולי החסידות

• סידור צלותא דאברהם ב"ח

• גרשם שלם: ראשית הקבלה

• ?

• ? (4 חוברות)

• ראובן מרגליות: מלאכי עליון

• הרב גוטמן: חכם הרזים

• יד מלאכי

• ישראל: שנתון הממשלה

• מדרש שמואל עמ"ס אבות

תשמ"ז-מ"ח

• רבינו בחיי

• who's who in israel 1970

• רמב"ן עה"ת מהדורת שעוועל

• היהדות הדתית ח"א

ב"ח

• ראובן מרגליות: נר למאור

- גשר החיים [על אבילות] ב"ח • תולדות התנאים והאמוראים
- מהדורה א' • ג"ח
- גשר החיים [על אבילות] ב"ח • ארחות חיים
- מהדורה ב' •

מדף תחתון (ספרים גדולים):

- ? (2 ספרים) • נתיבות המשפט
- נתיבים במי הים • שערי שמים
- מנחת חינוך ב"ח • מנחת סולת
- שער המלך • קונקורדנציה לתנ"ך
- אורים ותומים ב"ח • מאנדלקארן ב"ח
- מעשי למלך על הרמב"ם ב"ח • טור סט
- (זילבערשטיין)

ארון שני מימין הכניסה:

מדף עליון:

- ? (2 ספרים פורמט גדול) • ? (2 ספרים)
- האר"י: ספר הליקוטים [כל • מקדש מלך (ישן)
- ספרי האר"י הם ממהדורת • ? (2 ספרים)
- אשלג] • הצ"צ: אור התורה שמות
- פרי עץ חיים ג"ח? • (תשא-פקודי)
- לקוטי תורה (ישן) [לג' • אור התורה שמות (שמות-פרשיות)?
- ? • ויקהל, כרך ה')
- ? (2 ספרים) • ביאור תניא
- פרי עץ חיים?

- ?
- דרכי חיים ושלום (מונקאטש)
- תורה אור (ישן)
- ? (7 ספרים)

מדף שני:

- זכור לאברהם, מונקאטש
- תרנ"ה
- שו"ע האר"י
- _____ נדרים כהן
- ?
- זכרו תורת משה
- לקוטי מהרי"ח ג"ח
- טלושקין: טהרת מים מהדורה שניה
- שערים מצויינים בהלכה ד"ח
- 2 חוברות
- חיי אברהם
- ? (2 ספרים)
- אבודרהם השלם (מהדורת ירושלים)
- אוצר כל מנהגי ישרון
- ?
- ספר ארץ ישראל
- ? (2 ספרים)
- טעמי המנהגים מהדורת אשכול
- כתר שם טוב (גאגין) ח"ג ועוד חלק
- מקור חיים
- ? (כמה ספרים)
- כתר שם טוב עוד חלק
- ? (2 ספרים)
- נאה: קצות השלחן חלקים ד-ה
- נאה: שיעור מקוה
- על המדף: 2 ספרים וחוברת

מדף שלישי:

- רמ"מ כשר: חומש תורה
- שלמה חלקים א-כג, מעל המדף

- מעל המדף: חומש מקראות גדולות דברים

- עוד 3 חלקים
- שולזינגר: חומש מקראות גדולות בראשית-במדבר, כרך ו

מדף רביעי:

- הזהר ג"ח
- אנציקלופדיה אדרת אליהו מפתח על הזהר
- שדי חמד מהדורת קה"ת י' חלקים, ועוד חלק: תדפיס
- רש"י זוין: אישים ושיטות
- ספורי חסידים
- ?
- ספורי חסידים מועדים
- צפנת פענח כללי התורה והמצוה ח"ג וכרך אחד נוסף
- צפנת פענח עה"ת סט בג' חלקים
- שו"ת צפנת פענח - זכרון דוד
- נתיבים במי הים ח"ג
- מדות דרשב"י - מאמרי רבי אלעזר

מעל המדף:

- Challenge (green cover)
- ?
- צפנת פענח

מדף חמישי:

- דקים, כנראה מימיוגרף
- עין יעקב
- מלא הרועים
- ? (5 ספרים)
- בית עקד ספרים ה' חלקים
- בית עקד ספרים ד"ח
- תולדות הדפוס העברי בפולניה
- תולדות הדפוס העברי

- באיטליה
- אוצר מדרשים ב"ח
- יש"י חסידה: אוצר מאמרי
- התלמוד וחכמת הרפואה
- הלכה ג"ח
- אוצר האגדה ג"ח
- בתי מדרשות ב"ח

מעל המדף:

- תליתאה (?)
- שו"ת מראה כהן מהדורה
- ניירות

מדף תחתון (ספרים גדולים):

- דמשק אליעזר ח"א
- לשם שבו ואחלמה
- לבושי מרדכי
- קהלת יעקב (קבלה)
- פרשת מרדכי
- רמב"ם ד"צ רומי רמ (מוסד
- הרב קוק)
- דבר אברהם
- ערכי הכינויים
- מחשבת הקודש ח"ב
- שפע טל
- מחשבת הקודש ח"א שמן
- ששון ב"ח
- (כמה ספרים)

ארון שלישי מימין:

מדף עליון:

- רמ"מ כשר: חומש תורה
- ארחות משפטים
- שלמה חלקים כז-לו
- ברכת שמואל

- ?
- ספר היובל הפרדס
- יד הלוי
- חלקנו בתורתך
- מתורתן של ראשונים
- פרקי דרבי אליעזר עם פירוש הרד"ל (?)
- חלקנו בתורתך
- ? (2 ספרים)
- משפטי עזיאל ג"ח (?)
- ? (כמה ספרים)
- שו"ת מנחת אלעזר (חדש, גדול)

ארון שלישי משמאל:

מדף עליון:

- פ' חורגין: מחקרים מתקופת בית שני
- אמת ליעקב - מעיני ? - עוד ספרים
- ? (4 ספרים)
- ? (2 ספרים)
- ר"מ חאגיז: משנת חכמים
- רב צעיר: תולדות ההלכה ח"ד
- תפארת ?
- ? (6 ספרים)
- ? (2 ספרים)
- נתיבות שלום - עוד ספרים

מדף שני:

- ? (4 ספרים)
- רב האי גאון
- סידור בית יעקב עמדין נוסח ספרד
- ?
- קיצור שו"ע (ישן)
- שיערי אפרים מהדורת עהרנרייך
- ?
- ? (2 ספרים)
- פרד"ס הארץ
- סדור ע"פ אור הישר

• ? (3 ספרים) • הכנה דרבה

• הרב שטערן: חקת עולם • ?

• ?

מדף שלישי:

• לקוטי שיחות 18 חלקים • 3 ספרים עתיקים

• ?

מדף רביעי:

• תלמוד בבלי מהדורת צילום, השנה, יומא, סוכה], כרך ח
יפה, כרכים א-יד (ברכות - (כתובות) נמצא בשכיבה בארון
בבא בתרא) [חסר כרך ה (ראש השני

על המדף:

• מדרש רבה פורמט גדול ב"ח קוק, כנראה פיה"מ להרמב"ם
• 2 ספרים מהוצאת מוסד הרב הוצאת קאפח

מדף חמישי:

• Encyclopedia judaica 14 כרכים

ארון שני משמאל:

מדף עליון:

• אור המאיר • חמדת ימים

• ? (הרבה ספרים) • ? (הרבה ספרים)

מדף שני:

- סידור יסודי ישרון ב"ח
- ? (2 ספרים)
- שער היחוד והאמונה שקלאוו
- ספרים עתיקים
- תק"פ (ישן, עבה)

מדף שלישי:

- ?
- לקוטי שיחות 2 חלקים
- תיקוני זהר
- על המדף: לקוטי שיחות 3 חלקים
- הרבה ספרים עתיקים

מדף רביעי:

- תלמוד בבלי מהדורת צילום,
- בשכיבה: כרך ח (כתובות)
- יפה, כרכים טו-כ (סנהדרין,
- תלמוד ירושלמי ז חלקים
- מכות, שבועות - נדה), מעליו

על המדף:

- תלמוד ירושלמי חלק ח
- קוק, כנראה פיה"מ להרמב"ם
- 1 ספר מהוצאת מוסד הרב
- הוצאת קאפח

מדף חמישי:

- Encyclopedia judaica
- American encyclopedia
- 4 כרכים
- beitanica latest edition
- 10 כרכים

פ"נ כללי

צילום מפ"נ שנכתב בשלהי שנת תשנ"ה והונח על הציון הק':

פ"נ
בז' 8/2/88

כ"ק אדמו"ר

אנא לעורר רחמים ורכים ממקור הרחמים והחסדים האמיתיים עבור כל אחד ואחת מאנשי
והתמימים שיחיו להיכתב ולהיחתם לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, גם לנו, בגשמיות
וברוחניות גם יחד, ושרורנו שזכו לשמוע קול מבשר ואומר הנה משיח בא יזכה בקרוב ממש לראות
בקיבוך בפועל ממש של היעדר הקיצו ורגנו שוכני עפר ולזכות ולהתראות נשמות בגופים עם כ"ק
ולראות מוציאנו מהגלות המר לגאולה האמיתית והשלמה, ושנזכר להתקשרות אמיתית ופנימית
לכ"ק ושנקודתה תחי' בנו ושמשפיע בפועל ממש על חיינו היום יומיים צו לעבן מיטן רבי'ן און
במילא לויט דעם רבי'ן ושזה יהיה היסוד לחינוך עצמנו חינוך ילידינו וחינוך כל אלו שבחלקנו
בעולם באופן אמיתי ופנימי, דמות דיוקנו הק' יחי' בקרבנו להגן עלינו להצליח במילוי שליחותנו
ולעמוד נגד כל הניסיונות, ר"ל, מבית ומחוץ, ושנהי' מן המועילים לקיים רצונו הקדוש לקרב את
העולם לימות המשיח כפי חפצו הקדוש והוראותיו הקדושות ושחן יעמדו לנו להיאחז בדרך אשר
כ"ק חורנו, הדרך דשלימות התורה לימוד נגלה ונסתר פנימיות התורה בשופי ובעבודת התפלה וקיום
המצוות בחיות ובהידור הדרך דשלימות העם להתמסר להפצת המעיינות עד שיגיעו גם לחוצה
בקירוב הניצוצות כל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם להמאור כ"ק "אשתכח יחיד, שלימות הארץ
שחפץ עצתם המשובשת של החושבים, היל"ת להסכים לוותר על איזה חלק מארצנו הק' שמסר כבר
בגלוי השי"ת ליד ישראל עדי ירחיב ה' גבולנו בארצנו הקדושה בשלימותה עד כדי שלימות כל
הבריא לחן את העולם במלכות שד-י, ע"י שתמלא כל הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים,
ושירחם עלינו השי"ת שיוסר שטן המחלוקת מקרבנו מיד ושתשרה בקרבנו אחוה אמיתית כדי שנוכל
לנצל את זמננו כשרונותינו ומרצנו רק לחיוב במילוי שליחותנו הק' ושכולנו נתעורר בחשובה
אמיתית בחרטה על העבר וקבלה טובה להבא ושנוכח לברכנו אבינו כאשר כולנו נהי' כאחד, לדאוג
האחד לטובת זולתו ויחד להתמסר לפעולות במילוי רצונו הק', כל אחד על משמרתו אלי' זכה
להתמנות באיזה אופן שהוא, ושכל זה יהי' מתוך בריאות נכונה והרחבה אמיתית בגשמיות
וברוחניות, שמוסדותיו הק' בכל מרחבי תבל ימשיכו להתקיים ולפרוח ולהתרחב ללא קשיים
גשמיים או רוחניים, והעומדים על משמרתם ימשיכו מתוך מסירה ונתינה להכונה מילוי חפצו הק'
ושכל אחד ואחת מאנשי וכוני ביתו שיחיו וישעו ויתברכו בכל המצטרף להם בכני חיי ומונני שיוכו
לגדל ילדיהם בדרך התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה ושאלו שצריכים לחזור לדרך
הישר יחזרו מיד וללא קשיים ושיצליחו לנטוע ולחזק בהם ההתקשרות לכ"ק באמת ובפנימיות ואלו
הזקוקים לחיזוק יתחזקו ואלו הזקוקים לזרע חיי וקיימא יתברכו במילוי מחסורם להולדת זרע חיי
וקיימא בקרוב ממש ובנקל ושכל אחד ואחת יזכו לרוות מילדיהם שיחיו נחת אמיתי נחת חסידות,
ושכל אלו שהגיעו לפרקס יזמין להם השי"ת זיווגם בנקל והצלחה בטוב הנראה והנגלה, ושכל אלו
הזקוקים לחיזוק ולרפואה יתפארו בשלמות ובקרוב ממש וששמחו ימלא בתי כאורא בחייהם
הפרטיים והמשפחתיים ואלו הדרושים לחיזוק ותיקון בשלום בית יתברכו כזה, ומוזני ורויחא
שהשי"ת ימלא משאלות כל אחד ואחת בשובע בגשמיות ופרנסה בהרחבה ואלו ששליחותם בעסק
ויוויחו בשופי למלאות צורכיהם הפרטיים בהרחבה ושיוכלו לתרום ביד רחבה לחיזוק המשך
והרחבת פעולותיו הק' של כ"ק להביא את האולם לימות המשיח ושהכל יהיה מתוך שמחה, כי כולנו
נאנחים ונאנקים ועינינו נשואות לאבינו שבשמים אב הרחמן שירחם עלינו להלצנו מצר המצב האיום
בו אנו נמצאים כעת בחילוקה מאתנו כ"ק עטרת ראשנו ראש כל ישראל ושיהי' לנו הכוח והמוח
להמשיך במשימה שהטיל ב"ק עלינו ע"י חיזוק המוסדות הקיימים ודוספת מרכזים ומוסדות, בתי
חב"ד, מרכזי חב"ד, מוסדות חינוך ובתי ספר, ושהעומדים בראשם והעוזרים על ידם יוכלו להמשיך
ולהוסיף כזה בלי שום הפרעות, ח"ו, מבית ומחוץ, מכצעי הק' יתפשטו יותר ויתחזקו בפנימיות,
ובתוכם אהבת ישראל ואחדות ישראל חינוך א"ע וחינוך הזולת, תורה, תפילין, מזוזה, צדקה, בית

מלא ספרים יבנה וחכמי, כשרות אכו"ש, טהרת המשפחה, עשה לך רב, הרפסת התניא בכל מקום שנמצאים שם יהודים, נגד תכנון המשפחה, צבאות ה', כינוסים מילדי ישראל, כולל תפארת זקנים לוי יצחק, חכמת נשים וכו', תקנתו הק' שנתפשטה כתוככי אחב"י ללמוד הרמב"ם בכל יום שתתפשט תתחזק עוד יותר ותתרחב בכמות ובאיכות, ושמוסדותיו הק' הכלליים ובתוכם ועד אגודת חסידי חב"ד יוכלו למלאות תפקידם בלי הפרעות מבית ומחוץ, וכמו"כ המוסדות מרכז לענייני חינוך, מחנה ישראל, וקה"ת, וסניפיהם שימשיכו להתנהל כפי חפצו ורצונו הק' בלי הפרעות ושנוכל למלאות צוראתו הק' בהקדם ללא הפרעות ושהמניעות ועיכובים יוסרו ושהמוסדות הכלליים ישתחררו מהמניעות ועיכובים ובתוכם מרכז הישיבות תומכי תמימים שישארו תחת כנפיו הק' בניהול מתאים לרצונו הק' המוסד בית רבקה שיזכה להרחבה בגשמיות ושהבניין דקמפוס חמ"ש יוגמר בקרוב ובנקל ושהמוסדות חינוך הכלליים כמו אוהלי תורה וכו' יושעו בהמצטרף להם בגו"ר כמו"כ המוסדות בכל מרחבי תבל, בארצנו הק', כפר חב"ד, הישיבות, בתי ספר, מוסדות חינוך, צעירי אגודת חב"ד, לכל סניפיהם וכל המוסדות המסורים ונתונים למילוי שליחותו ורצונו הק' של כ"ק עט"ר, ושהשכונה דקראון הייטס תזכה למילוי ברכות כאן ציוה ה' את הברכה כפי רצונו הק',

כל אחינו בני ישראל צמאים לשמוע דעתו הק' בכלל ובפרט לעת כזאת כאשר דואגים לגורל שלמות הארץ ובטחונה בגו"ר, ועתידו של עם ישראל בכל מקום שהם בגשמיות וברוחניות, הנה לעת כזאת עתירתנו לפני שוכן מרומים שנתעלה למשימתנו להביא דברו הק' דבר ה' זו הלכה באופן שישפיע על המקבלים להורותם הדרך ולהרים רוחם ומאיר עיני שניהם ה' וגו',

זכינו וההוצאה לאור ו"הרשימות" בכלל ובפרט לעת כזאת כאשר הוציאו לאור את ה"מראי מקומות הגהות והערות קצרות לספר של בינונים" בתקווה שלזה כיון כ"ק, הנה עתירתנו שזה יהי צינור לפעול התעוררות המתאימה להתמסר באופן פנימי-ללימוד החסידות בכלל ובפרט לימוד ספר הק' תניא כפי שהוא מואר בה"מראי מקומות הגהות והערות קצרות לספר של בינונים" ושהוספה זו תהיה בשופי בכמות ובאיכות ותתפשט באופן רחב שיתרבו המתעסקים בזה, ושזה יהי צינור נוסף לברכותיו הק' עד הברכה שנוכה לבטא את העד מתי כרבעי להביא לימות המשיח בעגלא רידן ממש, ועתירתנו שכ"ק יעתיר ויעזור רחמים רבים בעד כל אחד ואחת מאתנו אנ"ש והח' וכאחב"י שי' שימלאו משאלותינו הכתובים כאן ועוד יותר מהכתוב כאן כי מרובים הם אלא שרעתנו קצרה מלהזכירם ולבטאם אבל לפני כסא כבודו הלא גלוי וידוע ומאוצרו הטוב לנו ישפיע בכל הנ"ל מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה בגו"ר, ובפרט בעמדתנו בסוף שנת הקהל הרי א-ל-ל כביר לא ימאס מלמלאות תפלותינו בתוך תפלות כל אחב"י בגשמיות וברוחניות גם יחד בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

מדרכי התורה

בירורים בדברי הרבי
אשר יסודתם בהררי קודש

השתטחות על קברי צדיקים

א. מכתב הרבי

באגרת נפלאה מ"ז אלול תש"י ('אגרות קודש' כרך ג עמ' תנח) מתייחס הרבי לטענת השואל על המנהג להזכיר שם אדם הזקוק לברכה על קבר של צדיק: "שנראה כמדברים למתים ח"ו ומכוונים מחשבה לזולת ח"ו".

תחלה מקדים הרבי במענה לכך הוכחה כללית לשלילת הטענה האמורה: "הנה בודאי מבין בעצמו שאין הדבר כן, כיון שמוסכם שכלב בן יפונה, וכמה תנאים ואמוראים וצדיקים בכל הדורות עשו כן [= שהתפללו בציוני הצדיקים]".

הרבי ממשיך ומתייחס בפרטיות לשתי הטענות שהעלה:

"ובקצרה לבאר קושייתו [=שנראה כמדברים למתים ח"ו], הנה גם כשהיו באים להרבי לבקש ברכה [=בחיים חיותו בעולם הזה], לא היו באים אליו מפני מעלת הגוף שלו אלא מפני מעלת נשמתו. כל ענין המיתה אינו שייך כי אם בגוף, כי הנשמה היא נצחית, ובפרט נשמת צדיק . . . הרי ענין המיתה בה היינו . . . עליה למדריגה נעלית יותר ואינו קרוי ח"ו מת. וכמה שכתוב בזוהר (ח"ג דף ע"א)".

ובקשר לטענה "שמכוין מחשבתו לזולתו" [=כלומר, שמבקש מהצדיק ולא מהקב"ה] כותב הרבי ש"אין הדבר כן" ואחד הביאורים בזה הוא ש"הבקשה [אינה שהצדיק עצמו יושיע חלילה את המבקש, אלא] היא שהצדיק ברוב צדקתו ימליץ טוב על המבקש לפני מלך המלכים הקב"ה".

עד כאן ממכתבו של הרבי, בו ציין בקצרה: "מוסכם שכלב בן יפונה, וכמה תנאים ואמוראים וצדיקים בכל הדורות עשו כן [= שהתפללו בציוני הצדיקים]", ולהלן ננסה להרחיב ולהביא את המקורות לדברי הרבי שנכתבו בקיצור נמרץ.

ב. כלב בן יפונה

על כלב בן יפונה איתא בגמרא סוטה לד, ב:

[נאמר בפרשת שלח (יג, כב) בקשר להליכת המרגלים לתור את הארץ:] "ויעלו בנגב ויבא עד חברון". [שואלת על כך הגמרא:] "ויבאו" מבעי ליה? [כלומר: אם מדובר בכתוב על כל שנים עשר המרגלים, וכנאמר "ויעלו" לשון רבים, היה לכאורה הפסוק צריך להמשיך ולכתוב "ויבואו עד חברון" בלשון רבים, ולמה נאמר "ויבאו" בלשון יחיד?].

אמר רבא: מלמד שפירש כלב [בן יפונה, שהיה אחד משנים עשר המרגלים] מעצת מרגלים והלך [לבדו למערת המכפלה שבחברון, ולכן נאמר "ויבוא עד חברון" בלשון יחיד, כיון שהוא לבדו הלך לחברון] ונשתטח על קברי אבות. אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים!

ובהמשך הגמרא: והיינו דכתיב (שלח יד, כד) "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו'". פירש רש"י: [המשך הפסוק הוא:] "והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה", והיא חברון, כדכתיב (יהושע יד, יג) "ויתן את חברון לכלב", שמע מינה כלב הוא דאזיל לחברון [שהרי בפסוק "ויבוא עד חברון" לא נתפרש שמו של כלב בן יפונה, וזאת למדנו מן הפסוקים האמורים].

וכן הוא בזוהר חלק ב לא, א (בתרגום ללשון הקודש): "ויעלו בנגב ויבוא עד חברון", שפרש מאלה המרגלים ובא הוא לבדו לחברון להשתטח על קברי אבות.

אם כן מצינו בגמרא ובזוהר במפורש שכלב בן יפונה הלך להשתטח ולהתפלל בקברי צדיקים ואף דיבר ופנה אליהם.

ג. תנאים

חגיגה כב, ב:

תניא אמר רבי יהושע: בושני מדבריכם בית שמאי . . נטפל לו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי, אמר לו: אומר לך טעמן של בית שמאי, אמר לו: אמור! אמר לו . . וזהו טעמן של בית שמאי.

מיד הלך רבי יהושע ונשתטח על קברי בית שמאי, אמר: נעניתי לכם עצמות בית שמאי, ומה סתומות שלכם כך, מפורשות על אחת כמה וכמה.

*

אם כן מצינו בגמרא שתנא הלך להשתטח בקברי צדיקים ואף דיבר ופנה אליהם.

ד. אמוראים

על כמה אמוראים איתא בגמרא שהשתטחו על קברי צדיקים, ומהם יובאו להלן.

1. תענית כג, ב (בתרגום ללשון הקודש):

רבי מני בנו של רבי יונה היו מצערים אותו אנשי בית הנשיא. השתטח על קברו של אביו, אמר לו: אבא, אבא, אלו מצערים אותי.

2. בבא מציעא פה, ב (בתרגום ללשון הקודש ובשילוב פירוש רש"י):

אמר רב חביבא: סיפר לי רב חביבא בר סורמקי, ראיתי חכם אחד שאליהו הנביא היה מצוי אצלו. בבוקר ראיתי את עיניו יפות, ולערב ראיתיו דומות כאילו נשרפו באש. אמרתי לו: מה פשר הדבר? ואמר

לי: אמרתי לאליהו הראה לי את החכמים לאחר עלייתם לישיבה של מעלה. אמר לי: על כולם תוכל להסתכל מלבד הקתדרא של ר' חייא, שלא תסתכל בו. מה סימניהם, את כולם מלווים מלאכים כשהם עולים ויורדים, מלבד הקתדרא של ר' חייא שעולה ויורד בכוחות עצמו. לא יכולתי להתאפק והסתכלתי בו. באו שני ניצוצות אש והכו בי וסימאו את עיני. למחר הלכתי והשתטחתי על מערתו, אמרתי: "תוספתא של אדוני שסידרה לששה סדרים אני שונה תמיד", ונרפאתי.

*

אם כן מצינו בגמרא שכמה מן האמוראים הלכו להשתטח ולהתפלל בקבר צדיק ואף דיברו ופנו אליו.

ה. צדיקים בכל הדורות

איתא בזוהר חדש רות (פב, ב): "רבי אלכסנדר פתח: "ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו' [לאמור עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את הוי' והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים" (מלכים-ב ד, א)], . . . זו אשת עובדיהו.

. . . באותה שעה שמת עובדיהו . . . מלך יהורם בא לקחת את שני ילדיו. מה עשתה? הלכה גועה וצועקת ובוכה לבית הקברות. עמדה על קברו וצעקה: ירא אלקים, כך וכך עושים ליתומיך".

ועל דרך זה מביא הרד"ק על הפסוק הנ"ל בשם "תרגום של תוספתא" [= כך מכנה הרד"ק נוסחאות והוספות בתרגום יונתן על הנביאים], להלן בתרגום ללשון הקודש: "אשת עובדיה . . . הלכה לבית הקברות וצעקה: "ירא, די" . . . כשהודיעה לה את קברו, היתה מתפלשת בקברו וצוחה ואמרה: "אדוני, אדוני, היכן בטחוני? בשעת מיתתך אמרתי לך: על מי אתה עוזב אותי ואת שני בני, ואמרת שבטחוני על רבון העולם, ואמר לי עזוב יתומיך ואני אשמרם ואלמנתך עלי תבטח..."

*

אם כן מצינו שאשת נביא וצדיק הלכה להשתטח ולהתפלל בקבר צדיק ואף דיברה ופנתה אליו.

ו. דעת הרמב"ם

ידועה השקלא וטריא בנוגע לפירוש דברי הרמב"ם שפסק (הלכות אבל פרק ד הלכה ד) "ולא יפנה אדם לבקר הקברות", שמפשטות לשונו משמע ששולל ענין ההשתטחות על קברים (וכן כתב ה"חתם סופר" בדעת הרמב"ם, בשו"ת חתם סופר יורה דעה סימן שלח).

אמנם כמה מרבתינו הראשונים מפרשים דברי הרמב"ם באופן אחר,

ראה שו"ת הריב"ש סימן תכ"א בארוכה, ובפירוש הרדב"ז על אתר שפירש: "לבקר הקברות הוא לפתוח הקבר לפקוד המת, וזה יש בו משום דרכי האמורי, אבל לפקוד הקברות מבחוץ - אין חשש בזה, וכן נהגו כל ישראל לפקוד את מתייהם ולהשתטח על קבריהם".

וכן מצינו מעשה רב של הרמב"ם עצמו, ובלשונו (הובא בספר חרדים מצות תשובה פ"ג): "ובאחד בשבת . . . תשעה בחודש [מרחשון] יצאתי מירושלים לחברון לנשק קברי אבות במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לא-ל יתברך על הכל", ונדר כי יום זה שבו ביקר במערת המכפלה יהא לו ליום טוב לדורות, לתפילה ושמחה.

ומעשה רב של גדולי ישראל שנשתטחו על קברו של הרמב"ם, ראה ב'התוועדויות תשמ"ה' כרך ג עמ' 1698 בנוגע ל"כל גדולי ישראל האמיתיים בכל הדורות שביקרו במקום מנוחתו של הרמב"ם . . . והמדובר הוא אודות גדולי ישראל מכל החוגים",

הרי לא יתכן שאם דעת הרמב"ם לשלול העניין יעשו כן על קברו היפך רצונו שלו עצמו.

ז. לאחר ההזכרה על הציון - הברכה באופן מייד

יש בנותן טעם להזכיר כאן מענה ייחודי של הרבי (למשתתפי כינוס השלוחים בדרום אמריקה, שלהי מרחשוון תשמ"ז, 'לקוטי שיחות' כרך כה עמ' 502) בנוגע להזכרת בקשות על קברי צדיקים (בפיענוח ראשי התיבות והקיצורים):

נתקבל ותשואות-חן, ואזכיר על הציון.

ואין הזמן גרמא לקרות אפילו - אבל הנתינה כבר בשלימותה ובכל הפרטים כפסק דין תורת אמת.

להקל ההבנה גם 'אלו וכו' הראו דוקא בזמנינו דוגמא בולטת ושעל פיה עושים בפועל ואפילו בענינים הכי עיקריים והכי גדולים, שאפילו בדומם - ביכולת בני-אדם לפעול כהנ"ל: תיכף שמכניסים לקאמפיוטר [=למחשב] מספר פרטים עקריים - ברגע כמימרא יודעים כל המסקנות ופסק-דין לפועל ממש.

וכשמוסרים-מוזכרים כהנ"ל על הציון (דכ"ק מו"ח אדמו"ר) הרי-זה כפשוט ביתר שאת ועד לאין ערוך - ממסירה לדומם הנ"ל, להבדיל באין ערוך.

ח. הגאולה באה על ידי השתטחות על קברי צדיקים

בסוטה יד, א (לפי הגהת הב"ח, וכן היא הגירסא ב"עין יעקב"):

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם? מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד בית המקדש ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם. שמא יבאו לקבורתו של משה באותה שעה ויעמדו בבכיה ויתחננו למשה ויאמרו לו: משה רבינו עמוד בתפלה בעדנו!

אמנם כאן לא מדובר בהליכה בפועל להשתטח על קבר צדיק, אך, מאידך, נראה שהנהגה זו היא הנהגה ראויה והנהגה רווחת אצל בני ישראל.

*

נחתום יריעה זו בדברי רש"י על הפסוק (ויחי מח, ז) "ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל גו' בדרך גו' ואקברה שם בדרך גו'":

"ואני בבואי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם . . ואקברה שם, ולא הולכתי אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתי שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר (ירמיהו לא, יד) קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה (שם טו-טז) יש שכר לפעולתך נאום ה' וגו' וישבו בנים לגבולם".

הרי שישועת וגאולת ישראל באה כתוצאה מההשתטחות על קברי צדיקים, קברה של רחל אמנו, ויהי רצון שכן תהיה לנו תיכף ומיד ממש בקיום הייעוד "ישבו בנים לגבולם" בגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו.

אמירת 'תחנון' בימי הסתלקות צדיקים

ב'תורת מנחם - רשימת היומן' עמ' רצא נדפסה רשימת הרבי מט'-י' כסלו תרצ"ג ובה הובאו דברי כב' קדושת אדמו"ר מוהריי"צ בענין מנהג אנ"ש חסידי חב"ד לומר תחנון בימי הילולא של רבותינו נשיאינו, וכמו בימים: כ"ד טבת (יום ההילולא של אדמו"ר הזקן), ט' כסלו (יום ההילולא של אדמו"ר האמצעי), שהטעם לכך הוא כיון שאמר ה"צמח צדק": אז - בימים אלה - טוב לבקש (ונעתקו הדברים ב'ספר השיחות תרצ"ג' עמוד 126).

ובכמה הזדמנויות אמר בשם אדמו"ר הריי"צ: מתי הוא זמן כה מתאים לבקש ולהיענות כבימים אלו.

מסתבר שברשימותיו רשם הרבי בקצרה את ששמע, וגם לא פירט מה שכן גילה בהזדמנויות נוספות (ראה הנסמן ב'רשימת היומן' שם הערה 18, וראה גם 'מקדש מלך' כרך ד' עמ' שצח) - שהדברים נאמרו במענה לתמיהת הרבי עצמו בפני כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ לפשר ההבדל בין מנהגנו האמור לבין מנהג פולין, שלא לומר תחנון בימי הילולא.

*

ולבאר קצת בזה יש להקדים:

פשט המנהג בחצרות חסידים שביום ההילולא של צדיק מפורסם, שהאיר את העולם בתורתו וקדושתו, נמנעים מאמירת תחנון.

ניתן להסביר את ההנהגה האמורה לאור דברי רש"י, כדלהלן.

בסוף מסכת יבמות (קכא, ב - קכב, א) מספרת הגמרא על אשה שהגיעה לפני אביי כשבפיה שאלה הלכתית, ולצורך קבלת התשובה השהה אותה אביי במשך "תלתא ריגלי", שלשה רגלים, שבהם היו מתאספים תלמידי החכמים אצלו.

על המלים "תלתא ריגלי" פירש רש"י (קכב, א): "שהיו תלמידי חכמים נקבצים לשמוע דרשה, הלכות פסח - בפסח, והיתה שואלת מהם".

וממשיך: "ובתשובת הגאונים מצאתי: כל הנך "ריגלי" דאמוראי היינו: יום שמת בו אדם גדול - קובעים אותו לכבודו, ומדי שנה בשנה, כשמגיע אותו יום, מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם - להושיב ישיבה שם".

על יסוד דברי רש"י בשם הגאונים, שיום הסתלקות צדיק "קובעים אותו לכבודו" עד כדי כך שנקרא בשם "רגל", על דרך פסח שבועות וסוכות שנקראים בתורה בשם "רגלים" (משפטים כג, יד: "שלוש רגלים תחוג לי בשנה"), והיינו מלשון חג ויום טוב -

נתפשט המנהג שאחד מביטויי קביעת היום לכבוד הצדיק הוא באי אמירת תחנון (ראה משמרת שלום (קוידנוב) סימן יב סעיף ד, נימוקי אורח חיים (מונקאטש) סימן קלא אות ח).

ועל דרך מנהג ישראל שלא לומר תחנון בל"ג בעומר, וכמה טעמים נאמרו בדבר, אך הטעם הפנימי בזה הוא (ראה 'לקוטי שיחות' כרך ג עמ' 1002 ובהערות, וראה גם 'רשימת היום' שם) מפני שהוא יום ההסתלקות-הילולא דרשב"י.

*

אמנם יש מצדיקי פולין בדורות קודמים שהקפידו מאד באמירת תחנון גם בימי הילולת צדיקים, ורק ביוצאים מן הכלל חרגו מכלל זה.

להלן מספר דוגמאות:

א. הרה"צ ה'דברי חיים' מצאנז נהג לומר תחנון מלבד בג' תאריכים

שאחד מהם הוא כ"א באדר יום הילולת ה'נועם אלימלך' (דברי יחזקאל, דרכי חיים אות כח-ט).

ב. הרה"צ ממונקאטש ב'נימוקי אורח חיים' שם אות ז (ובכ"מ שנסמנו שם) שלל המנהג שלא לומר תחנון ביום הילולא של כל צדיק וכתב שלפ"ז לעולם לא יאמרו תחנון כיון שבכל יום יש צדיקים שהסתלקו, יעו"ש, אמנם שם אות ח כתב שיוצא מכלל זה צדיק אשר מנוחתו כבוד באותה עיר ובאים גם מהגלילות לציונו להתפלל ביום היא"צ - בזה ע"פ דברי רש"י הנ"ל יש סברא שלא לומר תחנון באותה עיר.

ג. בדרכי חיים ושלום אות קצג הביא שהרה"צ ממונקאטש עצמו נהג לומר תחנון אפילו בימי ההילולא של אבותיו הקדושים (למרות שציוניהם הן של אביו והן של סבו היו במונקאטש) והקפיד על המקילים בזה.

ד. יתכן שגם ב'משמרת שלום' הנ"ל כוונתו לסייג את המנהג בכתבו שהמנהג שלא לומר תחנון הוא ביארצייט של "אדם גדול, רבי וצדיק מפורסם אשר אנ"ש היו סרים למשמעתו והסתופפו בצלו", שכמובן בפשטות לא כל צדיק עונה להגדרות האמורות.

*

ב'רשימת היומן' שם מסופר ש"ניכר הי' באדמו"ר [מוהרש"ב] נ"ע שהי' נוח לו אם לא היו אומרים תחנון ביארצייט וכמו ל"ג בעומר וכה"ג".

ומובן בפשטות, וכן מהקשר הדברים שם, שכוונת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היתה רק לימי ההילולא של רבותינו נשיאינו, אדמו"רי חב"ד, ולא לימי ההילולא של כל הצדיקים,

וכפי שציין המהדיר שם (בהערה 21) לשיחת יו"ד שבט תשט"ו (תורת מנחם' כרך יג עמ' 221-219) שבה נתבאר שהסיבה לכך שדווקא רצונו של רשב"י היה שישמחו ביום הסתלקותו היא מצד שייכותו לפנימיות התורה וגילויה בנגלה דתורה, שמצידה מתבטלים הענינים הבלתי רצויים שבהסתלקות צדיקים, וכן הוא אצל צדיקים שענינם היה לגלות פנימיות התורה בנגלה דתורה ובחיי היום יום שאצלם נקבע

המנהג שביום הסתלקותם תתווסף חיות בענינים אלה מתוך שמחה, יעו"ש בארוכה.

*

אמנם בסופו של דבר נותר בין חסידי חב"ד המנהג כן לומר תחנון גם בימי ההילולא של רבותינו נשיאינו, וכביאורו של כב' קדושת אדמו"ר ה"צמח צדק" שהביא הרבי הריי"צ כנ"ל.

*

בשנת תשי"ג שוגרה אל הרבי שאלה מדוע שלא לאפשר במניין של חסידים למי שרוצה לומר תחנון בי"ט כסלו, חג הגאולה של אדמו"ר הזקן ממאסרו.

במכתבו ('לקוטי שיחות' כרך ל' עמ' 290) הרבי השיב בין השאר שכיון שבמשך שבעה דורות מאות ואלפי יהודים החשיבו יום זה כחג והדבר הוא בהשגחה פרטית, הדבר מורה על כך שביום זה יש גם למעלה הארת פנים ואז הדינים והקטרוגים נחלשים, ואילו אמירת תחנון מעוררת דינים (ומציין ללבוש סקל"א, עט"ז שם סק"ג הובאו במשנ"ב שם סק"כ), וכאשר מישוהו רוצה לעורר דינים ביום זה - הדבר גורם הפסד למניין כולו.

מן המכתב האמור נראה שבאמירת תחנון יש שני הפכים: מחד, הדבר מעורר דינים, דבר שאין לעשותו ביום שמחה, ומאידך, כדברי ה"צמח צדק", טוב לומר תחנון בימי סגולה כיון שאז הוא עת רצון לבקש.

הדבר מזכיר את מנהג ישראל בליל הסדר להניח על קערת הסדר ביצה, שנאמרו במנהג זה שני הפכים: מחד, שהדבר מהווה זכר לאבלות על חורבן ביהמ"ק, ומאידך, שהדבר הוא זכר לקרבן חגיגה (ראה בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים, פיסקא "הזרוע כו' הביצה").

*

בשיחת כ' מנחם אב ה'שי"ת ('לקוטי שיחות' כרך יא עמ' 210, 'תורת מנחם' כרך א עמ' 172) התייחס הרבי ברבים לראשונה למנהגנו כן

לומר תחנון בימי הילולא, הביא את דברי הרבי הרי"צ והוסיף לבאר שהחילוק בין מנהגנו ובין מנהג חסידי פולין בענין זה קשור להבדל בין שיטת פולין שצדיק באמונתו יתיה, שהצדיק מעלה את מקושריו בבחינת "מקיף", לבין שיטת חסידות חב"ד שדורשים שהעבודה תכלול גם את הגוף ותיעשה באופן פנימי.

ומעניין לציין שלמרות שבימי ההילולא של רוב רבותינו נשיאי חב"ד כן אומרים תחנון (מלבד בימי ההילולא של הצמח צדק ושל הרבי מוהרש"ב שחלים בחודש ניסן, שבכולו אין אומרים תחנון, ויום ההילולא של הרבי מהר"ש שחל בחודש תשרי, שברובו אין אומרים תחנון), הרי ימי ההילולא של נשיאי החסידות הכללית חלים בימים שאין אומרים בהם תחנון: יום ההילולא של הבעש"ט הוא בחג השבועות, ויום ההילולא של הרב המגיד ממעזריטש הוא ב"ט כסלו, בו אין אומרים תחנון, כאמור, בשל היותו חג הגאולה של אדמו"ר הזקן.

מדרכי התורה

הערות, ביאורים וציורים לספר התנ"א

הרב מרדכי מנשה לאופר

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

פתח דבר

בהתאם להוראת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש להוציא לאור חידושי תורה, הערות, ביאורים וציונים ופרפראות לתורה, הננו מוציאים לאור בזה קונטרס "מדרכי התורה" על ספר התניא, הכולל הערות, ביאורים וציונים וכו',

שנרשמו על ידי הרה"ת ר' מרדכי מנשה שי' לאופר שליח כ"ק אדמו"ר ורב רובע י"א אשדוד.

רוב החומר שלפנינו נדפס במשך השנים על ידי המחבר בבמות שונות, ובמיוחד ב"הערות וביאורים" אהלי תורה נ. י.; "פרדס חב"ד"; רשימות "יסודתו בהררי קודש" - בגליונות "התקשרות", ועתה הגיע עת האסף המקנה, רוכזו הדברים לפונדק אחד, נסדרו לפי סדר התניא והוכנו לדפוס.

*

קונטרס זה הוא פרק אחד מתוך הספר "מדרכי התורה" שמכינים עתה לדפוס בכל מקצועות התורה.

*

בהכנת הקונטרס לדפוס עמלו וטרחו הרה"ת ר' לוי יצחק שי' שפרינגר, שליח כ"ק אדמו"ר ביישוב "צור יגאל", והרה"ת ר' משה לוי יצחק שי' לאופר, נו"נ בשיבת "תורת אמת" - חב"ד ליובאוויטש" בעיה"ק ירושלים ת"ו.

תודה לכל אלה שסייעוני בהערותיהם, ובפרט לבן אחי הת' חיים שי' (בהר"ש) לאופר ולנכדי הת' מנחם מענדל שי' שפרינגר.

*

ויהי רצון שקונטרס זה יתרום חלקו לקיום "יפוצו מעיינותיך חוצה" ובכך יחיש פדותנו וגאולתנו בקרוב ממש.

מרכז יפוצו מעיינותיך

רובע י"א אשדוד

קונטרס

"מדרכי התורה"

על ספר התניא

מוקדש לזכרון ולעילוי נשמת

שר החסד

הרה"ח איש רב פעלים, בעל מדות תרומיות, ירא שמים

מרבים

הר"ר מרדכי ב"ר שניאור זלמן דובין ע"ה

מחשובי חסידי חב"ד וממנהיגי יהדות אירופה

עמד בראש יהדות לטביא בתור ציר הפרלמנט הלטבי וראש

הקהל של ריגא

נולד כ"ז טבת תרמ"ט

שקד על התורה ועל העבודה

ענוותן מופלא ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות

הקדיש כל ימיו במסירת נפש לטובת הכלל והפרט

עמד בפרץ לקנא קנאת ה', זהיר בטהרה ובאכילה ושתיה

היה מסור ונתון לכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ועזר רבות

בשחרורו מבית האסורים ולאחרי זה ליציאתו מברית

המועצות ללטביא,

נאסר עבור עבודתו לטובת הכלל והפרט

ונפטר בגולה מאחורי מסך הברזל

כ' אלול תשי"ז

ת. נ. צ. ב. ה.

*

ולעילוי נשמת משפחתו

רעייתו מרת פייגא

בנו יחידו שניאור זלמן

וכלתו מרת איידל (לבית פאפנהיים)

נרצחו על ידי הנאצים ימ"ש

הי"ד

תוכן ענינים

97.....	הסכמת בני אדמו"ר הזקן
97.....	"כאו"א בעצמו שיער"
99.....	ספר של בינונים
99.....	"ואל תהי רשע בפני עצמך"
100.....	"יכול לבוא לידי קלות, חס-ושלום"
102.....	מקור לכך שצדיק הכוונה לזיכוי בדין
103.....	התואר "מדרש"
103.....	"כו" או "בו"
104.....	מקור ל"חלק אלקה ממעל ממש"
105.....	ב' פסוקים להוכיח שנשמות ישראל עלו במחשבה
106.....	נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל
108.....	"דעת" לשון חיבור - מקור ברמב"ן
108.....	האהבה שורש למ"ע והיראה לל"ת
109.....	"ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם"
111.....	"בכח אכילה ההיא"
111.....	בענין הנאה מעניני עולם הזה
116.....	חידושו של אדמו"ר הזקן באיסורי דרבנן
117.....	ההיתר ההלכתי ללמוד רפואה
121.....	ההיתר של הרמב"ם והרמב"ן ללמוד רפואה
123.....	שינויים במהדורות וילנא תר"מ
124.....	דחיית מחשבת הרע ע"י הבינוני

- 124....."כרשע, ולא רשע ממש"
- 125.....עד מאה ואחד
- 127.....מתי מותר וצריך להיות "שמח בחלקו"?
- 128.....התנהגות באופן שלמעלה ממדרגתו של האדם
- 130....."מקומו גורם לו לחטוא"
- 130....."כך היא המדה לאכפיה לסטרא אחרא במינה ודוגמתה"
- 133.....השוואות להמשכת הרחוקים בחבלי אהבה וכו'
- 133....."אפיקורסים" דוקא
- 136.....השיעור היומי די"א-ט"ו אדר
- 136....."בכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם מצוה סתם"
- 139....."שהרגילו ולימדו אביו ורבו"
- 141....."אהבה שבלב כל ישראל - לעשות כל מה שהוא רצון העליון"
- 141.....יראת שמים דמרע"ה וכלל ישראל
- 143....."הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"
- 150.....שער היחוד והאמונה**
- 150.....מקור ההשוואה לאומן
- 151....."ולמה אינן בטלים" או "ולכן אינן בטלים"?
- 152.....אגרת התשובה**
- 152.....הקשר דתשובה לחודש תמוז
- 153.....צדקה בלי גבול
- 154.....אגרת הקודש**
- 154.....שייכות לימוד שיעור היומי דט' באב (בשנה מעוברת)
- 154.....משגיחים בתפילה
- 155.....חובת ההשתדלות לסיים את המריבה מוטלת במיוחד על הנפגע!
- 159....."להודות לה' על כל הטובות אשר גמלנו"
- 160.....צדקת העני קודמת לכבוד ב"ב
- 161.....המעלה בנתינת הצדקה בפעמים רבות
- 163.....השיעור היומי דערב חג הסוכות

- 164..... רוב סודות התורה גנוזין באגדה
 165..... "שהיא אגדה שבספר עין יעקב"
 168..... "מעשיו ותורתו ועבודתו"
 168..... הארת משה רבינו כשמש המאירה לכוכבים
 169..... "וכן בכל המצות"
 169..... "יגמור לעצמו בכל שבוע ה"תמניא אפיי"

מנהג אמירת מזמור קי"ט

- 170..... החידוש במנהגו של רבי לוי יצחק

הוספה..... 182

- 182..... מאמר חז"ל בלשונו המקורית בארמית

הסכמת בני אדמו"ר הזקן

"כאו"א בעצמו שיער"

בענין השינוי בתוארי אדמו"ר הזקן שבחתימות בניו בהסכמה להדפסת התניא (ג, א), כאשר כל אחד משמיט ב' תיבות מהחתימה שלפניו - ע"פ הוצאת תר"ס ואילך - כותב כ"ק אדמו"ר (נדפס במהדורה השניה של כרך ראשון ד'שיעורים בספר התניא' קה"ת תשמ"ג עמ' 49. וראה גם 'היכל מנחם' כרך ג' עמ' רסט [וראה המסופר ב'ימי מלך' כרך ב' עמ' 975]):

ואולי י"ל: בזמן חתימת ההסכמה הי' החותם הא' (נשיא מורם מעם -) קדוש ישראל, ולכן מדגיש - שדוקא אדה"ז הוא "קדוש ישראל";

החותם הב' - היה אז רב ופוסק - "מרנא ורבנא" - ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "מרנא ורבנא";

החותם הג' - היה אז גאון וחסיד . . . ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "הגאון החסיד".

[בפי חסידים ישנה עוד נוסחא לא מוגהת לביאור דומה אך שונה - ראה הערות וביאורים אהלי תורה גליון תתקסא (ש"פ בהר פסח שני תשס"ח) עמ' 45-47].

ניתן להצביע על מקור לזה בדברי הרמב"ן במלחמות ה' לברכות (מד, א בדפי הרי"ף) ד"ה "אמר", שם מבאר דברי רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, כשבירך עליהם (ר"ח בריה דרב איקא) "ברוך חכם הרזים", והגיבו על-כך "חכימת כולי האי", - ופירש הרמב"ן שאין אדם מבחין שחבירו חכם בכל החכמות וכו', אלא אם הוא עצמו חכם מופלג ובקי בחכמת הפרצוף, וזה לשונו: "אמר להם שראוי לברך ברכה זו על חכם

גדול, שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות, והוא שיהיה המברך כמותו חכם גדול מכיר בהן ובמראה פרצופיהם, שיש בהם מדות הללו וכו'". וראה גם צל"ח ברכות שם.

כלומר: המברך הוא בדרגה כזאת כמו המתברך ולכן יכול לברכו בברכה זו.

ויש לציין שביאור זה הוא על דרך לשון חז"ל (סוטה ד, ב) "כל אחד ואחד בעצמו שיער", אלא ששם מדובר בשיעור זמן גשמי, ובנידון דידן - במעלות רוחניות.

ספר של בינונים

"ואל תהי רשע בפני עצמך"

בתחלת פרק א בתניא (ה, א) מובאת סתירה לכאורה בין מאמר חז"ל (נדה ל, ב) "משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע" לבין מאמר חז"ל (אבות פרק ב משנה יג) "ואל תהי רשע בפני עצמך".

הרבי מציין (ברשימותיו על אתר, וראה גם ב"ליקוט פירושים" שם) שהסתירה קיימת רק לפי פירוש הרמב"ם על המשנה "ואל תהי רשע בפני עצמך", ולא לפי פירושים אחרים במשנה זו, יעויין שם.

ויש לציין:

א. בפירוש המשניות נדפס לשון הרמב"ם כך: "כשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו".

ב. רבי עובדיה מברטנורא ניסח את פירוש הרמב"ם בלשון זו: "ורמב"ם פירש אל תהי רשע בעיניך, כלומר לא תחזיק עצמך כרשע, שמתוך כך אתה יוצא לתרבות רעה לגמרי".

ג. רבינו יונה, שקדם לברטנורא, מפרש גם הוא את המשנה כך: "שלא יהא רשע בפני עצמו, שאינו יכול לחזור בתשובה, שנמצא זה מתיאש לבו מן התשובה ואם באת לידו עבירה הותרה לו לפי שמעלה דעתו שהיא קלה כנגד החמורות שעבר עליהן".

ולהעיר שרבינו יונה מביא בנידון גם את מאמר חז"ל "משביעים אותו . . היה בעיניך כרשע", ובעצם מהווה מקור לסתירה שמביא אדמו"ר הזקן (וראה גם להלן בפרק יג מש"כ בזה).

ד. קדם לרבינו יונה "מחזור ויטרי" שמביא את הפירוש בשם רבינו תם, שהיה מבוגר מהרמב"ם, וזה לשונו (עמוד 503): "ואני שמעתי בשם רבינו תם אל תהי רשע אל תחזיק עצמך כרשע. . כי כשאדם מחזיק עצמו כרשע מחשב לבלתי עשות עוד צדקה, שסבור שלא יועיל לו והרשיע יותר מדאי", ולאחר מכן מביא גם את מאמר חז"ל "היה בעיניך כרשע".

*

יתכן שהסיבה שהרבי ציין לרמב"ם ולא ל"מחזור ויטרי" ולרבינו יונה היא מכיון שספרים אלו נדפסו לראשונה רק לאחר הסתלקות אדמו"ר הזקן, ולכן אין לומר שהם היו המקורות שעמדו לנגד עיניו בעת חיבור התניא.

"יכול לבוא לידי קלות, חס-ושלום"

בתניא פרק א (ה, א): "וגם אם יהיה בעיניו כרשע - ירע לבבו ויהיה עצב, ולא יוכל לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב; ואם לא ירע לבבו כלל מזה - יכול לבוא לידי קלות, חס ושלום".

ובשיעורים בספר התניא שם:

דאם יחזיק עצמו כרשע - יהיה שקוע בעצבות, דבר שיש בו בוודאי משום הפרעה לקיום שליחותו בעבודת השי"ת מתוך שמחה, "ואם לא ירע לבבו כלל מזה" - לאידך גיסא, אם אכן יקיים את השבועה ויחזיק את עצמו כרשע, אלא שכדי שזה לא יפריע לו בעבודת ה' בשמחה, יחליט בנפשו שהדבר לא ירגיז אותו כלל; שלא יהיה איכפת לו מה שהוא רשע, ואז לא יהיה שרוי בדכאון או בעצבות וממילא יוכל לעבוד את ה' בשמחה, "יכול לבוא לידי קלות חס ושלום" שלא יעריך כל כך את חומרתה של עבירה, שכן, למרות שהגיע להחלטתו האמורה, כדי שהדבר לא יפריע לו לעבודה בשמחה - אך עם זאת הרי לא מפריעה לו העובדה שהוא רשע, וכך הוא עלול לבוא למצב כזה שחומרת עבירה תקל בעיניו חלילה באמת. - עד כאן.

ואולי המקור לענין זה מצוי בפירוש רש"י, כדלקמן.

במסכת מגילה כה, ב: (שנינו בברייתא:) קללות וברכות - נקריין

ומתרגמין. (שואלת הגמרא:) פשיטא, (ומתרגמת:) מהו דתימא ניהוש דלמא פייגא דעתייהו דצבורא, קמ"ל.

ופירש רש"י:

פייגי דעתייהו - יחלוש דעתן כשישמעו שיהו נענשין, ויאמרו: טוב ליהנות מן העולם הזה בכל רצוננו, הואיל וסופנו ליענש.

כלומר: מפירוש רש"י משמע שחלישות הדעת - גם אם אינו עצוב, כאשר "לא ירע לבבו כלל מזה" - עלולה להביא למצב של זילזול ביראת שמים;

[וראה גם ספר הזכרונות כרך ב' סוף פרק ע"ז].

אפשר להבחין שרש"י לא מדבר כלל על לעבור על איסורי תורה, אלא על ליהנות מן העולם הזה (כגון עד"מ - על "קדש עצמך במותר לך" וכיו"ב).

וכמובן ששאלת אדה"ז מובנת גם מכך שאם יהיה בעיניו כרשע - כפי שמוכן בפשטות בתניא כאן (לפני ההסבר בהמשך) - ה"ז ההיפך מ"ויגבה לבו בדרכי ה'", כפי שרואים ב"מעשה רב" - הנהגתו של רבי - שעל ידי שרומם משהו נתעלה הלה כמסופר בגמרא בבא מציעא פה, א:

איכלע רבי לאתריה דראב"ש . . אמרו ליה יש לו בן - לאותו צדיק - [אשר מצבו הרוחני לא היה טוב] אתייה אסמכיה ברבי - שיהו קורין אותו רבי, עד כי גדל אתא ויתיב במתיבתא דרבי כו'.

ובאופן חריף יותר מתבטא ה"משנה ברורה", כדלקמן.

בסימן תרכ"ב, העוסק ב"סדר תפלת מנחה" (לשון "כותרת" הסימן) ביום הכיפורים, כתב ה"משנה ברורה" בס"ק ז: "ומפטיר ביונה - שמדבר מן התשובה, ועוד, שאין יכולין לברוח מן השם יתברך. אחרונים" [והוא בלבוש, הובא גם ב"באר היטב" שם].

וכתב על כך ב"שער הציון" ס"ק ו: "כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן, ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד ואם יגזור עליו הקב"ה למות - ימות. אבל טעות הוא,

שסוף דבר יהיה כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן - מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמים לעוה"ז ובעל כרחו יוכרח לתקן . . וראיה מיונה שהקב"ה רצה מאתו שילך וינבא והוא מאן בזה ונס לים . . ולפי הנראה בודאי לא יוכל להתקיים דברי השם יתברך, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון השם יתברך נתקיים . . וזהו שאמרו באבות ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר וכו'".

* * *

והנה בגמ' במגילה שם מדובר על קריאה בציבור ואילו אדמו"ר הזקן מדבר על תחושה של יחיד כלפי עצמו - אלא שלכאורה אין סיבה לחלק ביניהם, ולכן אפשר שפיר לציין לגמ' הנ"ל כמקור לדברי אדה"ז.

ומ"ש בחדושי אגדות למהרש"א מגילה שם ד"גבי קללות וברכות שהוא דבר הנאמר לכלל ישראל סלקא דעתך אמינא למימר דלמא פייגא דעתא דצבורא משא"כ באזהרות ועונשין ליחיד העובר על התורה . . אלא כדאמר דלמא אתי למעבד מיראה כו' - צע"ק, מה סברא ראה לחלק בזה בין ציבור ליחיד!?

מקור לכך שצדיק הכוונה לזיכוי בדין

בתניא פרק א (ה, ב): "והא דאמרינן בעלמא . . רוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין".

לכאורה, יש מקום להצביע על מקור מפורש ברש"י - סנהדרין לג, ב - דאיתא שם:

ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין מחזירין אותו תלמוד לומר צדיק אל תהרג.

ופירש רש"י:

"צדיק - משמע שנצטדק בדין ואע"פ שאינו נקי".

ויש להוסיף:

בלקוטי שיחות (חכ"ה עמ' 144 הע' *41) בדעת הרמב"ם בהלכות דעות - שהתואר צדיק שייך למי שנוהג בדרך ישרה, או צדיק בדינו כברפ"ג דהלכות תשובה, עיין שם.

- ואם כן זוהי גם דעת הרמב"ן בפירושו עה"ת עה"פ איש צדיק תמים היה: יזכיר הכתוב שהיה זכאי ושלם בצדקן להודיע שראוי להנצל מן המבול שאין לו עונש כלל כי הוא תמים בצדק כי הצדיק הוא הזכאי בדין . . וכן בצדק תשפוט עמיתך.

התואר "מדרש"

בתניא פרק א (ה, ב): "ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו'".

ובלקוטי שיחות (כרך ד' עמ' 1236 שולי הגליון להערה 34) מקשה שלכאורה מקור הדבר הוא בגמרא ולא במדרש, ומבאר שבשם "מדרש" נקראים מאמרי חז"ל הדורשים ומפרשים את הפסוקים, גם מאמרי חז"ל כאלה המצויים שבש"ס, ולכן קורא אדמו"ר הזקן למאמר חז"ל זה בשם "מדרש", ועיין שם.

ויש לציין שכן מבואר בחידושי והגהות מהר"ץ חיות לעירובין יח, ב - ד"ה כל, ובמאמר דרכי משה להג"ל, דף יח ד"ה מדרש (נדפס גם ב"כל ספרי מהר"ץ חיות" חלק ב עמ' תעט-תפ), ובספרו "אמרי בינה" (דף תתצג, טור א) בארוכה.

"כו" או "בו"

פרק א בתניא מסתיים במילים "וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות העולם עושין אינן אלא להתייהר כו" (ו, א).

ובתניא מהדו"ק (קה"ת תשמ"ב) ספ"א (עמ' יח) הע' 55 שקו"ט אם הגירסא היא "כו" או שאולי (כמ"ש הגה"ח ר"ב נאה ז"ל ב'יגדיל תורה'

ירושלים ת"ו חוברת ד' עמ' 50) תיבת "כו" היא טעות סופר שהחליף מ"בו" ל"כו".

מן הראוי לציין כי הרה"ג הרה"ח ר"א יודאסין ז"ל ב'הלקת והליבוב' עמ' כד שלל תיקון זה וכתב: "יש מגיהים "בו" במקום "כו" . . אבל נראה כי רבינו כתב כו' ולא בו . . וזהו שמרומז במלת כו' והגירסא נכונה", עיין שם.

מקור ל"חלק אלקה ממעל ממש"

תניא ריש פרק ב (ו, א): "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש". ומציין כ"ק אדמו"ר (לקו"ש חל"א ע' 74 הערה 36 (וב"לקוטי פירוש"ם" שנדפסו עם 'רשימות' כ"ק אדמו"ר לתניא (קה"ת תשנ"ה), ציינו בטעות לע' 133 הע' 11)), דתיבת "ממש" - מוסיף אדמו"ר הזקן על לשון הכתוב (איוב לא, ב).

בתיבה זו כוונת אדה"ז בפשטות לבאר שאין זו גוזמא אלא כן הוא ממש.

[וראה עוד פירושים בהנאסף בלקוטי פירושים שם].

ולכאורה יש להצביע על מקור וכעין דמות ראיה לענין זה: בטור ובשו"ע סרכ"ד [וראה גם סדר ברה"נ לאדה"ז פי"ג ה"ח] נפסק "הרואה חכמי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו", משא"כ על חכמי או"ה "אומר ברוך . . שנתן מחכמתו לב"ו" והמקור הוא (כמ"ש הדרישה) "בגמרא וברי"ף ובכל הפוסקים כתוב אשר חלק" - דלא כגירסת הרמב"ם "אשר נתן",

[ועד"ז לענין מלכים - "על מלכי ישראל אומר . . שחלק מכבודו ליראיו, ועל מלכי עו"ג אומר . . שנתן מכבודו לב"ו" (ראה ב"ח דלהלן: ועד"ז זה הוא הפי' אצל המלכים)].

ובמגן אברהם ס"ק ד: שישראל הם חלק אלקה ודבקים בו לכן אומר שחלק.

ויתירה מזו הוא לשונו של הב"ח על הטור: עוד נראה קרוב לומר

שבישראל חלק להם מחכמתו חלק ממש מהכל היא חכמת תורתו שחלק להם פה אל פה . . גם חלק להם חלק גדול מסודות התורה . . מחכמת עצמותו היא חכמת התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה וכו' [מתאים למבואר בהמשך דברי אדה"ז בתניא שם].

ופירושו של הב"ח מצטרף לשני פירושים שהביא הב"י: (א) מפני שישראל ההולכים בדרכי השם ועושי מצותיו הרי הם כחלק מהשם, אבל עו"ג רחוקים ממנו יתברך והם כמו שנותן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו, (ב) והר"ד אבודרהם כתב מפני שהחלק הוא כמו הצנור הנמשך מן הנהר שאפשר להרחיבו ולהגדילו . . משא"כ מתנה כי תלושה ופסוקה ובישראל כתיב (דברים לב) כי חלק ה' עמו כו'.

והלבוש (רכ"ד, ז) נימק זאת בכך שנפשות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד והרי הם כחלק מה'.

[וראה גם ט"ז שם: לפי שהם דבקים בו ית'].

והנה ההלכה שייכת לעולם המעשה. ומכיון שנימוק זה "חלק אלקה ממעל" (המודגש במיוחד אצל הב"ח והמגן אברהם) משמש כבסיס להלכה בנוסח ברכה, הרי שפיר שזהו אכן "ממש" ולא רק גוזמא (או אגדה) וכו'. וק"ל.

ב' פסוקים להוכיח שנשמות ישראל עלו במחשבה

בתניא ריש פרק ב (ו, א): "כך על-דרך-משל נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב 'בני בכורי ישראל', 'בנים אתם לה' אלקיכם'..". ודייקו במפרשי התניא לשם מה הוצרך רבינו להביא ב' פסוקים, וישנם ביאורים מכ"ק אדמו"ר (ראה ברשימות על התניא עמ' לו-לז), ומי יבוא אחר המלך.

לולא ביאורים הנ"ל היה אפשר לומר כדלהלן: לכאורה די בפסוק 'בנים אתם' שנאמר אחרי מ"ת?

אלא שמצינו במדרשי חז"ל (ראה לדוגמא בעל הטורים עה"פ כי תהינה לאיש) שגם אומות-העולם קרויים בנים, ואם כן, מכך שגם בני

ישראל נקראו "בנים" אין עדיין הוכחה למעלתם של ישראל דווקא המבוארת כאן בתניא.

לכן מקדים אדמו"ר הזקן את הפסוק "בני בכורי ישראל", שנאמר לפרעה בתוך הדרישה לשחרר את ישראל מארצו - ובכך מודגשת מעלתם של ישראל דווקא ביחס למצרים (וממנו נלמד, כמובן, ביחס לכל אומות העולם). וק"ל.

נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל

בתניא סוף פרק ב (ז, א): "הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו' כמ"ש האר"י ז"ל כל זה בליקוטי תורה פ' וירא ובטעמי מצות פ' בראשית".

ועד"ז בתניא פי"ח (כד, א): "[ולפעמים ממשיכים פושעי ישראל נשמות גבוהות מאד שהיו בעמקי הקליפות כמ"ש בספר גלגולים]".

ויש לציין שתי דוגמאות לזה:

א. אברהם אבינו היה בנו של תרח.

ב. חזקיהו המלך היה בנו של אחז.

מקור דוגמאות אלה הוא ב"קיצורים והערות" לצ"צ על פי"ח שם, שמציין למדרש רבה ר"פ חוקת (יט, א): "זאת חקת, זהו-שאמר-הכתוב (איוב יד, ד) "מי יתן טהור מטמא לא אחד": כגון אברהם מתרח, חזקיה מאחז, יאשיה מאמון, מרדכי משמע, ישראל מעובדי כוכבים... מי צוה כן מי גזר כן, לא יחידו של עולם?!"

ויש להעיר על כמה מקורות מעין זה (חלקם ע"ד ההלכה):

א. מהדין (כתובות נג, א) "לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה [= לא תהיה בהעברת נחלה אפילו מבן רע לבן טוב, כיון שלא ידוע מי יהיו צאצאיו]".

דין זה הובא בכמה ראשונים להלכה (רמב"ם הלכות נחלות פ"ו הי"א,

סמ"ג עשין צו, שו"ת תשב"ץ ח"ג סימן קצ), וכן נפסק בשולחן ערוך (חלק חושן משפט סימן רפ"ב): "ומדת חסידות שלא להעיד בצוואה שמעבירין בה הירושה מהיורש אפי' מכן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה".

וכך ניסח אדמו"ר הזקן הלכה זו בטעמה בשולחן ערוך שלו (חלק חושן משפט הלכות מכירה סעיף ח): "ומדת חסידות שלא לחתום עצמו עד ולא להיות בעצה בצוואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפילו מכן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה, כי שמא יצא ממנו זרע טוב והגון".
הרי שיתכן שלכל אדם יוולד ילד טוב, שכן הלכה זו נאמרה לגבי כל יהודי.

ב. פסחים מט, ב: "תנו רבנן, ששה דברים נאמרו בעמי הארץ: אין מוסרין להן עדות, ואין מקבלין ממנו עדות, ואין מגלין להן סוד, ואין ממנין אותן אפטרופוס על היתומים, ואין ממנין אותן אפטרופוס על קופה של צדקה, ואין מתלוין עמהן בדרך.

ויש אומרים: אף אין מכריזין על אבידתו. ותנא קמא, זמנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל ליה [=תנא קמא סובר שמכריזין על אבדתו של עם הארץ משום שיתכן שיולד לעם הארץ ילד טוב והוא יזכה באבדה], שנאמר (איוב כז, יז): "יכין וצדיק ילבש".

הרי שיתכן שלעם הארץ יוולד ילד טוב.

ג. בבא קמא קיט, א (ובפירוש רש"י): "ממון מסור (מלשין המוסר ממון חבירו לאנשים), רב הונא ורב יהודה. חד אמר: מותר לאבדו ביד, וחד אמר: אסור לאבדו ביד. מאן דאמר מותר לאבדו ביד - לא יהא ממונו חמור מגופו, ומאן דאמר אסור לאבדו - דלמא הוה ליה זרעא מעליא, וכתוב (איוב כז, יז) יכין רשע וצדיק ילבש".

להלכה נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שפח סעיף יג) כהדעה שאסור לאבדו ביד: "אסור לאבד ממנו של מוסר אע"פ שמותר לאבד גופו שהרי ממנו ראוי ליורשיו", וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו (הלכות נזקי ממון סעיף ח).

הרי שיתכן שלמלשין ו"מוסר" יוולד ילד טוב.

ד. פסק אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו (הלכות רבית סעיף עח) וזלה"ק: "ישראל מין שלא נטמע בין הנכרים אלא עובר עבירות להכעיס בקרב ישראל או שכופר בתורה ובנבואה מישראל, אף על פי שהוא מן המורידין, אסור להלוותו ברבית לדברי הכל, שאף על פי שגופו מופקר - ממנו אינו מופקר, שמא יצא ממנו זרע טוב ויירשנו. ואין צריך לומר למחלל שבתות בפרהסיא ומומר לכל התורה כולה חוץ מעבודה זרה שאינו מן המורידין כלל".

הרי שיתכן שלמין וכופר ומחלל שבתות בפרהסיא להכעיס יוולד ילד טוב.

*

המסקנא העולה מכל מקורות אלו היא שיתכן שלאדם שאינו מתנהג כדבעי יוולד "ילד טוב", בן המתנהג כדבעי על פי תורה כו'. ועל זה בא חידושו של אדמו"ר הזקן שיתכן אף שהילד הוא בעל נשמה גבוהה!

"דעת" לשון חיבור - מקור ברמב"ן

בתניא פרק ג (ז, ב): "והדעת הוא מלשון והאדם ידע . . והוא לשון התקשרות והתחברות".

יש לציין לאיגרת הרמב"ן פ"ב: כי החיבור נקרא ידיעה . . והחיבור הטהור הוא סוד הדעת.

האהבה שורש למ"ע והיראה לל"ת

בתניא פרק ד (ח, א): "כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע.. והיראה היא שרש לשס"ה לא תעשה".

וראה את המקורות ב'רשימות' על תניא (קה"ת תשע"ד) עמ' מט. עוד מקורות צוינו ע"י הרב אהרן חיתריק בספרו (עמ' קכה) וב"חסידות מבוארת" (עמ' קסט).

וכן כותב אדה"ז גם בריש "חינוך קטן" - הקדמה לשער היחוד והאמונה.

ולכאורה יש להוסיף את דברי הרמב"ם עליהם התבסס גם המהר"ל מפראג ב'דרך חיים' (אבות פ"א מ"ה) וזה לשונו:

"ויש לך לדעת כי ההפרש שבין האהבה ובין היראה, האהבה גורמת מצות המעשה, שמפני שהוא אוהב השם-יתברך אוהב מצותיו לעשות ככל אשר יצוה, והיראה גורמת שלא יעשה חטא כי מי שהוא ירא מאחד, ירא שלא יעבור דבריו, ולפיכך נקרא [ברכות טז, ב] 'יראת חטא'.

"וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירוש ראשון על דברי אנטיגנוס [אבות פ"א מ"ג] שאומר 'ויהי מורא שמים עליכם': כבר בא בתורה [המצוה] ביראה, והוא אומרו [דברים י, כ] 'את ד' אלקיך תירא', ואמרו חכמים 'עבוד מאהבה עבוד מיראה'. ואמרו, האוהב לא ישכח דבר ממה שהיה לעשות, והירא לא יעשה דבר ממה שהוזהר מעשותו, כי ליראה מבוא גדול במצות לא תעשה עכ"ל [=של הרמב"ם; וממשיך המהר"ל:]

"הרי לך מבואר כי הדברים שיש לעשות תלויים באהבה, ומה שלא לעשות תלויים ביראה.

"ולפיכך תמצא כי הנשיא היה מזהיר על העשייה, והאב-בית-דין מה שלא יעשה, ושניהם היו באים לתקן דבר אחד, הוא עבודת השם-יתברך, שהיא על-ידי אהבה ויראה".

*

ולהעיר שאדמו"ר הזקן כתב על החלק הראשון של התניא (הן בדף השער והן בהקדמת המלקט) וכן בהקדמת "חינוך קטן", שהוא "מלוקט מפני ספרים ומפני סופרים", ומקובל שבלשון "מפני סופרים" הכוונה גם לספרי הרמב"ם והמהר"ל (ראה הנסמן ב"נר למשיחי" על דף השער של התניא), ובנדו"ד מקור דברי אדמו"ר הזקן הוא, כאמור, בדברי הרמב"ם והמהר"ל.

"ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם"

בפרק ה (ט, א-ב): "והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה.. ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם לבא למשפט על טענות ותביעות אלו מכל מקום מאחר שכך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה.. הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה.. הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה".

וב'ספר השיחות תשנ"ב' כרך א עמ' 52 מעיר על כך ממאמר רז"ל (סנהדרין עא, א): "עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות", ומבאר שבהלכות אלו מתבטא ענינם האמיתי של הלכות התורה כפי שהם למעלה משייכות לעולם, ועל ידם מתגלה שכן הוא גם בכל הלכות התורה.

ושם בגמרא: "תניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר.. תניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה, דרוש וקבל שכר.. תניא בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר".

ויש לציין שיש מגדולי ישראל שלמדו שלא יתכן שהתורה תכתוב דברים שלא תהיה להם שום משמעות מעשית, ולכן פירשו את דברי הגמרא האמורים שהסיבה שהתורה כתבה דברים שלא היו ולא יהיו היא כדי להפיק מהם לימוד מסויים, ולדוגמא:

א. רבינו בחיי תצא כא, כא:

ואם כן יש לשאול: מפני מה הוצרכה תורה להודיע ולכתוב מה שלא היה ומה שאין עניינו נוהג בדרך העולם? אבל [=אלא] זה היה מחכמת התורה ללמד דעת את העם בגודל חיוב אהבת ה' יתברך, שהרי אין לך אהבה חזקה בעולם כאהבת האב והאם לבן, וכיוון שהבן עובר על מצוות השם יתעלה, וזה דרכו כסל לו, חייבין הם שתגבר עליהם אהבת השם יתברך על אהבת הבן עד שיצטרכו להביא אותו הם בעצמן לבית דין לסקילה.

וכבר בא העניין הזה בחיוב גדל אהבה להשם יתברך מפורש בתורה בעניין העקידה, כי אברהם עם היות אהבתו של יצחק עזה וחזקה כבן שבא אליו אחר הזקנה והיאוש, אף על פי כן כשציווהו להקריבו עולה, טרח בדבר מיד, והגביר אהבת השם יתברך על אהבתו של יצחק, ועל שלמות המעלה הזאת קראו "אברהם אוהבי", ואז נתפרסם לכל העולם גודל חיוב האהבה להשם יתעלה שהיא ראויה לעבור על כל מיני אהבה, ומזה אמרו דרוש וקבל שכר, כך שמעתי מפי הרב ר"ש מורי שיחיה.

ב. ספר חסידים (סימן תתתרלא בהוצאת "מקיצי נרדמים"):

למאן דאמר בן סורר ומורה ועיר הנדחת ונגעי בתים לא היה.. למה נכתבו, אלא אי אפשר שלא יצא מהן שום מצוה. בן סורר ומורה לומר שלא יחניף אדם על בנו, וכתוב (מלכים-א א, ו) "ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית", וכשאדם רואה את בנו יוצא לתרבות רעה יותר טובה היה לו לאבשלום שיהרג בקטנותו ואל יגרום שעל ידו נהרגו כמה נפשות וכן כל דבר לא נכתב לבטלה שנאמר (דברים לב, מז) "כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם", שנאמר (משלי ח, ט) "כלם נכוחים למבין".

אמנם לפי דברי אדמו"ר הזקן הרי אף אם לא היה ניתן להפיק מכך שום תועלת יש ענין בכתיבת הדברים בתורה, שכן התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה כשלעצמה.

וראה עוד ב"קונטרס אחרון" דיבור המתחיל "להבין פרטי ההלכות דלא שכיחי", וב'ספר השיחות תשנ"ב' שם בהרחבה רבה.

"בכח אכילה ההיא"

בתניא ריש פרק ח (יב, ב): "שאף מי שאכל מאכל.. לעבוד ה' בכח אכילה ההיא וגם פעל ועשה כן וקרא והתפלל בכח אכילה ההיא..".

ולהעיר שלשון זו היא ע"פ לשון הכתוב - אצל אליהו הנביא - מלכים-א יט, ח: "ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא".

בענין הנאה מעניני עולם הזה

בלקוטי שיחות כרך לא עמ' 176 מבואר שכאשר חיי הנשמה הם העיקר אצל האדם וחיי גופו הם טפל וכדי שיהיה הגוף בריא ושלם כדי לעבוד את ה' - כל חיותו והנאתו הם בלימוד התורה וקיום המצוות, והתעסקותו בעניני הגוף הוא מתוך הכרח, עכ"פ - בלי הנאה.

ובהע' 61 שם מביא את פירוש השל"ה (עשרה מאמרות מ"ח נו, ב ואילך בהגהה) בתירוץ קושיית התוס' ע"ז יא, א ד"ה צנון כיצד מתאימים דברי הגמרא שם בנוגע לרבי, שלא פסקו מעל שולחנו "לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים", עם דברי הגמרא

במסכת כתובות קד, א ש"בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה".

ומתוך השל"ה שרבי עצמו אכל מהצנון והחזרת וכו' (ולא כתירוף התוס' ע"ז שם שרק אוכלי שולחנו היו אוכלים, אך לא רבי עצמו), אלא ש"לא עשה זה בשביל הנאה דהיינו שיהנה הגוף, רק.. שיהי' חזק לעבודת הבורא, ואז הלשון.. מדויק, שאמר לא נהניתי, כלומר אע"פ שאכלתי לא עשיתי בשביל הנאה". ובשולי הגליון ב'לקוטי שיחות' שם מוכיח שדעת אדה"ז בתניא פרק ח (יג, א) כדעת השל"ה, יעו"ש.

ויש להוסיף ולציין:

א] כתבו התוספות בכתובות שם: "לא נהניתי אפילו באצבע קטנה - דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ומייתי הא עובדא דרבי". ולכאורה התוספות אזלי לשיטתייהו במ"ש במסכת ע"ז שם שרבי לא אכל כלל מהחזרת והצנון, ולכן הוכיחו זאת מדברי המדרש "שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו", ומשמע שהמעדנים כלל לא נכנסו לגופו של רבי.

זאת ועוד, המדרש אותו מצטטים תוס' הוא תנא דבי אליהו רבה פכ"ו, (במהדורת "שי למורא" הוא באותיות כ-כא), ושם הלשון הוא "מעשה ברבי.. שאמר.. לא אכלתי ולא נהניתי בעולם הזה.. ומעולם לא אמרתי אלך ואוכל ואשתה ואהנה מן עולם הזה.. לא עשיתי לי אכילה ושתיה רק כדי חיותי..". שמלשון התנא דבי אליהו נראה ברור שאכן רבי לא אכל מן המעדנים.

וכנראה שהשל"ה, שדייק מלשון הגמרא בכתובות, ששם לא נאמר "לא אכלתי" אלא "לא נהניתי", יסבור שמדרשות חלוקות הן, ואילו התוס' ס"ל להשוות בין דברי הגמרא לבין דברי המדרש על אף חילוקי הלשונות ביניהם.

ב] הרמב"ם כתב (בהקדמתו לפירוש המשניות) אודות הנהגתו של רבי: "והיה בתכלית החסידות והענוה והרחקת התענוגים".

ג] יש לציין מספר מקורות לענין מאכלי תלמידי חכמים, אם מאכליהם בכלל מעודנים אלא שאוכלים לשם שמים, או שמאכליהם אינם מעודנים (נוסף על המובא בתניא פ"ז בנוגע לאכילת בשר שמן ויין מבושם להרחיב דעתו לה' ולעבודתו או לקיים מצוות עונג שבת ויום טוב מעירובין סד, א. יומא עו, א. ב"ק עא, ב (לפירוש התוס' שם). רמב"ם הלכות שבת פ"ל ה"ז. הלכות יום טוב פ"ו הי"ח, הובאו ב"חסידות מבוארת" לתניא שם):

1. עירובין נד, א: אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואיכא דאמרי שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו. ובפרש"י שם: שדורסת ואוכלת - מיד לאחר הריגתה שאינו מקפיד על תענוגים אלא אוכל בשר בלא תבלין וכן שאר עינוגין. שמסרחת - בטיט היינו מי שאינו הולך אחר גבהות לקוץ במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו.

לישנא אחרינא: שדורסת ואוכלת - לאחר הריגתה אוכלת מיד כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו. מסרחת - מנבל עצמו על דברי תורה. לשון זה נראה בעיני לפי שמצינו בכל הש"ס שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד ועל מלבושיהן כדכתיב (משלי ח) ולמשנאי אהבו מות.

כאן יש הבדל בין שני הפירושים ברש"י: לפי הפירוש הראשון תלמידי חכמים אינם מקפידים על עינוגים ואוכלים את המאכלים אף ללא תיבול כראוי כו', בדומה לדעת התוס', ואילו בפירוש השני, שעליו כתב רש"י "לשון זה נראה בעיני", נראה יותר כפי' השל"ה שת"ח אוכלים מאכלים מעודנים.

2. ביצה לב, ב: דביתהו דר' חייא נפל לה אריחא בתנורא ביומא טבא אמר לה ר' חייא חזי דאנא רפתא מעלייתא בעינא א"ל רבא לשמעיה טוי לי בר אוזא ואזדהר מחרוכא. [לרעייתו של ר' חייא נפל אריח בתנור ביום טוב. אמר לה ר' חייא: ראי, רצוני בפת מעולה. אמר לו רבא לשמשו: צלה לי אווז והזהר שלא יישרף]. אם כי שם מדובר ביום טוב, ויתכן שהכוונה היתה משום שמחה ועונג ביום טוב.

3. קידושין ל, א: רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא. ובפרש"י שם: לא טעים אומצא - בשר מעט בגחלים היו רגילין לטעום בבוקר. עד דמקרי לינוקא ומוספיה - מהדר לו מה שקרא אתמול ומלמדו עוד פסוק יותר.

4. בט"ז אה"ע סימן כה ס"ק א: "שכתב הרמב"ם על פסוק "בכל דרכיך דעה" דהיינו מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת השי"ת יש לו שכר כמו שמתענה". מדברי הט"ז משמע כפירוש השל"ה, שכן מזכיר "מעדן נפשו" אלא שעושה זאת לשם שמים.

ד] מעין מ"ש השל"ה - מצינו בביאור הגר"א בא"ח סרל"א ("שכל כוונותיו יהיו לשם שמים") על מ"ש בשו"ע "שאפילו דברים של רשות .. יהיו כולם לעבודת בוראך .. וכן בת' .." - ציין ע"ז הגר"א: "וכמ"ש בפ"ב דכתובות ברבי זקף כו' ובזה מתורץ קושיות תוספות דעבודה זרה י"א א' ד"ה צנון".

וכ"כ גם ב'מסילת ישרים' פי"ג בביאור מעלת פרישות: "זהו ענין הפרישות הטוב, שלא יקח מן העולם בשום שימוש שהוא משתמש ממנו אלא מה שהוא מוכרח בו מפני הצורך אשר לו בטבעו אליו, הוא מה שהשתבח רבי . . שלא נהנה מן העוה"ז אפילו באצבע קטנה, עם היותו נשיא ישראל, ושולחנו שולחן מלכים בהכרח ליקר נשיאותו, וכמאמרם ז"ל "שני גויים בבטנך" - זה רבי ואנטונינוס, שלא פסק מעל שולחנם לא חזרת ולא כשות ולא צונן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים".

ושוב מצאתי שכן כתב גם הרה"צ ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו 'תקנת השבין' ח"ב סי' יו"ד אות מד:

"דלא הכל זוכין להיות כרבי שאמר על עצמו [כתובות קד.] ולא נהניתי כו'... ורבי עצמו היה שולחנו שולחן מלכים, וכמו שאמרו [בע"ז יא.] שלא פסק מעל שולחנם כו' עיין שם בתוספות ד"ה שלא, ואין צורך למה שדחקו שם סוף דיבור המתחיל צנון, דפשוט הכוונה דלא נהניתי

שלא הרגיש הנאת גופו רק כדרך שאמר הלל בויקרא רבה פרשה ל"ד לגמול חסד עם הדא עלובתא".

וכן כותב הרה"צ הנ"ל בספר 'ישראל קדושים' אות ה ס"ק א (מהדורת אה"ק תש"ס עמ' 14):

"האמת כמו שקיבלתי וכן ראיתי אחר כך באיזה ספר דהפירוש כפשטיה, ואף שהיה שולחנו מלא כל מעדני עולם מכל מקום הוא לא נהנה מזה כלל. דהיינו כל אכילתו היתה בקדושה יתרה כמדתו דנקרא קדוש.. להיות כל מעשיו והנאותיו לשם שמים ולא הרגיש הנאת עצמו כלל".

גם בגליוני הש"ס לר"י ענגיל מגילה יב, א כתב כביאורו האמור של השל"ה.

אלא שהשל"ה הקדים את כל אלה.

ה [כתירוף התוספות בע"ז כתב גם רבינו בחיי עה"פ תולדות כה, כב: "ובמדרש שני גויים . . לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ואע"פ שמצינו שאמר רבי בשעת פטירתו לא נהניתי אפילו באצבע קטנה שלי, האמת היה שנצטער בעצמו בגופו ולא נהנה כלל מתאוות העולם כי אם במוכרחות ביותר, אבל סדר המאכלים והעדונים היו לאנשיו ואוכלי שולחנו".

גם הרא"ם מזכיר את תוכן הדברים בהקדמת המילים: "כבר תירצו".

ו [ישנו תירוף של הגור ארי' (עה"פ תולדות שם) וז"ל: "כלל ישראל ואדום שיש להם ענין מיוחד שהם גויים ורוצה לומר כי נפש חשוב יש להם ונוהגים במאכל שלהם בחשיבות . . לא כמו ישמעאל שאינם מקפידים על מאכלם . . מה שאמר רבי . . זה אין דומה לזה דצנון וחזרת אין זה הנאה כלל אלא שהי' בוחר בזה להחשיב את עצמו והוא דרך החשובים . . אבל שיהי' נוטה אחר הנאתו ותאוותו לא נטה...".

[הגו"א שולל פירוש התוספות ("אבל התוס' תירצו בפ"ק דע"ז בענין אחר ולפי הנראה לא קשיא")].

ומסיים: "דזה לא נחשב מן התאוות כלל רק מן הנאות שמחשב עצמו".

והנה אף כי לשונו דחוק קצת כי הרי רבי קבע "לא נהנית", הנה בכללות מתאימים דבריו עם פירוש השל"ה (הגר"א והמס"י) שכ"ק אדמו"ר מאמצו וק"ל.

[ז] בלקוטי שיחות שם מדייק שמעין זה שייך אצל כאו"א, ומטעם זה מדייק אדה"ז בתניא (פרק ת. יג, א) "רבינו הקדוש", עיי"ש.

ואולי אפשר להביא ראיה לכך ממ"ש באבות דרבי נתן פרק עשרים ושמונה פסקה ה - כהוראה לכלל: רבי יהודה הנשיא אומר כל המקבל עליו תענוגי העוה"ז מונעין ממנו תענוגי העוה"ב וכל שאינו מקבל תענוגי העוה"ז נותנין לו תענוגי העוה"ב.

זאת אומרת, שרבי הדגיש לכל אחד - שאכילה דרושה, אך לא לשם התענוגות, אלא צריכה להיות הכוונה לשם שמים.

חידושו של אדמו"ר הזקן באיסורי דרבנן

בהתוועדות אחרון של פסח תשל"ו ('שיחות קודש' תשל"ו כרך ב עמ' 102 ואילך) הוכיח הרבי כי דעתו של אדמו"ר הזקן בתניא (פרק ח) היא, שגם איסורים מדרבנן מהווים איסור חפצא, שלא כפי המקובל בדרך כלל.

הרבי הוסיף והדגיש בהתוועדות סמוכה - בש"פ קדושים תשל"ו ('שיחות קודש' תשל"ו כרך ב עמ' 126):

"עד עתה לא מצאתי בספרי הנגלה של אדמו"ר הזקן כיצד היא שיטתו בנושא, ומן הסתם עוד יימצא הדבר..."

מפורסם המעשה שאירע בזמן אדמו"ר הזקן, כאשר התקיימה חתונה והחתן דנן התגרש קודם לכן מאשתו הראשונה, אולם לדעת אדמו"ר הזקן שמה של האשה נכתב בגט שלא כדין, והגט היה פסול מדאורייתא. ואדה"ז ביקש למונעו מלהינשא בשנית משום חרם דרבנן גרשום, והדברים נכתבו בשו"ת שלו סימן ל"ט. וכתב שם בנחרצות:

"ובפרט בגזירת חכמים על השוחטים שלא ישחטו על החתונה ח"ו שום בהמה ועוף, ואם יעברו ח"ו תהא שחיטתו נבילה כדין העובר כו". ואכן,

תוצאות האירוע היו שילד שאכל בחתונה נתטמס ליבו וכו' (התפרסם בספר 'ירושלים של מעלה' לר' מנחם גרליץ, ושמעתי מהרה"ג הרה"ח ר' שניאור זלמן הלוי סגל ז"ל מבני ברק שהמעשה אמיתי, ושמעו מפי דודו ר' גדליה סג"ל ז"ל עורך ה'די אידישע שטראל').

והגע עצמך:

השחיטה לכשעצמה היתה כשרה, ורק מצד גזירת החכם אדמו"ר הזקן שהפך זאת ל'נבילה', אכן נהפך הדבר לאיסור חפצא. ומכאן הוכחה לדברי הרבי שדעת אדמו"ר הזקן בנגלה, מתאימה למה שנתבאר מהתניא שגם איסורי דרבנן הם איסורי חפצא.

ההיתר ההלכתי ללמוד רפואה

בתניא סוף פרק ח (יג, א-ב): "העוסק בחכמות אומות העולם - בכלל דברים בטלים יחשב לענין עון ביטול תורה... ועוד זאת... הוא מלביש ומטמא בחינת חכמה-בינה-דעת שבנפשו האלקית בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו... אלא אם כן עושה אותן קרדום לחתוך בהן, דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה', או שיודע להשתמש בהן לעבודת ה' או לתורתו, וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסיעתן שעסקו בהן".

הרבי נדרש פעמים רבות לסוגיא זו באגרותיו ובשיחותיו - ונלקטו להן ברשימותיו על התניא פרק ח.

וראה אריכות גדולה בביאור איסור הלימוד בחכמות האומות ואופני ההיתר בספר 'אוצר חידושים בש"ס' סנהדרין (וולפא) עמ' רסג-רפח [והדברים נדפסו גם ב'תחומין' (תשנ"ט) כרך יט עמ' 438-419].

ויש להצביע על כמה נקודות שנזכרו שם:

(א) בעמ' ערה: בענין זה של צורך הציבור, נכלל גם מה שציוותה התורה לרופא "ורפא ירפא..." והרי המצוה שעל הרופא לרפאות, מכריחה אותו ללמוד ולהתעסק בחכמת הרפואה, ובמילא נעשה גם הלימוד שלו למצוה.

(ב) ושם בהערה 12: שבדברי הרבי לא ברור, אם ענין לימוד חכמת

הרפואה נכלל בדרגה הראשונה (כהכנה לדבר היתר דפרנסה), או בדרגה השניה (כהכנה למצוה), או בדרגה הרביעית (כמצוה ממשי).

ג) בעמ' רפב: הרמב"ן היה בקי בכמה חכמות ולא עשה כל החכמות קרדום לחתוך בהן... הרמב"ן היה רופא בפועל, ראה בית יוסף סימן קנד.

ד) עמ' רפג: שליחידי סגולה מסוגם של הרמב"ם והרמב"ן... מותר ללמוד את חכמות אומות העולם לא בשביל קרדום לפרנסה, וגם קודם שחסרון ידיעתו בהם מנעו מהבנת התורה וגם לא בחכמות כאלו שמצוה ללמדם כו' אלא כאשר הוא יודע להשתמש בהם אחר כך לעבודת ה' או לתורתו.

עמ' רפה: וכמה מחכמות הטבע מסייעות להבנת עניינים בתורה כנ"ל.

ובלשון הרבי עצמו (י"ט סיון תש"ט - נעתק גם ב'לקוטי שיחות' כרך יב עמ' 198-199) "ותוקף הקושיא היא מלימוד [הרמב"ם] חכמות האחרות וכמו רפואה מספרי גאלינוס... וכן הרמב"ן הי' בקי בכמה חכמות ולא עשה כל החכמות קרדום לחתוך... שמותר ללמוד חכמות אומות העולם גם קודם שמנעו חסרון ידיעתו בהם מהבנת התורה, אם רק יודע להשתמש בהן אח"כ לעבודת ה' או לתורתו".

א.

בקשר להרמב"ם - הנה מצינו להפוסקים המבליטים את העובדה שהתחשבותם בדעתו ההלכתית היא בשל היותו רופא.

ולדוגמא:

1. ברכי יוסף אבן העזר סימן ה אות ה: וכיון דתוספות מסכימים עם הרמב"ם הכי נקטינן כי הוא היה הבקי שברופאים כמ"ש עליו הנימוקי יוסף עצמו בזה הדין.

2. מחזיק ברכה יורה דעה סימן נא אות טז: ואפ"ל דסבר הרמב"ם מכח חכמת הרפואה והטבע... דהרמב"ם בקי מאד ברפואה ובטבע.

3. כסא רחמים לאבות דרבי נתן פל"א בפירוש ככר לאדן שם: מים חיים

באדם זה מ"ר של אדם. וכבר נודע כמה רפואות יש בהם והרמב"ם ז"ל בחכמתו היה מכיר בהם כל חלקי החולי לסוגיהם ולמיניהם אי אשתנ"י לגריעותא או אשתנ"י למעליותא.

4. ראה גם "תוספות אנשי שם" אהלות פרק א' משנה ח': "שהי' הר"מ ז"ל בקי במלאכת הנתוח ידע שאין ששה אברים בשום אצבע . . אלא וודאי שחכמינו כווננו אמתת כלל החשבון".

ב.

"הרמב"ן היה בקי בכמה חכמות" - כך מפורש ב'שם הגדולים' לחיד"א (בערכו אות מ סקס"ב):

הרמב"ן מלבד גדולת חכמתו בתלמוד ועל דרך האמת עוד היה חכם בחכמת המחקר ורופא מובהק ופילוסוף...

[ויש בנותן טעם לצטט את דברי הרמב"ן עצמו בהקדמת פירושו עה"ת "וכמו שיפעל הרופא הבקי בסמים מיוחדים בעת מה הצריך אליהם, להיותו יודע איכות הסמים וסגולתם כן חדרי התורה" - הרמב"ן איפוא למד והשווה בין חכמת הרפואה לתורה].

ג.

בפירושו של הרמב"ן לתורה מצינו מספר פעמים שהוא מזכיר - ויתר על כן מסתמך - על רופאים וספרי רפואות.

דוגמאות אחדות:

א. ויגש מה, כד: "ויפג לבו" ופסקה נשימתו, כי פסקה תנועת הלב, והיה כמת. וזה הענין ידוע: בבוא השמחה פתאום, והוזכר בספרי הרפואות, כי לא יסבלו זה הזקנים וחלושי הכח, שיתעלפו רבים מהם בבוא להם שמחה בפתע פתאום, כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום, והחום התולדי יוצא ומתפזר בחיצוני הגוף, ויאפס הלב בהתקררו.

ב. תזריע יב, ב: "כי תזריע" איש כו' בו לובן שממנו גידים ועצמות.. וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא...

ג. שם יג, ג: "עמוק מעור בשרו"... ויאמרו הרופאים בספריהם: הבהרות נראה מהן מהצרת... נגע גדול שלא יתרפא.

ד. שם, כט: "בראש או בזקן" כעין המורפיא"ה השחורה שהזכירו הרופאים... והוא הנגע שקורין לעוזות שלנו טיני"א, ובערבי[ת] אלסעפ"ה... וזה דעת חכמי הצרפתים... החליים הנקראים מחלת שועל ושבילי הנחש...

ה. חוקת כא, ט: "ויעש משה נחש נחושת" וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם, או בראות דמותם.. נשוכי הכלב השוטה.. אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב.. וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות כו' וזה אמת היא בפלאי כחות הנפש כו' כי צווה ה' שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו [=של הנחש] ושמו וכשיהי' האדם מביט בכוונה אל נחש הנחושת, שהוא כעין המזיק לגמרי היה חי, להודיעם, כי השם ממית ומחיה.

ו. ויצא ל, יד: "דודאים: והן על צורת בני אדם, כי יש להן דמות ראש וידים כו' והשרש הוא שאומרים עליו האנשים שיועיל להריון.. אבל לא ראיתי כן באחד מספרי הרפואות המדברים בהם..."

עוד מצינו להרמב"ן שמצטט את חכמי הטבע ולשונות העמים וכו', ולדוגמאות:

1. מקץ מא, מה: "צפנת פענח: ואל תשתומם בעבור שקראוהו סופרי המצרים מוניוס".

2. ויגש מג, כ: "בי אדוני - כגון מלת אבוי בלשון קודש, והיא ידועה בלשון ערב כו' ובלשון יוון - ביא [בית רפויה בשו"א] יאמרו אותה על הדוחק והצער".

3. תשא ל, כג: "מר דרור: עברית וארמית וערבית שוות בו ובלשון אגדה פרסית או יוונית, נקרא "אנמרנויין", קרוב לזה. וגם בלשון רומיים נקרא מיר"א".

4. שם: "וקנה בושם: והוא העץ הטוב הנקרא בלשון רומי ליניו אלוא"י, כי אקס"י עץ בארמית - לילואין כשמו ובלשון יוון נקרא כן ממש אקסי לואין וכן שמו בערבית אל עוף טייב".

5. שם לד: "נטף הוא צרי... הארס בלשון יוון - טריאק"...

עדויות על התעסקותו של הרמב"ן ברפואה סופקו לנו ע"י תלמידו הרשב"א שהעיד (שו"ת ח"א סימן קכ): "ואני ראיתי את הרב רבנו משה בן נחמן ז"ל, שנתעסק במלאכה זו אצל הנכרי' בשכר לרפאותה כדי שתתעבר".

ובמקום נוסף (סימן קסח): "ושמעתי כי גם מורי הרב רבי משה ב"ר נחמן ז"ל היה עושה אותם צורת אריה לאותו חולי, כמו שאמרת, ולא חשש לכלום". ואם המדובר באותה תשובה בשמועה בלבד - הרי בסימן תתכה מפורש שהוא שמע זאת מהרמב"ן עצמו ("ושמעתי ממורי הרמב"ן ז"ל... ואינו חושש לכלום").

ובאותו ענין ממש בתשובה סימן תיג: פעם אחת שאלני אחד מאנשי החכמה אשר בארצכם [=מונטפלייר] על עשיית צורת אריה במתכת לרפואה והתרתני... ואמרתי שגם מורנו הרב הגדול רבינו משה בן נחמן ז"ל היה מתיר ועושה, ואין לנו גדול ממנו בחכמה ובמנין וביראת חטא". ובהמשך: "שכל מה שנתאמת נסיונו.. מותר לעשות משום רפואה (עיין שם עוד דברים נפלאים)".

מכל האמור למדנו איך עשו הרמב"ם כמו הרמב"ן שימוש בחכמות האומות לעבודת ה' ולתורתו.

ההיתר של הרמב"ם והרמב"ן ללמוד רפואה

בתניא פרק ח (יג, ב) אחר שכתב אודות הטומאה שבלימוד חכמת האומות, מסיים, שאין איסור בלימוד זה כאשר "עושה אותן קרדום לחתוך בהן, דהיינו כדי להתפרנס מהן בריוח לעבוד ה'". או שיודע להשתמש בהן לעבוד ה' או לתורתו. וזהו טעמו של הרמב"ם ורמב"ן ז"ל וסיעתן שעסקו בהן".

ומסביר הרבי שליחידי סגולה מסוגם של הרמב"ם והרמב"ן וסיעתן, מותר ללמוד את חכמות אומות העולם לא בשביל קרדום לפרנסה, וגם קודם שחסרון ידיעתו בהם מנעו מהבנת התורה, וגם לא בחכמות

כאלו שמצוה ללמדם וכו'. אלא כאשר הוא יודע להשתמש בהם אחר כך לעבודת ה' או לתורתו.

והנה לאור דברי הרבי בהזדמנות מאוחרת יותר ניתן לבאר הנהגת הרמב"ם והרמב"ן:

ספרו של הרמב"ם הוא היחידי מכל ספרי הפוסקים שנתבארו בו פרטי ההלכות דשבע מצוות בני נח (הלכות מלכים פרק ט-י) אחרי הקדמתו ש"צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח" (שם פ"ח ה"י), ולא עוד, אלא ש"כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן.. יש לו חלק לעולם הבא" (שם הי"א).

וענין זה - המשיך הרבי - נרמז בנבואת צפני' "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכסם אחד" (צפניה ג, ט), וזה יהי' תפקידו של משיח צדקנו לתקן ולפעול שלימות בעולם כולו.

ומצינו עדות אישית בה מעיד הרמב"ם על סדר יומו הקבוע בה מצויין כי הוא העניק עזרה וסיוע רפואיים גם לאינם יהודים.

הדברים מופיעים באגרתו (שו"ת פאר הדור סימן קמג) כתיאור המתרחש עם שובו מחצר המלך (מבלי התחשב במצבו האישי - כשהוא עצמו עייף ורעב) "אמצא האכסדראות כולם מלאות בני אדם גויים ויהודים בהם.. ואצא לרפאותם ולכתוב להם פתקות ונוסחאות רפואות חלייהם.. עד הלילה.. ואני בתכלית החולשה כו".

והרבי ציין (בהתוועדות י"א ניסן תשמ"ה - התוועדות תשמ"ה כרך ג' עמ' 1710) שהדברים הם בחינת "מעשה רב" כהוספה לפסק דינו בספר הי"ד שיהודי צריך להשפיע לתיקון העולם - הראה, אפוא, הרמב"ם דוגמא אישית, כאשר "תיקון העולם" מתחיל מבריאות הגוף (גם של אומות העולם במובן הפשוט).

בדומה לזה מצינו עדות של הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א סימן קכ) "ואני ראיתי את הרב רבינו משה ב"ר נחמן ז"ל שנתעסק במלאכה זו אצל הנכרית [לרפא אשה נכרית כדי שתתעבר] בשכר".

דברי הרשב"א נאמרו כתשובה לשאלה בה נשאל האם מותר לרופא יהודי לרפא נכרי' כדי שתתעבר לאור האיסור המופיע בגמ' (עבודה זרה כו, א) על מיילדת שלא ליילד נכרי' מפני שמגדלת בן לעבודה זרה?

הרשב"א פוסק עפ"י הגמרא שם שתמורת שכר מותר - "וכל שכן רופא שמרפא לכל, ואם אינו מרפא אתהן - הויה להו איבה טפ"י".

[ולמרות שהיו שהתרעמו על הרמב"ן כמו רבינו יונה שכתב להרמב"ן "תבא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק" (מובא בבית יוסף יו"ד סוף סימן קנד) וכנראה הי' סבור שהי' לו להרמב"ן להשתמט מדבר זה].

וציין הרשב"א את הנהגת הרמב"ן - אשר לאור דברי הרבי בקשר להרמב"ם, נראה שאדרבה הרמב"ן כמו הרמב"ם ראו צורך להראות לגויים שיהודים יראי שמים הם מומחים לרפואה, ובכך נקל להשפיע על אומות העולם אודות שבע מצוות בני נח.

נמצא שעל ידי עיסוקם של הרמב"ם והרמב"ן בחכמת הרפואה השפיעו על אומות העולם בנושא ז' מצוות בני נח ותיקון העולם.

- וזה לכאורה, אולי, הי' גם יסוד ההיתר שלהם מלכתחילה. ועצ"ע.

שינויים במהדורת וילנא תר"מ

התגלגלה לידי מהדורת ספר התניא שנדפסה בוילנא בשנת תר"מ.

במהדורה זו מצוי שינוי, שהוא טעות דפוס דמוכת, בפ"ט שבלקוטי אמרים ח"א, שבמקום הנאמר שם (יד, א) "תלת מוחין שבראש יהיו ממולאים מחב"ד שבנפש האלקית שהיא חכמת ה' ובינתו" נדפס בהמהדורה הנ"ל: מחמת (על שינוי זה לא מצאתי שיעיר ידידי הר"י מונדשיין ז"ל בס' תורת חב"ד קה"ת תשמ"ב עמ' 106).

[אגב: בס' תורת חב"ד הנ"ל עמ' 104 העיר על השינויים שבמהדורת ווילנא תרל"ב (ממנה הודפסו המהדורות בוילנא שלאחר מכן כולל דבה עסקינן). ומהם: התיקון בפ"ח "שדין עובדי גילולים" במקום "שדין נוכראין"; ולהעיר שצ"ל "משדין"].

על שינוי נוסף במהדורה זו ראה להלן, בתחלת "שער היחוד והאמונה".

דחיית מחשבת הרע ע"י הבינוני

בתניא פרק יב (יז, ב) לגבי שליטת הבינוני על המחשבה (הרהורי מוחו): "ואפילו במוח לבדו להרהר ברע, אין לו שליטה וממשלה להרהר ח"ו ברצונו שבמוחו, שיקבל ברצון חס ושלוש הרהור זה הרע העולה מהלב למוח כנ"ל, אלא מיד בעלייתו לשם דוחה בשתי ידיים, ומסיח דעתו מיד שנוכח שהוא הרהור רע, ואינו מקבלו ברצון אפילו להרהר בו ברצון.. כי המהרהר ברצון נקרא רשע באותו שעה, והבינוני אינו רשע אפילו שעה אחת לעולם".

ולכאורה צריך להבין: סוף סוף עלו בלבו הרהורים בלתי רצויים, כיצד דחייתם נחשבת כאילו לא הרהר?

ונראה שזה עפ"ש בראשית חכמה פ"ה אות כ:

"אבל אם בא לו הרהור ודחה אותו מלבו, הרי לא עשה פרי ואינו נחשב לו לעוון הרהור".

נמצא שדחיית הרהור גורמת למחיקתו.

[ועיין ג"כ רבינו בחיי עה"פ תבוא כט, יח: "ואם באת המחשבה הרעה - שיגער בה, שאם אינו גוער בה והיא עומדת בליבו - הנה הוא נענש"]. וק"ל.

"כרשע, ולא רשע ממש"

בפרק יג (יח, א) מבואר שכיון שהרע שבבינוני הוא בתקפו "לכן נקרא כרשע, כמאמר רז"ל אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע, ולא רשע ממש, אלא שיחזיק עצמו לבינוני".

ויש לציין את דלהלן.

בזהר פרשת משפטים (קכב, א): "אמר רבי חזקיה כל מאן דקרי לחבריה רשע נחתין ליה לגיהנם כו'. ההוא גברא דלייט לחבריה. אעבר רבי ייסא אמר ליה: כרשע עבדת. אתייה לקמיה דרבי יהודה, אמר ליה: רשע לא קאמינא ליה, אלא כרשע, דאחזי מילוי כרשע, ולא אמינא

דאיהו רשע. אתא רבי יהודה ושאל לעובדא קמיה דרבי אלעזר, אמר ליה: ודאי לא אתחייב, מנלן דכתיב כו'".

בתרגום ללשון הקודש: "אמר רבי חזקיה: כל מי שקורא לחברו רשע מורידין אותו לגיהנם כו'. היה אדם שקילל את חברו. עבר רבי ייסא אמר לו: כרשע עשית. הביאו לפני רבי יהודה (ותבע אותו לדין על שקראו רשע), אמר לו: רשע לא אמרתי לו, אלא כרשע, שנראים מעשיו כרשע, ולא אמרתי שהוא רשע. בא רבי יהודה ושאל על המעשה את רבי אלעזר, אמר לו: ודאי לא התחייב, מניין, שנאמר כו'".

הזוהר שם ממשיך ומביא כמה ראיות להבדל בין מלה הכתובה בכ"ף הדמיון לבין המלה עצמה ללא כ"ף הדמיון, יעו"ש.

הרי שכבר בזוהר מופיע ההבדל בין 'רשע' ל'כרשע', אלא שאדמו"ר הזקן מסביר את משמעות הדברים על פי תורת החסידות.

ויש להוסיף ולציין שדברי הזוהר האמורים הובאו בנוגע להלכה על ידי הרמ"א בחיבורו "דרכי משה" לטור חושן משפט סימן ת"כ ס"ק ה, וזה לשונו: "ובספר הזהר סוף פרשת משפטים כתב באחד שקרא לחבירו כרשע ואתא לפני ר' אליעזר ופטרו מאחר שקראו כרשע ולא רשע ממש, ועיין שם שהביא ראיות לדבריו".

ועוד יש לציין שבפירוש רבינו יונה על המשנה (אבות פרק ב משנה יג) מביא חילוק זה בנוגע למאמר חז"ל "משביעין אותו" שעליו מפרש זאת אדמו"ר הזקן, וזה לשונו: "משביעין את הולד במעי אמו אפילו כל העולם אומרים שאתה צדיק תהיה בעיניך כרשע ולא רשע ממש".

ולהעיר שפירוש רבינו יונה למסכת אבות נדפס לראשונה בשנת תר"ח, יותר מחמישים שנה לאחר הדפסת ספר התניא לראשונה, בשנת תקנ"ז.

עד מאה ואחד

בתניא פרק טו (כא, א) מביא אדמו"ר הזקן את דברי הגמרא (חגיגה ט, ב) על מעלת השונה פרקו מאה פעמים ואחת על השונה פרקו מאה פעמים, ומבארה.

ויש לציין: כשהודיעו לרבי (בי"ח תמוז תשכ"ט) שבחורים שיננו בעל פה כמאה דפי גמרא (בהתאם להוראתו בקיץ תשכ"ט) - ציין הרבי (לקוטי שיחות כרך ח"י עמ' 440, והוגה על פי כתי"ק):

(כמאה דפים): ואחד - וכמו שנתבאר בלקוטי תורה [פרשת] ראה (כב, ג) דגם עתה מעלה בק"א [= שגם עתה קיימת המעלה שבשונה פרקו מאה פעמים ואחת] דוקא.

שם בלקוטי תורה מבואר שמספר "מאה" מצביע על שלימות ההשתלשלות הנחלקת בדרך כלל למספר עשר: עשר ספירות, עשר כוחות הנפש וכו', ושלימותן כאשר כל אחד מהן כלול מעשר - הוא מספר מאה. ומביא מחידושי אגדות למהרש"א בפירוש מאמר חז"ל "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", ד"מספר מאה מגיע עד נפש רוח ונשמה שהן בחינת יחידות עשירות מאות כו' אבל השונה פרק אחד יותר מזה הוא חלק אלקה ממעל".

וראה בהרחבה במאמרי החסידות ודברי רבותינו שנלקטו בתניא (חיטריק) פט"ו (עמ' רסז-רעא; רעו-ז) וכן בהערות וציונים להלכות תלמוד תורה (הגרמ"ש אשכנזי) פרק ב' סעיף ג הערות ד/52 - ב/57 (עמודים 252-255).

ומה שמדגיש הרבי "דגם עתה מעלה בק"א" - יש לומר מכיון שאדמו"ר הזקן בשולחן ערוך הלכות תלמוד תורה שם כתב "ועכשיו שתורה שבעל פה כתובה לפנינו אין צריך לחזור מאה פעמים ואחת וכו'", אמנם מהמבואר בלקו"ת (כנ"ל) [וכן מהמבואר בשיחות כ"ק שעל ידי "ואחד" - הנוסף למאה - מגיעים ליחידה שבנפש אשר למעלה היא בחינת כתר (תניא חיטריק שם עמ' רסט. וש"נ)], משמע שגם עתה יש מעלה במאה ואחד.

ויש לציין לדברי הש"ך בהקדמתו ליורה דעה על עניין היגיעה בהלכה: "וכמה יגיעות יגעתי לא עסקתי בשום עסק אחר לא נתתי שנה ש[י]נה לעיני ותנומה לעפעפי שנים רבות, עד אשר הוצאתי מכח אל הפועל מחשבותי. ובררתי ושקלתי הכל בכף מאזנים, וחזרתי על כל צדדים

וצדי צדדים לא פעם אחת ושתיים כי אם מאה פעמים ואחד, עם חברים חשובים אהובים חביבים וערבים המקשיבים לקולי, ומי שלא היה אתי עמי במחיצתי לא יאמין כי יסופר לו מגודל התלאה שהיתה עלי בחפוש בים התלמוד והפוסקים עד כי העמדתי הכל על בוריו".

מתי מותר וצריך להיות "שמח בחלקו"?

בתניא ריש פרק כז (לג, ב): "ואם העצבות.. מהרהורים רעים ותאוות רעות שנופלות במחשבתו.. בעת עסקו בעסקיו.. אדרבה יש לו לשמוח בחלקו שאף שנופלות לו במחשבתו הוא מסיח דעתו מהן לקיים מה שנאמר ולא תתורו.. ואין הכתוב מדבר בצדיקים.. אלא בבינונים כיוצא בו.. וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה.. ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו.. ואדרבה העצבות היא מגסות הרוח שאינו מכיר מקומו ועל כן ירע לבבו על שאינו במדרגת צדיק.. כי אילו היה מכיר מקומו שהוא רחוק מאד ממדרגת צדיק והלואי היה בינוני ולא רשע כל ימיו אפי' שעה אחת הרי זאת היא מדת הבינונים ועבודתם.. ולכן אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאד גם אם יהיה כן כל ימיו במלחמה זו כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לס"א תמיד".

והנה במבט ראשון נראה שדברי אדמו"ר הזקן ש"יש לו לשמוח בחלקו" עומדים בסתירה למ"ש ב'היום יום' ל' סיון: "מענה רבינו הזקן לאברך עילוי מצוין ובעל כשרון מפורסם כשנכנס ליחידות שלו הראשונה - בשנת תקנ"ה בליאזנא: רוחניות וגשמיות הם הפכים בעצם מהותם. מה שמעלה בגשמיות, הוא חסרון ברוחניות.

בגשמיות, השמח בחלקו הוא הבעל מעלה הגדול ביותר. ועל ידי עבודה יגיע למדרגות הגבוהות ביותר. אך ברוחניות השמח בחלקו הוא החסרון הגדול ביותר, והוא, רחמנא ליצלק, יורד ונופל".

ויש לחלק:

א. ב"היום יום" מדובר שיכול להשיג יותר בעבודת ה' ולכן אין לשמוח בחלקו במה שהשיג כבר בעבודתו ולהסתפק בכך, אלא יש לשאוף להשיג יותר. מאידך, בתניא מדובר על דרגת הרוחניות שאינו יכול לשנותה,

שלא נברא צדיק, ולכן עליו לשמוח בחלקו בדרגתו הוא ולא ליפול ברוחו מדרגה גבוהה שאינו יכול להשיגה כלל.

ב. ב"היום יום" מדובר במצב שהיותו שמח בחלקו גורם לו לנות מעבודת ה' ואילו היותו במצב שאינו שמח בחלקו ידרבן אותו להוסיף בעבודת ה', ולכן אין לו להיות שמח בחלקו. מאידך, בתניא מדובר במצב שהיותו שמח בחלקו גורם לו לשמוח בעבודת ה' ואילו היותו במצב שאינו שמח בחלקו יביא אותו לייאוש ועצבות בעבודת ה', ולכן יש לו להיות שמח בחלקו.

התנהגות באופן שלמעלה ממדרגתו של האדם

בתניא סוף פרק כז (לד, ב): וז"ש רז"ל אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה. . כשמקדש עצמו במותר לו, ופירוש 'והתקדשתם' - שתעשו עצמכם קדושים, כלומר, אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מס"א כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי רק שכובש יצרו ומקדש עצמו, 'והייתם קדושים' כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהס"א ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט.

ויש לציין:

א. מעין זה מסופר בכ"מ (ראה תורת מנחם כרך ג' עמ' 200, כרך ז' עמ' 35, התוועדויות תשמ"ח כרך ב' עמ' 566) על אדה"ז שאמר על כאלה שהתנהגו, לכאורה, באופן נעלה מהדרגא אליה הם היו שייכים שכיון שעושים את עצמם באופן כזה הרי יקויים בהם שסוף סוף יהיו כן - בדומה למאמר המשנה (פאה בסופה) "כל מי שאינו . . ועושה עצמו כאחד מהם, אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם"....!

ב. אולי דברי אדמו"ר הזקן מיוסדים על שיטת החינוך (מצוה טז):

כי האדם נפעל כפי פעולותיו ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם. . ואפילו רשע גמור בלבבו. . אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים,

מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה. ובכוח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות וכו'.

ג. וכנראה חולק בזה אדמו"ר הזקן על המובא (בחתם סופר בחידושו לסוכה בשם בעל ההפלאה): "שמעתי בשם מו"ר ההפלאה ז"ל בהא דפליגי רבי ישמעאל ורשב"י בברכות, ומסקינן הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן אמר הוא ז"ל כרשב"י ולא רשב"י ממש, דוודאי מי שכוונתו לשם שמים וכו' בוודאי יעלה בידו אלא הם עשו כרשב"י נדמו לו ולא בעצם תכוונתם, על כן לא עלתה בידם".

ד. אבל לכאורה, גם בדא"ח נשלל הענין של חטיפת ענינים ומדריגות שהן למעלה מדרגתו האמיתית (ועכ"פ לפי ערך) של האדם. וצריך עיון, וחילוק, ולתווך בין הענינים.

*

על הדברים המובאים לעיל אותיות ג-ד העיר הרה"ח ר' יעקב יוסף שי' קופרמן, ר"מ בשיבת תות"ל קרית גת, ב"הערות וביאורים", אהלי תורה, גליון תתקנ, עמ' 50-51, ותמציתם הוא כדלהלן.

1. הפירוש בנוגע ל"הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם", שהוא מכיון שלא היו שייכים לזה בעצם - מובא כבר מהבעש"ט ב"כתר שם טוב" סימן ד, ולכן לא מסתבר שאדה"ז יחלוק על כך.

2. החילוק בין הביאור הנ"ל לבין דברי אדה"ז בתניא הוא שבתניא מדובר בעניני סוד מרע, ובזה אין מניעה לעסוק גם בשלילת ענינים שבאמת שייכת לשלילתם לצדיקים כי לא יפסיד עי"ז, משא"כ הביאור הנ"ל הוא בעניני עשה טוב, שבאם יאחז בדרגה גבוהה של אהבה, לדוגמא, לא תהיה לו כלל אהבת ה' וישאר קרח מכאן ומכאן.

3. ובסיפור עם החסיד אין הכוונה שחיקה מדרגה של צדיק, אלא הכוונה היא שעסק בעניני התבוננות ששייכים אליו בעצם, אלא שעדיין לא השיגם כראוי כיון שהדבר דורש זמן רב ועל זה היה מענה אדה"ז שסוכ"ס יגיע לזה.

"מקומו גורם לו לחטוא"

בתניא פרק ל (לח, א): והוי שפל רוח בפני כל האדם. . ע"פ מארז"ל אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, כי מקומו גורם לו לחטוא להיות פרנסתו לילך בשוק. . ועיניו רואות כל התאוות כו'.

ויש לציין (כדמות ראה - עכ"פ) לגמרא קידושין מ, א: רב כהנא הוה קמזבין דיקולי (סלים שנשים נותנות שם פלכיהן. רש"י) תבעתיה ההיא מטרוניתא [לעבירה]. . אמר לי' [רב כהנא לאלהו] מי גרם לי לאו עניותא (בתמיהה! - אם לא העניות לא הוצרכתי להיות עסקי במלאכת נשים - רש"י) יהב ליה שיפא דדינרי.

"כך היא המדה לאכפיא לסטרא אחרא במינה ודוגמתה"

בריש פרק לא בתניא (לט, ב): "והנה אף אם כשיאריך הרבה להעמיק בענינים הנ"ל.. יבוא לידי עצבות גדולה, לא יחוש, ואף שעצבות היא מצד קליפת נוגה.. אעפ"כ הרי כך היא המדה לאכפיא לסטרא אחרא במינה ודוגמתה כמארז"ל מיניה וביה אבא לישדי' ביה נרגא ופגע בו כיוצא בו".

כהוכחה לכך שיש להכניע את ה"סטרא אחרא" במינה ודוגמתה מביא אפוא אדמו"ר הזקן שני מאמרי חז"ל:

א. סנהדרין לט, ב (ובפירוש רש"י): "חזון עובדיהו כה אמר ה' אלקים לאדום וגו'" (עובדיה א, א). מאי שנא עובדיה לאדום (ולא נתנבא נבואה אחרת? למה נבחר לו לזו משאר הנביאים).. אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר: עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא - ניזיל ביה נרגא (אבא - יער. מעצמו של יער יכנס בתוך הגרון להיות בית יד ויקצצו בו את היער, וכן עובדיה לאדום, ודוד למואב והוא יצא מרות המואביה).

ב. שבת קכא, ב (ובפירוש רש"י): א"ר אבא בר כהנא: פעם אחת נפל (נחש) אחד בבהמ"ד, ועמד ניותי אחד (על שם מקומו וישראל היה) והרגו. אמר רבי: פגע בו כיוצא בו. איבעיא להו: פגע בו כיוצא בו דשפיר

עביד (ו"כיוצא בו" דקאמר - לאו לגנאי הוא, אלא הנחש רודף ונעשה זה כיוצא בו), או לא (ו"כיוצא בו" דקאמר - לגנאי הוא).

*

ולכאורה ניתן להביא מקור נוסף לענין זה ממסכת נוספת, הקודמת בסדר הש"ס למקור ממסכת סנהדרין דלעיל:

פסחים כז, ב - כח, א (ובפירוש רש"י): "תניא א"ר יהודה: אין ביעור חמץ אלא שריפה, והדין נותן.. נותר ישנו בבל תותירו וחמץ בבל תותירו (לא יראה ולא ימצא), מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה. אמרו לו: אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק לדברך יוכיחו, שהן בבל תותירו, שאנו אומרים בשריפה ואתה אומר בקבורה. שתק ר' יהודה.

אמר רב יוסף: היינו דאמרי אינשי כפא דחטא נגרא בגווה נשרוף חרדלא (כף בזך שחקק האומן בתוכו ישרוף את לשונו ואת חכו בחרדל. לישנא אחרינא: ישרוף הומי"ר [לגמוע (לבלוע מתוך שאיפה)] בלע"ז, כמו "שורפה חיה" בע"ז (דף כט:)).

(אמר אביי:) סדנא בסדני יתיב (נגר עושה סד לשום בו רגלי אסירים כמו ותשם בסד רגלי (איוב יג)). מדויל ידיה משתלים (מהרמת ידו וממלאכתו משתלם שכרו כשנמצא גנב).

רבא אמר: גירא (עושה חצים) בגירי מקטיל מדויל ידיה משתלים".

[ולהעיר, שגם לפי המבואר בשיחת ש"פ וארא תשכ"ח (תורת מנחם' כרך נא עמ' 464-465) שיש כוונה מיוחדת בהבאת ב' המקורות שהביא אדמו"ר הזקן, כדלהלן, השאלה בעינה עומדת, כיון שהמעלה במקור ממסכת סנהדרין מצויה גם במקור ממסכת פסחים.

בשיחה שם נדרש הרבי לשאלה מהו הצורך של אדמו"ר הזקן להביא את שני המקורות:

א. "מיניה וביה אבא לישדי' ביה נרגא".

ב. "פגע בו כיוצא בו", וביאר שאדמו"ר הזקן עוסק בשני סוגי עצבות:

1. כתוצאה מהתבוננות בחומריות הגוף, שהיא מקליפת נוגה, ולא מג' קליפות הטמאות עצמן, כמבואר בפרק כ"ט.

2. כתוצאה מהתבוננות בכך שהאדם אינו סר מרע לגמרי ועובר עבירות, שהן ג' קליפות הטמאות עצמן, כמבואר בפרק ל.

ובהתאם לשני סוגי העצבות מביא את שני המקורות:

א. ב"מיניה וביה אבא" אין העץ עצמו חוטב את עצי היער, אלא הוא רק מהווה ידית לברזל שהוא החוטב. זאת בהתאם לעצבות הנובעת מהתבוננות בקליפת נוגה, שאינה ממש ג' קליפות הטמאות, ונמצא שהעצבות השוברת את הקליפה אינה ממש הקליפה.

ב. ב"פגע בו כיוצא בו" האדם שהוא כמו הנחש הוא ממש מי שהרגו. זאת בהתאם לעצבות הנובעת מהתבוננות בג' קליפות הטמאות, שהיא ממש הקליפה ונמצא שהעצבות השוברת את הקליפה היא ממש כמוה.

והנה לפי חילוק זה המקור בפסחים שהובא לעיל דומה לכאורה ל"מיניה וביה אבא", שהרי האומן רק יוצר את הדבר שבו הוא נענש על ידי אדם אחר, אך הוא אינו מעניש את עצמו, בדומה לעץ המסייע ליצור את האפשרות לחטיבה בברזל, ולפי זה קשה הקושיה בעינה עומדת, שהרי בסדר הש"ס קודמת מסכת פסחים למסכת סנהדרין ("מיניה וביה אבא"), ועכצ"ל הביאור כמו שנתבאר לעיל].

*

ואולי יש לומר הטעם שאדמו"ר הזקן העדיף להביא את המקורות שהביא ולא את המקור בפסחים:

(א) משום שלא רצה להשתמש בדברים שהובאו כנגד התנא רבי יהודה.

(ב) משום שלא רצה להביא דוגמאות מעניינים שליליים (שריפת הלשון בחרדל, בית האסורים ועונש מוות), והעדיף להביא דוגמאות מעניינים חיוביים (נקמת ה' באדום, חטיבת עצי יער, הריגת נחש, ובפרט לפי הפירוש בגמרא שדברי רבי על הורג הנחש היו לחיוב).

השוואות להמשכת הרחוקים בחבלי אהבה וכו'

בתניא פרק לב (מא, ב): "שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו ולכן נקראים בשם בריות בעלמא צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'", עכ"ל.ק.

כמדומה, שבאחת משיחות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו הזכיר כהשוואה או כמעין מראה-מקום את פסק דין הרמב"ם (הל' ממרים פרק ג הלכה ג) ש"בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים .. שהרי הוא כאנוס .. לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה".

ואולי ניתן לציין כהשוואה את מה שכתב בשו"ת מהר"י ווייל סימן יב שם פורטו דרכי תשובה לאשה שחטאתה בזנות כו' וילדה ממזר וכותב שם:

"הדבר צריך עיון לחזור על כל צדדיה למשכה בחבלי אהבה ובדברי ריצויים ופיוסים שתהא מקבלת מאהבה שלא תהא פורקת מעליה להיות בועטת".

"אפיקורסים" דוקא

בתניא סוף פרק לב (מא, ב): "ולא אמר דהע"ה תכלית שנאה שנאתים וגו' אלא על המינים והאפיקורסים שאין להם חלק באלקי ישראל כדאיתא בגמ' ר"פ ט"ז דשבת".

וכתב ע"ז בספר "אילת השחר" (לר' יעקב הלוי פילבר, ירות"ו תשל"ו) פרק "אהבת ישראל" (עמ' 80):

"נראה שהמלה "אפיקורסים" אינה דוקא, או שנתחלפה במקום "משומדים", ושתי ראיות לדבר: א. כתב בראשית דבריו "שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו" והרי הם הם האפיקורסים, ב. ציין את הגמ' במסכת שבת דף קט"ז וכבר הוכחנו מהרבה מפרשים כי שם מדובר על מי שהתנצר ויצא מכלל ישראל (בענין ההחלפה של מין באפיקורס עיין בחו"מ סימן תכ"ה וסמ"ע שם ס"ק טו ובהגר"א שם ס"ק י"ח), עכ"ל.

ובאמת, במחכ"ת, כל זה אינו כמבואר בהרחבה במכתבי הרבי ל"מחותני

הנכבד והנעלה ד"ר אשר הילמאן" שנדפסו באגרות קודש כרך ב עמ' קסד ואילך; ר ואילך. להלן יועתק חלק מן הדברים.

*

במכתב מי' מנחם אב תש"ו כותב הרבי:

"...תוכן פרק זה הוא, אשר העושה נפשו עיקר וגופו טפל, בא עי"ז לאהבת כל ישראל כיוון שכולם נקראו אחים ממש מצד שרש נפשם בה' אחד, ועי"ז מקשה במוסגר דא"כ איך אפשר לשנוא אחד מישראל תכלית שנאה והרי יש לו נפש שהיא חלק אלוקה ממעל ממש, ומבאר דאין זה אמור אלא במינים ואפיקורסים שמטילים קנאה כו', ואין שם מקום לאהבה הנ"ל כי אין להם חלק באלקי ישראל, היינו שנכרתו ר"ל, משרשם וא"כ אין לקרותם אחים (ראה אגה"ק ס"ז, תניא ספכ"ד, אגה"ת פ"ה)..

וע"פ הנ"ל [יובן].. מה שהוסיף רבינו גם אפיקורסים אף שבש"ס שבת אינו מדבר רק ע"ד מינים (החילוק שביניהם ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג וטושו"ע יו"ד סי' קנח וחז"מ סי' תכה), והוא מפני שגם באפיקורסים יש ציווי לשנאה, שלכן מורידין אותן (ע"ז כו, ב..)..

- ובכל אופן, אין רבנו מדבר, בספל"ב רק במשומדים, גם לא בכל המשומדים (ולהעיר ג"כ מתשובת הרמב"ם בקובץ תשובותיו סי' קסג), כ"א במינים ואפיקורסים שנתבאר מהותם ברמב"ם הל' תשובה שם...".

*

ובמכתב מא' אדר תש"ז:

"...בנוגע למ"ש בתניא, הנה אם להשתמש במושגים שבמכתבו ולחלק לג' סוגים דוקא, תהי' החלוקה: א) אלו שמצוה לאוהבם ואין שם שנאה כלל (מקיימי תומ"צ, חפשים שאינם בסוג ג' ואינם מקורבים אליו כלל, עד שאין שם מקום למצות הוכח תוכיח).

ב) אלו שצ"ל להם שנאה וגם אהבה (המקורבים אליו והוכיחם ואינם שבים).

(ג) רק שנאה (מינים ואפיקורסים וכמו שנתבאר מהותם ברמב"ם שם ועוד)..

(א) בנוגע לסוג הג' אומר בתניא אין להם חלק באלקי ישראל - ע"פ הנ"ל מובן דלא כל הנק' משומדים, בלשון העולם, נכנסים בכלל זה, ולא כל הנכנסים בכלל זה נק' עתה משומדים, וראה ברמב"ם שם: והמינים כו' האומר שאינו לבדו ראשון כו' אפיקורסין כו' המכחיש נבואתו של משה רבנו כו' הכופרים בתורה האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד. - שכל אלו לא יקראו עתה משומדים.

(ב) בתניא מצטט לר"פ ט"ז בשבת ושם מדבר במתנכרים, - הנה ר' טרפון ור' ישמעאל מדברים שם בנוצרים שבימיהם היינו הנוצרים הראשונים (יעיין בערוך השלם מע' און, בי אבידן שהובא שם מה שנשמט ע"י הצענזור ומוכח כנ"ל), והנה כת זו בעת ההיא לא חפצו להבדל מעם ישראל ואדרבה דברו בשבחו (ועד שבא שאול מתרשיש הרי גם לא רצו לדבר עם הנכרים) חשבו עצמם מבני ישראל בכל העינים נהגו במנהגיהם לרבות למוד התורה וקיום המצות ברובם המכריע והיו מבזים את אמונת הפסילים היינו הדת השלטת אשר בעת ההיא, וכידוע, וראה בשבת בסיום הסוגיא שם: אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי כו', אלא שהי' בהם ענין של ע"ז (וצ"ע איזה) והיו מלעיגים על אחדות מדרז"ל (ראה בהשמטת הש"ס הובאו גם באוצר ישראל מע' ישו) - זאת אומרת אשר לא היו משומדים, כמו שמפרשים עתה מלה זו, אלא ישראלים חפשים, עובדי עבירה, מינים.

(ג) המינים שבש"ס שבת שם קאי על הנוצרים - אמת כן הוא וכן"ל, אבל (א) אין הנוצרים שבעת ההיא מתאימים למושג משומדים אשר בזמננו, וכן"ל, (ב) רבנו אם הי' מפרש בש"ס (שבת שם) מינים - משומדים, הי' כותב בתניא "משומדים" או "מומרים" או מי שנהפכו לדת הישמעאלים וכיוצא בזה כנויים הרגילים במקרים אלו מפני הצענזור, ולא הי' משתמש במלה שנתפרשה בכ"מ בספרות ההלכה באופן מדויק אי מתאים לכוונה הנ"ל, (ג) רבנו בתניא מוסיף גם את האפיקורסים, ועכצ"ל שהוא מדבר, עכ"פ, בשני סוגים..."

השיעור היומי די"א-ט"ו אדר

בימי יא-יג אדר בשנה פשוטה לומדים פרק לג בתניא, ובו נזכר ענין השמחה בעבודת ה' הקשורה למהותם של ימי הפורים, "ימי משתה ושמחה" (ומגילה נקראת בי"א, י"ב וי"ג אדר - כמובא ברפ"ק דמגילה).

ובשיעור היומי דפורים מודגשת מעלת משה רבינו ע"ה ומעמד הר סיני, והרי פורים הוא מעמד מחודש של מתן תורה (כדברי חז"ל על הפסוק "קיימו וקיימו היהודים" - שבת פח, א), ובפרט ע"פ המבואר בלקוטי שיחות כרך ט"ז בביאור השינה שמדגיש הרמב"ם במשתה דפורים שזה מדגיש ענין ההתבטלות כו'.

ובסיום השיעור ישנו ביטוי "כדת הניתנה לכל אחד ואחד" על משקל הביטוי במגילת אסתר "והדת ניתנה בשושן". והחותם הוא "בשמחה וטוב לבב וכו'".

שיעור ט"ו באדר - פורים דמוקפין - מתחיל ב"ואם ירחיב ה' לו", שזהו (גם) שושן פורים דפרזים, ושוב מדבר על שמחה.

"בכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם מצוה סתם"

בתניא פרק לו (מח, ב): "הפליגו רז"ל . . . במעלת הצדקה . . . ובכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם 'מצוה' סתם, כי כך היה הרגל הלשון, לקרוא צדקה בשם 'מצוה' סתם", ומבאר את טעם הדבר.

ויש להעיר:

א. על כך ש"בכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם מצוה סתם" ציין הרבי ברשימותיו: לדוגמא: ירושלמי פאה פרק ח הלכה ח.

ושם נאמר: "רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא". כלומר: בירושלמי מסופר שרבי חנינא בר פפא היה מחלק צדקה לעניים בלילה כדי שלא יתביישו, ובמקום לכתוב שהיה מחלק "צדקה" נאמר שהיה מחלק "מצוה", הרי שהירושלמי מכנה את הצדקה בשם 'מצוה' סתם, ללא שם לוואי, כמו מצות הצדקה.

ויש לציין שדברי הירושלמי האמורים מופיעים גם בירושלמי מסכת שקלים פרק ה, הלכה ד: "רבי חנינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא", ופירש בקרבן העדה: היה מחלק צדקה בלילה ומוליכה אצל העניים שלא לביישן.

ובפשטות הטעם שציין הרבי למסכת פאה דווקא הוא משום שבסדר הש"ס קודמת מסכת פאה, שהיא בסדר זרעים, למסכת שקלים, שהיא בסדר מועד.

ב. בשיחת שבת פרשת עקב תשמ"א ציטט הרבי את דברי אדמו"ר הזקן האמורים בנוגע למצות צדקה, ש"בכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם 'מצוה' סתם", ואמר על כך ("שיחות קודש - תשמ"א" כרך ד עמ' 465):

"כמובן אין כוונת אדמו"ר הזקן לציין סתם מראה מקום, כיון שאין זה ענינו של אדמו"ר הזקן בתניא, כמדובר כמה פעמים, אלא שבציון לירושלמי מתכוון אדמו"ר הזקן לרמוז שצדקה היא ענין נצחי שזמן אינו פועל בו שינוי, בחינת "אור ישר", בדומה לענינו של תלמוד ירושלמי".

דברי הרבי יומתקו יותר לאור מה שמצינו מספר מקורות לכך שהעובדה שצדקה נקראת בשם 'מצוה' סתם אינה רק בתלמוד הירושלמי, וכדלהלן, ואם כן אינו מובן מדוע ציין אדמו"ר הזקן דווקא את הירושלמי, אלא בהכרח שכוונתו לרמוז בכך לבחינת "אור ישר".

1. בספר נחמיה (י, לג) נאמר: "והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלוקיננו", ומובן שפירוש "מצות" היא למצוות הצדקה, אם כן מצינו שכבר בנביא נקראת צדקה בשם 'מצוה' סתם.

מקור זה מובא על ידי אדמו"ר הזקן עצמו ב"לקוטי תורה" פרשת ראה כג, ג, כמובא על ידי הרבי ברשימותיו כאן, וזהו הלשון ב"לקוטי תורה": "שצדקה היא כללות המצות. ולכן נקרא בשם מצוה סתם וכמ"ש בנחמיה והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל וגו'".

[ויש לציין שמקור זה הובא גם בפירוש מהרז"ו, שהיה אחרי אדמו"ר הזקן, לויקרא רבה (פל"ד, ד): "תן לו צדקה - מצות צדקה בלשון חכמים

נקראת 'מצות', בלשון הפסוק נחמיה יו"ד ל"ג והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל לשנה וגו'"].

2. במסכת שבת (קנו, א): "האי מאן דבצדק יהי גבר צדקן [=מי שנולד במזל צדק יהיה אדם צדקן]. אמר רב נחמן בר יצחק: וצדקן במצות", ופירש רש"י: "צדקן במצות - צדקה לעניים, דקרי ליה מצוה (בכלל) לשון אגדה". מבואר מדברי רש"י שבכל לשון אגדה מכנים את מצות הצדקה בלשון 'מצוה' סתם.

3. הרה"ג ר' יששכר בער הכהן כ"ץ, מראשוני האחרונים, כתב בפירושו "מתנות כהונה" לויקרא רבה (פ"ג, א): "בר מצוותא - פירוש בן עושה מצוות, וסתם מצוה בספר זה הוא צדקה".

4. בויקרא רבה (פל"ד, ד): "רש ואיש תככים נפגשו (משלי כט) . . 'רש' זה שהוא רש בנכסים, 'ואיש תככים' זה שהוא עושה בפעולה [=פועל, שכיר, שאינו עשיר ולא עני]. עמד רש עם איש תככים אמר לו: תן לי מצוה, ונתן לו, מאיר עיני שניהם ה'", וכתב ב"מתנות כהונה": "מצוה - צדקה, וכן בכל הספר הזה קורא לצדקה מצוה".

5. במסכת עבודה זרה (ד, א): "אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול", וכתב על כך הרה"ג ר' אברהם חיים שור, שהיה בזמן הב"ח, בספרו "תורת חיים":

"נראה דמצוה דנקט הכא היינו צדקה, דסתם מצוה היינו צדקה, כדאיתא במדרש רבה פרשת בהר (פל"ד, יד), דביומוי דרבי תנחומא הוּו צריכין ישראל למטרא, גזר תעניתא, קם ודרש, אמר לו: כל עמא יפלגון מצוה, והיינו צדקה, כדאיתא התם בהדיא, ובפרק השותפין קרי לה מצוה רבה לצדקה שנותנין לפדיון שבויים".

6. במסכת עבודה זרה (ה, א): "כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר (ישעיהו נח, ח) והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספק", וכתב על כך בספר "תורת חיים" הנ"ל:

נראה דבצדקה איירי, דסתם מצוה היינו צדקה, כדאיתא במדרש רבה

כל עמא יפלגון מצוה כמו שפירשתי לעיל, ואיתא נמי בבראשית רבה (פי"ז, ג) דאמר לה ההוא גברא לאחתיה למה את לא מובלית לי לשכונתיה דרבי יוסי הגלילי דאנא שמע דהוא עביד מצוה, והיינו צדקה כדמשמע התם בהדיא. . וכן משמע דקרא ד"והלך לפניך צדקך" בצדקה איירי, דרישא דההוא קרא "הלא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית וגו".

*

ברור, אם כן, שיש סיבה מיוחדת לכך שאדמו"ר הזקן ציין רק לתלמוד הירושלמי כמקור לכך שצדקה "נקראת בשם מצוה סתם", וכמבואר בשיחת הרבי הנ"ל.

"שהרגילו ולימדו אביו ורבו"

בתניא פרק לט (נג, ב): "מצות אנשים מלומדה פירוש מחמת הרגל שהורגל מקטנותו שהרגילו ולימדו אביו ורבו".

ובהערת הרבי בשיעורים ספר התניא (הערה 13): וי"ל דנקט "מקטנותו" - מפני שזה נמצא בכאו"א, וצ"ל נמצא ע"פ תורה שציוותה (ואתחנן ו, ז) "ושיננתם לבניך גו".

והנה הפסוק "ושיננתם לבניך גו" כולל הן את אביו, כהפירוש הפשוט ב"בניך", והן את רבו, כדרשת חז"ל (ספרי שם, הובא בפרש"י עה"פ) "בניך - אלו התלמידים".

ובפירוש המלים "אביו ורבו" יש לומר בשלושה אופנים:

א. האות ו' היא ו' המוסיף, כלומר, מדובר על החינוך שקיבל בילדותו הן על ידי אביו והן על ידי רבו.

ובזה גופא הקדים אדמו"ר הזקן "אביו" ל"רבו" כיון שהסדר הוא שתחלה "משיתחיל לדבר", "אביו חייב ללמדו", ולאחר מכן, "כשיהיה בן שש או בן שבע" - "מוליכו אצל מלמד התינוקות" (ריש הלכות תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן, עיי"ש בארוכה).

זהו הסדר הרגיל ועל פי הרוב, ש"תורה על הרוב תדבר" (ראה מו"נ ח"ג פל"ד).

ב. אבל יש מצב בלתי רגיל, ובו הילד לומד רק אצל אביו, וכמו בשעת הגזרות או בזמנים בהם אין אפשרות שהילד ילמד אצל מלמד. מאידך, יתכן מצב שהילד לומד רק אצל רבו ולא אצל אביו, וכמו בילד יתום רח"ל או שגדל בלי אביו, או שאביו בעצמו הוא בגדר "עם הארץ שאינו יכול ללמוד" (כלשון אדמו"ר הזקן בתניא פ"ח [יג, א]).

ואולי גם אופן זה נכלל בדברי אדמו"ר הזקן, בכך שהאות ו' מתפרשת כמו "או", כמו שמצינו בכמה מקומות (גם בפוסקים) - ראה יד מלאכי כללי הפוסקים אות לא (וראה 'לקוטי שיחות' כרך כט עמ' 36. וש"נ), ולפי זה פירוש "אביו ורבו" הוא: "אביו או רבו".

ג. במלים "שהרגילו ולימדו אביו ורבו" כוונת אדמו"ר הזקן ש"אביו" קאי על "הרגילו" ו"רבו" קאי על "לימדו".

כלומר: אף שהן אביו והן רבו גם מרגילים את הילד לקיום המצוות ולהנהגה הראויה (הן על ידי הנהגתם האישית כדוגמא חיה והן על ידי הוראות לילד כיצד לנהוג) וגם מלמדים אותו תורה, הלכות ומנהגים וכו'.

- מ"מ הרגלת הילד לקיום המצוות ולהנהגה הראויה נעשית בעיקר על ידי אביו שנמצא עמו מקטנותו בביתו עוד טרם שהתחיל ללמוד אצל רבו, וגם לאחר מכן במשך רוב שעות היממה ובימים בהם לא מתקיימים לימודים - במשך כל היום כולו.

ואילו לימוד הילד תורה, הלכות ומנהגים וכו' נעשה בעיקר על ידי רבו, המלמד.

*

ויש להוסיף, שאף שגם הנשים מצוות להשתדל ולעשות כל התלוי בהן ללמד בניהן תורה, לחנכם ולהרגילם במצוות, להוכיחם, להשריש בהם אמונה וכו' - ראה בארוכה שיחת ש"פ אמור תש"נ, 'התועדויות' תש"נ ח"ג עמ' 171 ואילך - מכל מקום לא נחית אדמו"ר הזקן כאן לענין זה.

"אהבה שבלב כל ישראל - לעשות כל מה שהוא רצון העליון"

בתניא פרק מא (נח, א): "אהבה הטבעית שבלב כל ישראל לעשות כל מה שהוא רצון העליון ב"ה".

ויש לציין כמקור לכך:

א. ברכות יז, א: ר' אלכסנדר, בתר דמצלי [=לאחר שהתפלל], אמר הכי [=כך]: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב - שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם.

ב. רמב"ם הלכות גרושין פרק ב הלכה כ: שאין אומדין אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה.. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה.. מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו.

ובמקום אחר כבר הערתי שיתכן שמקורו של הרמב"ם הוא בדברי הגמרא הנ"ל.

יראת שמים דמרע"ה וכלל ישראל

בתניא פרק מב (נט, א): "מ"ש בגמ' על פסוק 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך' - 'אטו יראה מילתא זוטרתא היא? אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא וכו'". דלכאורה אינו מובן התירוץ, דהא "שואל מעמך" כתיב".

ויש לציין שהשאלה "דלכאורה אינו מובן התירוץ, דהא "שואל מעמך" כתיב" היא שאלה שנידונה בספרי כמה מגדולי ישראל, כדלהלן.

א. כתב הר"ן בדרשותו, דרשות הר"ן דרוש י:

"ועדיין צריך ביאור בזה, כי הנראה מפשט מאמרם הוא מפני שהיה הדבר קטן אצל משה היה מדמהו כן, עם היותו גדול אצל שאר האנשים, וזה מן התימה, כי אין מדרך המשכיל השלם שידמה מה שהוא נקל אצלו שיהיה נקל אצל כל האנשים, כי זה יהיה דומה למי שהיו לו אלף אלפים ככרי זהב שיאמר למי שאין לו אפי' ככר אחד כסף, שאינו שואל ממנו כ"א, ככר א' זהב, כי לא מחכמה שאל על זה, וכן שיאמר מי שיש לו יכולת לשאת ג' ככרים למי שאין לו יכולת לשאת אפי' חצי ככר, שאינו שואל מעמו כי אם לשאת ככר אחד. כן נראה שיהיה זה הענין בשה כאן במאמר משה לישראל, זו היא השאלה..".

ב. ברוח הדברים כתב גם רבי יוסף אלבו בספר העיקרים ג, לא:

"ואין תירוצ זה מספיק כי . . אין ראוי שיאמר העשיר המופלג לעני שאין לו כלום 'מה אני שואל מעמך, כי אם אלף זהובים', לפי שאלף זהובים לעני דבר גדול הוא".

ג. כתב רבי יצחק עראמה בספרו "עקדת יצחק" שער צב:

"ואף שתהיה מילתא זוטרתי לגבי ידידיה לא תיקן כלל ממאמרו, דמכל מקום קשיא, כי מה לי שיהא קל הלימוד מחכמה או ממלאכה, איך נאמר לאדם המתקשה בה: 'מה המלאכה הזאת ומה קושי יש בה, שהרי בצלאל ואהליאב למדו אותה היטב'. או אל האיש הירא ורך הלבב: 'לא תירא מרבבות עם, שהרי יואב בן צרויה הוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל', וכיוצא..".

ד. רבי יצחק אברבנאל בפירושו על הפסוק (עקב י, יב) כתב:

"ואף שנאמר, שלא היתה גדולה בערך אל משה כי אם דבר נקל, לא היה מתחייב שיהיה גם-כן קל בערך אל האחרים, שאם משה התגבר שכלו על כוחותיו והכניעם באופן נפלא, מי המונע שיהיה זה דבר רב ועצום אצל שאר בני האדם, אשר לא הגיעו לאותו שלמות?..".

ה. בספר "מאיר בת עין" (איזמיר תקט"ו) כתב:

"הנה הקשו המפרשים.. שהרי ממש לא ביקשו ממנו, אלא משה ביקש

מישראל "מה ה' אלקיך שואל מעמך", ולגבי דישראל.. איך קאמר לגבי משה מילתא זוטרתא היא..".

[ועיי"ש שמתרץ שכוונת הגמרא היא שלגבי כל דורו של משה היראה היא מילתא זוטרתא, אך אדמו"ר הזקן מבאר בתניא שם שכן הוא לגבי בחינת משה שבכל יהודי בכל הדורות, יעו"ש].

ו. ב"כתר שם טוב" סימן קנג (ב):

"עוד שמעתי ממורי [=הבעש"ט] ביאור ש"ס "אין, לגבי משה מלתא זוטרתא היא", והקושיא מפורסמת, הא לישראל אמר זה...".

וראה גם ב"כתר שם טוב" סימנים: לא, לח (ב), קפא, שביאר ענין זה ללא פירוט הקושיא האמורה.

ז. ב'ענף יוסף' ל'עין יעקב' ברכות שם:

"וקשה דבהא דמתרץ דלגבי משה הוי מלתא זוטרתא אין בו מועיל לתרץ הקושיא שהרי עם ישראל דיבר". "התירוץ הזה יפלא בעיני כל. אם בעיני משה היה דבר קטן. איך בשביל זה אמר כן לכל ישראל ועתה מה כו".

"הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם"

בתניא פרק מט (סט, ב - ע, א): "ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם".

ובשיחת ש"פ חוקת בלק י"ב תמוז תשכ"ג אמר הרבי (תורת מנחם' כרך לד עמ' 107):

"החילוק בין ישראל לבן נח הוא - כלשון המורגל - שאומרים על זה "להבדיל", והיינו, שאין זה חילוק שבהדרגה, שיהודי הוא למעלה יותר במדרגה, אלא זהו ענין שהוא באופן של "להבדיל" - שני סוגים שונים לגמרי.

והמדובר הוא מצד הגוף, שהגוף של איש הישראלי הוא סוג אחר לגמרי מהגופים שלהם. וכדברי הגמרא במסכת שבת (פז, ב), "עכו"ם כו' כיון דאכלין כו'" לכן גם הגופים שלהם הם באופן כזה.

ואע"פ שרבינו הזקן מבאר בתניא (פרק מט) ש"ובנו בחרת" נאמר על הגוף דוקא, כי בחירה שייכת דוקא בין דברים שיש להם התדמות, וזה שייך על הגוף, לפי שנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם - הרי הפשט בתניא הוא, שבחומריותו, בחיצוניות ובגלוי, נדמה כך, אבל בפנימיות יש בודאי חילוק גדול, ועד שהם שני סוגים שונים כנ"ל, וכדברי הגמרא הנ"ל שיש חילוק בדיון בנוגע לגוף אומות העולם: "חביל גופייהו".

ויש לציין:

א. הרבי הזכיר את דברי הגמרא בשבת פו, ב (ובפירוש רש"י): בעי רב פפא: שכבת זרע של ישראל במעי כותית מהו (מי מסרחת בג' ימים כישראלית). ישראל דדאיגי במצות (לקיים מצות וחרדים בדבר ומתוך דאגה מתחממין כדכתיב (תהלים לט) חם לבי בקרבי) - חביל (חם) גופייהו עכו"ם דלא דאיגי במצות - לא, או דילמא כיון דאכלין שקצים ורמשים חביל גופייהו.

ב. דברי רב פפא הובאו גם במסכת נדה לד, ב (ובפירוש רש"י): בעי רב פפא שכבת זרע של ישראל במעי עובדת כוכבים מהו, בתוך ג' לא קמיבעיא ליה לרב פפא, כי קמיבעיא ליה לאחר ג', מאי: ישראל דדייגי במצות (יראים וחרדים במצות ומתוך דאגתן מתחממין) חביל (חם) גופייהו ומסריח עובדי כוכבים דלא דייגי במצות לא חביל גופייהו ולא מסריח, או דילמא כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו ומסריח, תיקו.

ג. ובמסכת עבודה זרה לא, ב: הני ארמאי זוקאני דהו שתו גילויא ולא מתו אידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו.

ד. בתוספות שם כתבו: דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו - תימה דאמר פרק רבי עקיבא (שבת פו, ב) גבי שכבת זרע של ישראל במעי עובדת כוכבים ישראל דדייגי במצות חביל גופייהו טפי מעובדי כוכבים. וי"ל דלענין להנצל מארס אין מועיל חבל דדייגי במצות כמו חבל דאכילת שקצים ורמשים שיש להם בתוך הגוף ומבטל ארס של נחש.

ויש לציין שהחתם סופר מסיק מן המקורות האמורים להלכה למעשה שיש הבדל בין גוף של יהודי לגוף של גוי, והדברים מופיעים בכמה מספריו:

1. כותב ה"חתם סופר" בחידושו (ע"ז שם): "מימי תמהתי, אחר שבעוונותינו הרבים אין לנו מדרש חכמות הרפואות, וכל רופאי ישראל לומדים בבית מדרש לאומים וחכמיהם, וכל חכמתם בנוי על טבעי גופיהם - דאכלי שקצים ורמשים ולא דאיגי במצות, ואיך ישפוט מזה על גופי ישראל דלא אכלי שקצים ודאיגי במצות, הרי קמן אלו מסתכנים בגילוי ואלו שתו וחיו... ובודאי לענין רפואות הגוף מה נעשה, נסמוך על רופא חנם ית"ש, ויתן בפי הרופא ומחשבתו לרפאות נפש עד דכא, ושומר פתאים ה'", כלומר, כי בוודאי ניתן לסמוך ברפואת הגוף על רופאי אוה"ע - כשאין הדבר נוגע לעבור על איסורי תורה, כי הגם שאין הוכחות מנסיונם על גופות אוה"ע, הרי עכ"פ נסמוך בהשתדלות זו על הבורא ב"ה שהוא רופא חנם ית"ש, וכלשונו: "ויתן בפי הרופא ומחשבתו לרפאות נפש עד דכא, ושומר פתאים ה'", אולם, כאשר יהיה הדבר נוגע לעבור על איסורי תורה מחמת כן - איך נוכל לסמוך עליהם, ואם אמנם שבנוגע לפיקוח נפש יכולים לסמוך עליהם ברפואתם, כי עכ"פ מידי ספק פיקוח נפש לא יצאת, ודוחין איסורי תורה גם בספק פיקוח נפש, וכלשונו בהמשך: "ולענין פיקוח נפש שבת ויוה"כ לא יהא אלא ספק נמי מותר, אבל לענין איסור גדה, צ"ע", כלומר, שאם נבא להתיר אשה לבעלה - מתוך מה שאנו סומכים על רופאים שכל נסיונם על גופות עכו"ם - שאין בזה פיקוח נפש, הדבר צ"ע איך מותר לסמוך על נסיונם שלא היה כי אם בגופות עכו"ם. וממשיך החת"ס, כי הגם שמצינו בחכז"ל שסמכו על הרופאים להתיר בכגון דא (גדה כב, ב), הרי יש לחלק בזה, כי "בזמניהם היו חכמי רופאי ישראל אשר שקלו זה בדעתם, אבל רופאי זמנינו אינם עוסקים אלא בטבעי אומות העולם, צל"ע מאוד".

2. וכן כתב החתם סופר בחידושו במס' שבת (שם): "ומפני זה קשה לי לסמוך בשום הוראה על רופאי זמנינו אפילו ישראל בענין גדה וכדומה, דכל מומחיותם על פי ספרי רפואות שנעשו על ידי נסיון שהיה

להם על ידי גופי אומות העולם, וכן כל חכמתם בניתוח על פי שנסו בגופן שלהן, דחביל גופיהו, ואין מזה ראייה לגופי בני ישראל, ואין לדון מדבריהם להקל בשום איסור כי אם לענין חילול שבת ואכילה ביוה"כ, דלא יהא אלא ספק פיקוח נפש נמי דוחה שבת, אבל להאמין להם ממש אין נראה לי".

3. כיוצא בזה העלה בתשובות חתם סופר (יו"ד סי' קעה) כלפי דברי הש"ך (יו"ד סי' קפז סקכ"ח) בשם הב"ה, שאם עשה רופא רפואה מסויימת לאשה אחת ונתרפאה, יכולה אשה אחרת לסמוך עליה, הגם שאין בזה משום פיקוח נפש, ועל כך כתב החת"ס כשיטתו האמורה: "הנה לא הוה בעי למימר אם עשה רפואה זו לעכו"ם... משום דאין ראייה מגופים שלהם לגופים שלנו, כדאמרינן בשבת פ"ו ע"ב ובע"ז ל"א ע"ב ונדה ל"ד ע"ב אינהו דאכלו שקצים ורמשים חביל גופיהו, על כרחך הוצרך לומר שעשה רפואה זו לישראלית...".

*

אמנם יש שהקשו על החתם סופר, ולדוגמא: בשו"ת 'מקדשי השם' (ח"א סי' פו) מובאת תשובת הגאון רבי נחום וויידענפעלד זי"ע אב"ד דאמבראווע בעל שו"ת 'חזון נחום' שעמד על דברי החת"ס הללו, ונתקשה מדברי הגמרא במס' גיטין (ע, א): "רב שימי בר אשי עבד ליה להווא עובד כוכבים לדבר אחר ואיתסי", והיינו, שריפא את הנכרי מצערותו, ונתקשו התוס' (ד"ה רב שימי) אודות הענין שריפא עכו"ם שאיסור יש בדבר (ע"י ע"ז כז, א), וכתבו: "דשמא כדי להתחכם ברפואה שרי, כדי שידע לרפאות ישראל על ידי כן", ומכאן שניתן לסמוך על נסיונות הרפואה בגופות העכו"ם בכדי לרפאות את ישראל.

ובהגהות 'דבר צבי' (שם אות ו) יישב את הדברים, כי אכן גם החת"ס העלה, שניתן לסמוך על נסיונות הללו - עכ"פ בענין ההשתדלות ברפואה, וגם נחשב הדבר כספק פיקוח נפש, וידחה איסורי תורה כאשר נוגע לפיקוח נפש, אכן, עדיין לא ניתן להוכיח שמותר לסמוך עליהם להתיר איסורי תורה גם במקום שאין בזה נדנוד פיקוח נפש, כגון להתיר אשה לבעלה שהוא איסור כרת, וכלפי זה עדיין מידי ספק לא יצאת, ולא

נתיר איסורי תורה - גם במקום שהועילה הרפואה על גופות העכו"ם (עצו"ש יישוב נוסף, וע"ע בענין זה בתשובת הגאון הנז'; שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קפב וח"ז סי' קס; 'מנחת פתים' יו"ד סוף סי' קפז; שו"ת 'אמרי יושר' ח"ג סי' קמב; שו"ת 'חלקת יעקב' אבה"ע סי' לד).

*

ובדומה לדברי החתם סופר כתב גם ב"בן איש חי" - הלכות, שנה שניה - פרשת פנחס, וז"ל:

ולכן בני נח שאין להם אלא רק שבע מצות נפישא זוהמה בהו טובא, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה בשבת, ישראל שעמדו על הרי סיני פסקה זוהמתן, אומות שלא עמדו על הר סיני לא פסקה, והכונה ישראל שעמדו על הר סיני וקבלו תרי"ג מצות, פסקה זוהמתם שנסתלקה הזוהמה ולא נשאר אלא מעט מן המעט, אבל הגוים שלא עמדו על הר סיני לקבל מצות רבות, אלא רק נשארו בחיוב שבע מצות שהיה להם מקודם, לא פסקה זוהמתם אלא נשארה בהם.

ועל כן יש כמה דברים שהזהירו רבותינו זכרונם לברכה בהם את ישראל משום סכנה, כמו בשר עם דגים, ומים של תקופה, ומים בשכונת המת וכיוצא, דאין העכו"ם נזהרים בהם, ועם כל זאת אינם ניזוקין, והטעם כי מחמת רבוי הזוהמה שיש בהם חביל גופייהו, שנעשה חומר גופם גם ועב כחומר הבהמה, ואין דברים אלו פועלים בהם.

וכיוצא בזה אמרו בגמרא דעבודה זרה דף ל"א, הני ארמאי דשתו מים גלויים שיש בהם ארס נחש ולא מתו, משום כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו, עיין שם, והיינו דאכילת שקצים ורמשים עושה חומר גופם גם ועב כחומר בשר חמורים, ואין פועל כח ארס הנחש המעורב במים בהם, ולכן כל בר ישראל צריך ליזהר בכל דברים דחשו בהם רבותינו זכרונם לברכה, משום נזקין בגוף האדם, ואל יקח לעצמו ראייה ממה שרואה אצל העכו"ם דלא מזקי מנייהו, כי ישראל הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.

*

ויש להוסיף שבמספר ספרים קדומים נכתב שיש הבדל במספר השיניים בין יהודי לגוי, כדלהלן.

א. בספר 'מדרש תלפיות' ענף אברים ד"ה אמר המאסף קבלתי (דף יא סוף ע"ב קושטא ת"ף לערך [מהדורה ראשונה אך חלקית]; דף ט ע"ב אומיר תצ"ו) כותב רבי אליהו הכהן האיתמרי (בעל "שבט מוסר"): קבלתי שדווקא לישראל יש ל"ב שיניים, אבל לאומות העולם יש ל"ג.

ותמה על זה דא"כ ח"ו יכולים לומר שיש ב' רשויות ומי שברא לאלו לא ברא לאלו, וכן תמה, שמי שהתגייר וישאר עם ל"ג שיניים יהיה לו לבושת וכלימה, וזה יגרום מניעת הגרים מלהיכנס תחת כנפי השכינה.

על השאלה הראשונה כתב ליישב שכיון דההבדל בין גוי ליהודי הוא בדבר מועט ומכוסה אין מקום לכופר להביא ראיה מזה, משום שיאמרו לו שאם כדברך היה צריך לעשות שינוי במקום יותר בולט וגלוי אלא מוכרח שרשות אחד ברא לכולם. ועל השאלה השניה כתב, שכיון שהשיניים אינן גלויות אין מגיע לגר בושה מזה כיון שאין זה דבר שנראה לעיניים.

וכתב שהטעם ידוע לפני הקב"ה מדוע חילק בין גויים ליהודים במספר השיניים.

ב. על החילוק האמור במספר השיניים כתב גם בספר שם שמואל הנדפס בשנת תנ"ט (פרנקפורט דאדרה דף כ"ח ע"ג).

ג. כמו כן כתב ודן בנושא בספר זרע בירך שלישי (אחר שנת תצ"ה) דף ל"ב ע"ג: "...דיש חילוק בין עכו"ם לישראל לעכו"ם יש ל"ב שיניים ולישראל ל"א שיניים, ותמהו על זה כל המקובלים דראוי להיות להיפוך לישראל ל"ב שיניים כנגד ל"ב נתיבות החכמה ולעכו"ם ראוי שיחסר שן א' שלא להיות להם רק ל"א שיניים...".

ד. והביאו הגאון ר' חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו חיים לראש על הגדת פסח פיסקא ח' דף י"ב ע"ב ובספרו עמודי חיים עמוד עבודה אות כ"ה דף ק"ד ע"ג.

ה. ככל האמור בדיבור זה רמז ר' יעקב ארגואיטי בספרו זכר עשות מערכת ש' אות קל"ו עמ' קנ"ט.

ו. וכן מצינו ב'מגלה עמוקות' (אופן קס"ד) שכתב שמספר ל"ב שיניים יש רק לישראל.

*

לסיכום: הבאנו מקורות רבים מהם נראה שלאמיתו של דבר גופו של יהודי שונה מגופו של גוי, וכוונת אדמו"ר הזקן היא רק שבגלוי ובחיצוניות נדמים הגופים זה לזה.

שער היחוד והאמונה

מקור ההשוואה לאומן

בשער היחוד והאמונה ריש פרק ב (עז, א): "מכאן תשובת המינים וגילוי שורש טעותם, הכופרים בהשגחה פרטית ובאותות ומופתי התורה, שטועים בדמיונם הכוזב שמדמין מעשה ה' עושה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו, כי כאשר יצא לצורך כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורך כי אף שידינו מסולקות הימנו והולך לו בשוק הכלי קיים בתבניתו וצלמו ממש כאשר יצא מידי הצורך, כך מדמין הסכלים האלו מעשה שמים וארץ.

אך טח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו, שהוא יש מיש, רק שמשנה הצורה והתמונה מתמונת חתיכת כסף לתמונת כלי - למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין . . . בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת ים סוף עאכ"ו שבהסתלקות כח הבורא מן הנברא ח"ו ישוב הנברא לאין ואפס ממש. אלא צריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו".

ענין זה, של אי התלות של כלי באומן שעשאו, מופיע כבר בכמה ספרים שקדמו לרבינו הזקן. ברשימות כ"ק אדמו"ר על התניא בריש הפרק מציין למורה נבוכים (חלק א פרק סט), ובקונטרס מראי מקומות לתניא שערך הרה"ג ר' יעקב עמנואל שחט ציין גם לספר הכוזרי (מאמר ג, יא) שם מופיע הרעיון בקצרה.

ויש להוסיף ולציין להקדמת המהר"ל לספרו "נצח ישראל", וז"ל שם:

"כל סיבה ראוי שתמצא עם המסובב, ואם לא כן לא היה סיבה באמת. ואם אתה רואה סיבה והוא אינו נמצא עם המסובב, אינה סיבה באמת.

המשל, כאשר אתה רואה שהבונה, הוא הנגר, והוא סיבה אל הבית, והוא מת והבית נשאר. . אין עליך לומר שהבנאי הוא סיבה גמורה לבית. . אל תאמר כך, שהסיבה הוא שצריך שיהיה נשאר עם המסובב, שאם הוא סיבה אליו להיות נמצא - גם הוא צריך לקיומו. וכאשר נשאר הבית עומד אחר שמת הבנאי, זהו בשביל שלא היה הבנאי סיבה לעמידת הבית ולקיום שלו. כי לא היה הבנאי סיבה [אלא] רק אל התקרבות העצים זה לזה, ולהניח זה על זה, וכאשר אין הסיבה - לא ימצא התקרבות העצים.

אבל קיום הבית הוא לעצמו, כי הארץ הוא נושא אליו. אם כן הסובב לעמידת הבית הוא הארץ. ובודאי זאת הסיבה היא נשארת עם המסובב, ולא יתכן הסרת הסיבה הזאת וישאר המסובב.

שוב ראיתי בתניא מהדורת "פאר מקדושים" שכבר ציינו לנצח ישראל שם.

*

ולהעיר שאדמו"ר הזקן כתב הן על החלק הראשון של התניא (הן בדף השער והן בהקדמת המלקט) והן בהקדמת "שער היחוד והאמונה", שהוא "מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים", ומקובל שבלשון "מפי סופרים" הכוונה גם לספרי הרמב"ם והמהר"ל (ראה הנסמן ב"נר למשיחי" על דף השער של התניא), ובנדו"ד מקור דברי אדמו"ר הזקן הוא, כאמור, בדברי הרמב"ם והמהר"ל.

"ולמה אינן בטלים" או "ולכן אינן בטלים"?

התגלגלה לידי מהדורת ספר התניא שנדפסה בוויילנא בשנת תר"מ.

בשער היחוד והאמונה סוף פרק ג (עח, ב) מצאתי תיקון בעיפרון במה שנאמר שם "רק שאין המקור נראה לעיני בשר ולמה אינן בטלים במציאות למקורם אך להבין זה צריך להקדים", וצויין בצדו שצ"ל: ולכן.

- תיקון זה (שלע"ע לא נודע למי) הוא ברוח התיבה המובאת בתניא מהדו"ק (קה"ת תשמ"ב) "ולזה" [ראה שינויי נוסחאות והערות שם].

אגרת התשובה

הקשר דתשובה לחודש תמוז

ידוע ומקובל בעולם שראשי התיבות של המלה "תמוז" הם: זמני תשובה ממשמשים ובאים (ראה "סדר הזמנים" לר' בעריש מוולברוז', "אור למאיר" לר' מאיר יהודא מבוקאווסק פרשת שלח, "גבעת פנחס" ראש השנה אות ב), כלומר שחודש תמוז מסוגל לתשובה.

והדבר מתאים לכך שבשיעור התניא היומי, שתיקן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, לומדים בחודש תמוז את "אגרת התשובה" הן בשנה פשוטה (בה מתחילים את אגה"ת ב' תמוז ומסיימים ב' מנחם-אב) והן בשנה מעוברת (בה מתחילים את אגה"ת ב'א תמוז ומסיימים ב' מנחם-אב).

ויש להוסיף:

ב"אגרת התשובה" מבואר בהרחבה מה "שכתוב בזהר הקדוש בביאור מלת תשובה על דרך הסוד: תשוב ה"א, ה"א תתאה - תשובה תתאה, ה"א עילאה - תשובה עילאה" (אגה"ת פ"ד).

והנה ה"א עילאה היא האות ה' הראשונה שבשם הוי' וה"א תתאה היא האות ה' האחרונה שבשם הוי', ומבואר בתורת החסידות בענין "שמש.. הוי' גו'" (תהלים פד, יב, וראה "שער היחוד והאמונה" פרק ד), שתוקף חום השמש בתקופת תמוז בגשמיות משתלשל מכך שבתקופה זו שורר תוקף הגילוי הרוחני דשם הוי'.

צדקה בלי גבול

בלקוטי שיחות כרך יז עמ' 230 הערה 36:

ועפ"ז יומתק מ"ש באגה"ת (ספ"ג) ואגה"ק (סוס"י) דלתקן עוונותיו בצדקה, יוכל לפזר בלי גבול - כי זהו ענינו וצרכיו שלו, רפואת ופדיון נפשו, כמו "רפואת הגוף ושאר צרכיו". עכ"ל.

ויש לציין לספר "ערך שי" (סיגט תרנ"ז) יור"ד סי' רמט: "בהגה"ה ואל יבזבז אדם יותר מחומש, הטור והמחבר השמיטו, ובאגרת הקדש בליקוטי אמרים כתב . . [ומעתיק מאגה"ק שם], וודאי לא יתכן רק בת"ח הראשונים דהיו בקיאין בכל התורה, אבל עתה דאין ת"ח כזה כמבואר במהרי"ק שורש קס"ג, א"כ א"א לומר דקים לי' בעצמו שלא חטא, כיון דלא קים לי' בכל דיני התורה, ושפיר עשו טור ושו"ע שהשמיטו". ע"כ.

אגרת הקודש

שייכות לימוד שיעור היומי דט' באב (בשנה מעוברת)

בשנה מעוברת שיעור התניא היומי דתשעה באב הוא ב"אגרת הקודש" סימן א (קג, א) בענין התפילה בשבת ויום טוב.

יתכן שהפיסקא האחרונה (שעליה קאי מחז"ל - הכל הולך אחר החיתום) דוקא ("וכגון דא צריך לאודועי כו'") מסבירה את הקשר ליום זה, שכן נאמר שם:

"שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר כו'".

וזה אולי תיקון (אדה"ז) לתשעה באב שהרי בו בכו בכי' של חנם בשליחות המרגלים ונגזר עליהם בכי' לדורות ונגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וישארו במדבר וכו'. ומסיימין בטוב.

משגיחים בתפילה

באגרת הקדש סימן א (ד"ה פותחין בברכה, קג, א) מעורר אדמו"ר הזקן אודות תפילה כראוי בעיון ובאריכות, ומודיע "שבדעתי אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים בסתר",

וזאת במטרה "לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעיין בתפלה ומתעצל, יהי' נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידיים בבואו לפה לשמוע דא"ח".

[וב'תורת מנחם' כרך לב עמ' 28 שאותם השלוחים ששלח רבנו הזקן - עדיין עומדים ורואים את ההנהגה עתה!].

במקום אחר (ב'אגרת הקדש' שבסיום התניא דיבור המתחיל הוכח תוכיח) התריע אדמו"ר הזקן גם על הדיבור בתפלה: "והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה בכוונה להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה ה' ישמרנו..."

על חומרת איסור הדיבור בתפלה כתבו גם רבותינו נשיאינו, ממלאי מקומו של אדמו"ר הזקן: ידוע מה שכתב כ"ק אדמו"ר הרש"ב ב"מודעה רבה" (אג"ק שלו ח"א עמ' קפת. ונדפס בסידור עם דא"ח וסידור תו"א ועוד) ושם גם אודות הזהירות בדיבור בתפילה ובקריאת התורה.

בתקופות מסוימות הנהיג ועד המסדר בבית מדרשו של הרבי ב-770 - ומינה ממונים שישמרו על הסדר במהלך התפילות ו"שאף אחד לא ידבר באמצע התפילות" (ראה 'משבחי רבי' עמ' 50; יומני 770 משנת תשמ"ג; ועוד).

ואולי ניתן לראות בכך מעין חיבור בין ה"מרגלים" ששלח אדמו"ר הזקן לבין אזהרתו מדיבור בעת התפילה.

ויש לציין שלגבי ההשגחה שלא לדבר בתפילה מפורש בשם בן השל"ה (ווי העמודים עמוד העבודה פ"ו) במשנה ברורה סימן קכד ס"ק כז: "ויש למנות אנשים ידועים להשגיח על זה".

חובת ההשתדלות לסיים את המריבה מוטלת במיוחד על הנפגע!

בסוף אגרת הקודש סימן ב ד"ה קטונתי שכתב אדמו"ר הזקן לאחר גאולתו ממאסרו בפטרבורג בשנת תקנ"ט, הוא מורה לחסידים את ההנהגה הראויה ביחס למתנגדים לחסידות שפגעו בהם (קג, ב - קד, א): "לאחוז במדותיו של יעקב.. להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב, מפני כל אדם, בנמיכות רוח, ומענה רך משיב חימה. ורוח נכאה כו'. וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו'".

חידוש גדול מצינו בדברי הרבי על יסוד דברי אדמו"ר הזקן הנ"ל:

חובת ההשתדלות לסיים את המריבה היא דווקא על הנפגע!

כך כותב הרבי במכ' מיום כ"ד כסלו תשמ"ג (נדפס בספר 'היכל מנחם' כרך ג עמ' לט): "הוראת אדמו"ר הזקן במכתבו המפורסם (אגרת הקדש סימן ב' בסיומה) שהמשתדל בזה ביותר והמתחיל - צריך להיות הנפגע וכולי כו' אחיהם כמים הפנים וגו'".

ובודאי כוונת אדמו"ר הזקן לעשות בכיוון זה באמת.. והובטחנו יגעת ומצאת".

*

בדברים אלו לומד רבינו (בהערותו ב'לקוטי ביאורים' (קארף) לתניא. נעתקה גם בשיעורים בספר התניא הע' 20):

"דכוונתו - של אדה"ז - למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס. . וע"י רוח נכאה יהיה לא רק משיב חימה כי אם גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו'".

*

ויל"ע מהו המקור בנגלה לענין זה, שהרי מפשטות לשון השו"ע מובן וידוע שהפוגע צריך לבקש מחילה וכו'.

לכאורה אפ"ל שמקור לכך מצוי בשני סיפורים ביומא פז, א: 1) ר' זירא כי הוי לי' מילתא בהדי אינש הוה חליף ותני לקמיה וממציא ליה כי היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה. וברש"י: חליף ותני "עובר ושונה ומשלש פעמים רבות וממציא נפשיה לפני מי שחטא לו אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו".

ומסיפור זה כבר רואים שר' זירא היה המתחיל והמשתדל ביותר ("עובר ושונה ומשלש פעמים רבות וכו'") שהלה יבקש ממנו מחילה.

ויתירה מזו מוצאים בסיפור - 2): רב הוה לי' מילתא בהדי ההוא טבח (הטבח חטא לו. רש"י) . . אמר רב - איזיל אנא לפיוסי ליה.

*

ובאמת זה גופא צלה"ב: מדוע באמת הנפגע צ"ל המתחיל?

ואולי י"ל בשתים:

(א) זהו הגדר דאהבת ישראל וכו' שדוקא הנפגע מתחיל וכו' - דבר שבאופן טבעי יגרום סוף סוף לאהבת ישראל אמיתית.

(ב) ע"ד מ"ש בתוספות יוהכ"פ (יומא שם) "מ"מ בשעת מריבה גם רב זלזל לטבח ורב כיון דחזא דלא אתי הטבח בערב יוה"כ לשאול ממנו מחילה אמר ודאי דהטבח סובר כי אני חטאתי לו יותר ממה שהוא חטא לי ולכן הסכים רב ללכת לטבח לפייסו כו".

והיינו: שבכל מריבה כדאמרי אינשי (ועכ"פ בדקות) כל אחד שייך קצת להחטא (גם הנפגע) ובא אדה"ז ומחדש שהיפך סדר העולם הרגיל [כפי שמשמע בפשטות מלשון "כותרת" סימן תר"ו בשולחן ערוך אורח חיים: "שיפייס אדם חבירו בערב יום כיפור"] יתחיל הנפגע בהענין דאהבת ישראל וכו'.

*

בעניין זה ראה המובא בהרחבה רבה ובליויי מקורות רבים ב"ביאור נפלא בסיפור הגמרא (יומא עא, ב) מיוסד על שיחות כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש" (בלתי מוגה) הערה 12. להלן יועתקו הדברים במלואם.

"הוראת אדמו"ר הזקן במכתבו המפורסם (אגה"ק ס"ב בסיומה) שהמשתדל בזה ביותר והמתחיל צ"ל הנפגע "וכולי כו' אחיהם כמים הפנים וגו'" (ממכתב כ"ד כסלו תשמ"ג - היכל מנחם ח"ג ע' לט).

- וה"ז בדוגמת התנאים והאמוראים שהיו ממציאים עצמם לעולביהם (ראה יומא פז, א-ב).

*

ברא"ש יומא פ"ח סכ"ד: וישים אדם אל לבו.. לפייס כל אדם שנטר לו כו' כדאמרינן (לעיל פז, ב) גבי רב.. איזל אנא ואפיק לי' מדעתי כדי שיהא לב כל ישראל שלם עם חבירו.

ועד"ז בשל"ה מסכת יומא (ב"סוד אהבת השלום והמחילה קודם יוה"כ"): "לכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים, אף אם היו הנעלבים היו ממציאים עצמם לעולביהם כדי שיתרצו זה לזה".

מהנ"ל משמע שהפיוס נדרש לא רק מצד הגברא (האדם הפוגע) שעליו קאי בשו"ע החיוב לפייס - אלא גם (ובעיקר) מצד התוצאה "שיהא לב כל ישראל שלם עם חבירו". - ולהעיר משפת אמת ליומא פז, ב (בתי' הב').

*

אבל אדה"ז בשלחנו (סתר"ו ס"ח) הביא דברי הרא"ש "כדי שיהי' לב כל ישראל כו'", אבל לא פסק שהנפגע צריך להיות המתחיל ולהמציא עצמו. וגם השל"ה עצמו בריש מס' יומא (ד"ה ואעפ"י) שכתב: "ואף אם כו' הוא קשה עורף ימציא הוא את עצמו לו" - כתב הטעם "כדי שיביא הדברים לידי פיוס כדי שיסלק המכשול מהעיוור הזה כו'" - כלומר, לא מצד התוצאה אלא להסיר המכשול מהפוגע כו'.

*

ואולי יש לחלק בין עיקר הדין (שו"ע) ולפנים משורת הדין (שעליו קאי באגה"ק).

ועפ"ז יומתק שהנהגה זו נכללת ב"עשר מלין דחסידותא דהוה נהיג בהון רב" (ל' החיד"א - בפתח עינים למנחות דף קי) או "עשר קדושות וחסידות" (ל' הנ"ל - ברית עולם לספר חסידים סי' לד) כהנהגה השמינית "דכל דקפיד עלי' אזיל איהו [ל]גבי' והוה איהו מפייס לי' כדגרסינן בפ' יום הכיפורים רב אזל כו' ונהג מר זוטרא ברי' דרב נחמן אחריו" (וראה זהר פ' מקץ רא, ב: רבי אבא כו'. מגילה כח, א. ס' יוחסין מאמר ב אות ז. ואכ"מ).

- ולהעיר ש"רבינו שבבבל" - מגילה כט, א - הוא רב (פרש"י), שנקרא רב סתם, "כמו שקורין לר' יהודה הנשיא רבי בארץ ישראל קרו לי' נמי בבבל רב" (רשב"ם פסחים קיט, ב. ב"ב נב, א). - ונקרא "ריש סדרא בבבל" (חולין קלז, ב - הובא ברשב"ם שם).

*

ולהעיר מהנהגת מרע"ה כיו"ב - כדרשת חז"ל עה"פ (קרח ט, כה) ויקם משה "אולי יתביישו ויחזרו בהם" (תנחומא קרח ג. במדב"ר פי"ח), "אולי יחזרו בתשובה" (רשב"ם שם). - אבל ראה לקו"ש חכ"ח ע' 98 ואילך בפירוש דברי רש"י שם.

ואולי י"ל שהלימוד הוא מהנהגת השי"ת שממציא עצמו לישראל כדחז"ל "דרשו ה' בהמצאו . . עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ" - גם לכל יחיד מישראל (ר"ה יח, א. וש"נ).

[הביאור במלואו נדפס בתשורה, לאופר, כ' מנחם אב תשפ"א].

"להודות לה' על כל הטובות אשר גמלנו"

שיעור התניא היומי של כ אלול בשנה פשוטה ושל ח"י אלול בשנה מעוברת (אגרת הקודש סימן טו, דף קכג, א-ב) חל בחלק מן השנים בפרשת כי תבוא או בשבוע שלאחר שבת פרשת כי תבוא שמיניה מתברכין כולהו יומין.

ויש להצביע על קשר בין הדברים:

בשיעור התניא נאמר (קכג, ב): "ובכלל זה גם כן, להודות לה' על כל הטובות אשר גמלנו ולא להיות כפוי טובה חס ושלוה ובכלל זה להודות על כל שבחיו ומדותיו ופעולותיו באצי' ובריאות עליונים ותחתונים שהם משובחים עד אין תכלית [נ"א חקר] ונאים וראוים אליו ית' וית",

והדבר קשור לפרשת כי תבוא הפותחת במצוות הביכורים שמטרתה וענינה הוא להכיר תודה לקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו (ראה 'לקוטי שיחות' כרך לט עמ' 456 ואילך; עמ' 463 ואילך, ושם גם הקשר בין ענין זה לח"י אלול).

כן יש לציין שההדגשה על השלילה מופיעה גם היא הן בתניא, "ולא להיות כפוי טובה חס ושלוה", והן בפרשת הביכורים, כפרש"י עה"פ (תבוא כו, ג) "ואמרת אליו - שאינך כפוי טובה".

צדקת העני קודמת לכבוד ב"ב

באגרת הקודש סימן טז (קכד, ב): "אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה . . כל דברים אלו קודמין לכל מלבושי כבוד וזבח משפחה בשר ודגים וכל מטעמים של האדם וכל בני ביתו ולא שייך בזה חיך קודמין", עכ"ל הזהב של רבינו.

[ומעין זה כתב בספר אהבת חסד לבעל ה'חפץ חיים' (כנראה בעקבות רבינו הזקן - אף שלא הזכירו בפירושו כדרכו בכמה מקומות) פרק שמיני לענין גמ"ח:

"דאם הוא צריך המעות לעצמו לריוח [=פרנסת בני] ביתו בודאי הוא קודם דחייו קודמין לחיי חבירו אבל באיש שהוא עשיר גדול ויש לפניו מעות שהן עתה בטלות אצלו.. בודאי מחוייב ל[ה]לו[ו]תם אפילו אם יוכל ליקח עוד עסקים תחת רשותו ויצטרך ע"ז [=לצורך כך] אלו המעות וע"י שילוח אלו המעות לאנשים לא יוכל ליקח את העסקים הרבים ההם... דבו יהיו אלו המעות רק להתעשר עוד יותר ובאחרים יהיו אלו המעות תלוי לפרנסתם".

ובלקוטי הגהות לתניא (קה"ת תשל"ד) עמ' עב צויין לדיעות חולקות בזה (פנים יפות, חת"ס יו"ד סרל"א), עיין שם].

ולכאורה יש להביא מקור (אסמכתא עכ"פ) לדעת רבינו הזקן מהמסופר בירושלמי פסחים ספ"ד:

"בן מביא יין . . חד זמן צרכין רבנן נידבא, שלחון לר' עקיבה ולחד מן רבנין עמיה. אתון בעיי מיעול לגביה, ושמעון קליה דטלייא א"ל: מה ניזבין לך יומא דין? א"ל: טרוכסמין לא מן יומא דין אלא מן דאתמול, דהוא כמיש וזליל.

שבקון ליה ואזלון לון. מן דזכין כל עמא אתון לגביה. אמר לון: למה לא אתיתון גביי קדמיי כמה דהויתון נהיגין? אמר: כבר אתינן ושמעינן קליה דטלייא אמר לך: מה ניזבון לך יומא דין, ואמרת ליה: טרוכסימון לא מן דיומא דין אלא מן דאתמול דהוא כמיש וזליל.

אמר: מה דביני לבין טלייא ידעתין, לא מה ביני לבין בריי, אע"פ כך אזולין ואמרו לה והיא יהבה לכון חד מודיי דדינרין".

ובתרגום ללשון הקודש: פעם הלך רבי עקיבא ועמו חכם אחד לאסוף לצדקה ובעומדם להכנס לביתו של "בן מביא יין" שמעו דו-שיח שמתנהל בינו לבין בנו, כשהבן שאל מה לקנות היום לאכול והשיבו האב ירקות מאתמול שהם כמושים קצת וזולים יותר. ומטעם זה לא נכנסו לבית זה, רק בתום הילוכם אצל כל השאר באו אליו. כשנשאלו ע"י בן מביא יין מדוע לא הקדימו לבקר אצלו כדרכם והם השיבו שזהו משום שקימץ בהוצאה על מאכלו, השיב להם: אף על פי שמקמץ אני בהוצאות בני ביתי, אינני מקמץ בהוצאות לצדקה.

כלומר: אותו יהודי מיעט בזבח משפחה כדי ליתן לעניים.

המעלה בנתינת הצדקה בפעמים רבות

באגרת הקודש סימן כא (קלג, ב): "מצאנו ראינו בעבודת הצדקה מעלה.. להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות.. ולא בפעם א' ובבת אחת, גם כי הסך הכולל אחד הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ששנו חכמים ז"ל (אבות פרק ג משנה טו) והכל לפי רוב המעשה..".

בהמשך האגרת מביא אדמו"ר הזקן את הסברו של הרמב"ם לכך ומסביר זאת על פי תורת החסידות.

להלן נעסוק במקורות השונים לענין זה בדברי גדולי ישראל.

*

נוסף על דעת הרמב"ם בפירוש המשניות שמציין אדמו"ר הזקן בעצמו, מוסיף הרבי (בהערותיו ל"שיעורים בספר התניא") ומציין:

א. לספר היד הלכות דעות פרק א הלכה ז, שם הובא בקצרה הענין שיש להרבות בעשיית המצוות: "וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו".

ב. לספר "לבושי שרד" על יורה דעה, הלכות צדקה סימן קג סעיף רטו, שפוסק כך להלכה בפועל ומרחיב בהסבר העניין.

*

על כך יש להוסיף ולציין לספר העקרים מאמר ג פרק ל:

"כי אף אם יסכימו הכוונות ומספר המצות יתחלפו המדרגות מצד התחלף רבוי הפעולות ומעוטן, כי אין ספק שהתמדת עשית פועל אחד בעצמו יקנה מדרגה יותר גדולה מעשית הפועל שהוא פעם אחת, והמשל בזה שני אנשים שוים בחכמה ובעושר ובכל דבר, והאחד נתן אלף זוז לצדקה בפעם אחת בכוונה ראויה, והשני נתן אלף זוז באלף פעמים - זוז אחד בכל פעם, כי אף אם הצדקה שוה בכמות תהיה מדרגת השני בלי ספק יותר גדולה ממדרגת הראשון, כי קיום צווים רבים בפועל האחד בעצמו וריבוי הכוונות אשר בפעולות ההן יותר טוב מקיום צווי אחד בכוונה אחת טובה".

*

מאידך, יש מגדולי ישראל שחלקו על שיטת הרמב"ם:

1. המהר"ל מפראג (בבא בתרא ט, ב): "כי כאשר האדם עושה מצוה מכל שאר מצות, הנה המצוה הזאת מצוה יחידית, וכאשר עושה עוד מצוה היא ג"כ יחידית, ואין שתי מצות מצטרפים להיות מצוה אחת גדולה רק הם שני מצות, אבל הצדקה אינו כך, רק כאשר נותן היום פרוטה ולמחר פרוטה מפרוטה ועד אלף זהובים, אצל הש"י אינו נחשב שנתן כך וכך פרוטות, רק אצל הש"י נחשב כי עשה צדקה גדולה אלף זהובים, כי הצדקה מצטרפת בחשבון גדול...

ויש שהיו רוצים לומר, כי יותר טוב שיתן מעט בהרבה פעמים משיתן הרבה בבת אחת, מפני שאומרים כי בכל אחת ואחת מצוה בפני עצמה, ודברי חכמים אינם מוכיחים כך, אדרבא שבא ללמוד דאפילו אם נותן מעט מעט מצטרף ביחד, ומכל שכן אם יתן הרבה בפעם אחד".

2. היעב"ץ בספרו לחם שמים על המשניות (אבות שם) לאחר שהביא

דברי הרמב"ם: "מה שכתב בו הרמב"ם... אינו נראה לי להחזיקו במושלם, כי לדעתי הוא בהיפך, אדרבה, יותר שכן יש לנותן מאה זהובים בפעם אחת.. מחמת שכופה יצרו בדבר גדול שהוא חשוב יותר מאוד, מנותן במאה פעמים שאינו כבד עליו כל כך.. כל שכן אם יחלקם לעתות ולפרקים, הרי מצד הנותן יפה כוחו באחד מבהרבה, וראוי עכ"פ לשכר גדול יותר - דלפום צערא אגרא.. על כן הדבר ברור בעיני שהדבר בהיפך ממה שחשב בו הרמב"ם בהניחו כלל זה בהחלט..".

*

החתם סופר כתב שמחלוקת זו היא מחלוקת אמוראים בגמרא (בבא בתרא ט, ב), שלדעה אחת דימו את הצדקה לשריון שכל פרוטה מצטרפת כקליפה המצטרפת לשריון גדול, ולדעה נוספת דימו את הצדקה לבגד המורכב מנימים רבים.

על כך כתב החתם סופר: "נראה לי נפק"מ לדינא, דמה 'בגד' - נהי כל נימא מצטרף, מכל מקום אי היה אפשר לעשות בגד בלי צירוף נימין - כמו שיהיה לעתיד לבא שתוציא הארץ כלי מלת בשלימות (עי' שבת ל:). הוה עדיף טפי, הכי נמי, אי לא היה נותן צדקתו פרוטה פרוטה אלא לאחד מתנה יפה בפעם אחת טפי עדיף. ואמנם, מאן דמפיק מ'שריון' סבירא ליה דמצוה לחלק טפי עדיף, כמו שריון שעיקר תקנתו להעשות שריון קשקש ולא מעשת ברזל אחת...".

השיעור היומי דערב חג הסוכות

שיעור היומי בתניא בשנה פשוטה בערב חג הסוכות הוא באגה"ק סימן כא (קלג, ב) "אך גם זאת. . יבא שילה".

נזכרים כאן בצורה בולטת: (1) העובדה שמסיימים ההכנות לחג - "סוכת דוד הנופלת". ע"י (2) "בעבודת הצדקה. . וכל המרבה ה"ז משובח" - כמתאים למ"ש בכתהאריז"ל שיש להרבות אז בצדקה (ראה הנסמן ב'אוצר מנהגי חב"ד' תשרי עמ' רסח-ט).

רוב סודות התורה גנוזין באגדה

באגרת הקודש סימן כג (קלז, א): "בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה, שהיא אגדה שבספר עין יעקב שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב".

וכן כתב אדמו"ר הזקן בהלכות תלמוד תורה פרק ב סעיף ב: רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים באגדות.

על השייכות של אגדה לפנימיות התורה בכלל, ישנם מקורות במדרשי חז"ל, ראה ספרי עקב (המובא הל' ת"ת שם): רצונך להכיר את מי שאמר והי' העולם עסוק באגדה.

אמנם מצאתי בפירושו של רבינו יונה על התורה (פרשת עקב) דברים מפורשים בנושא:

ועל ידי כמה אגדות ומדרשים המפוזרים לקצות התלמוד, יובנו מהם כמה סתרי תורה. ועל זה אמר כתבם על לוח לבך, כלומר יהיו לך לבדך. וכמו שדרשו ז"ל כבשים ללבושיך (משלי כז, כו), דברים שהם כבשונו של עולם יהיו ללבושיך. ומצא חן ושכל טוב, כלומר בהתעסק בתורות הנזכרות תקנה מהם מדות טובות אשר יישרו דרכך עם הבריות ויקריבוך לקונך שבהם תקנה חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

על האמור יש להוסיף:

א. דברי מהר"ל מפראג (באר הגולה באר ששי, דף קלד): "על האגדות, שכל סתרי תורה וחכמה צפונים שם למי שידע להבין" (אלא שהמהר"ל כתב "שכל" ואדמו"ר הזקן כתב "שרוב", אלא אם כן נפרש דברי מהר"ל ש"כל" מוסב גם על "חכמה").

ב. שו"ת רדב"ז חלק ד סימן רלב: "דע כי יש באגדה דבר נגלה ונסתר, והנגלה מושך את הלב, והנסתר לא נתן אלא ליודעים חן והם כבשונו של עולם, וראוי להסתירם ממי שאינו ראוי להם.. וכתבוהו משום "עת

לעשות לה" וכו' (תהלים קיט, קכו) כשאר תורה שבעל פה. ולא כתבוה ספר באנפי נפשיה [=בפני עצמו] אלא מאמרים מפוזרים בגמרא, כדי שמי שאין יודע סוד המאמר יסתפק בסיפור האגדה וינוח שכלו מעט מפלפול הגמרא. ומי שיבין סוד המאמר, על ידי כך יזכור הסוד אשר בו, ויתבונן עליו".

[וראה גם במקורות שצויינו בתניא עם מראי מקומות (להר"א חיותיק), ומה שציין ודן הגרמ"ש אשכנזי בספרו "הערות וצינונים" להלכות תלמוד תורה כרך ג עמ' 182-180].

"שהיא אגדה שבספר עין יעקב"

באגרת הקודש סימן כג (קלז, א): "בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה, שהיא אגדה שבספר עין יעקב שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכתבי האריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב".

על המקורות לדברי אדמו"ר הזקן כאן בעניין הקשר בין אגדה לפנימיות התורה וכן לשאר מעלות האגדה המובאים כאן הרחבנו כבר לעיל.

אך לכאורה נדרש הסבר: מדוע טרח אדמו"ר הזקן לציין "שהיא אגדה שבספר עין יעקב", ולכאורה היו הדברים מובנים גם אם היה כתוב "שהיא אגדה", או "שהיא אגדה שבש"ס" וכדומה, ללא המילים "שבספר עין יעקב"?

בפשטות ניתן להסביר שכוונת אדמו"ר הזקן היא רק בבחינת "מראה מקום הוא לו" (לשון הש"ס - קידושין מח, ב ובכמה מקומות), כלומר: כיון שהספר "עין יעקב" היה מצוי אז לרבים, ציין אדמו"ר הזקן את שמו כדי שיוכלו בקלות למצוא ספר ממנו יוכלו ללמוד את אגדות הש"ס, אך אין כוונה מיוחדת בלימוד מתוך ספר זה דווקא.

מאידך, יתכן שהסיבה שאדמו"ר הזקן ציין את שם הספר "עין יעקב" אינה טכנית בלבד, כאמור, אלא יש בה דיוק, כלומר שיש כוונה מיוחדת בלימוד מתוך ספר זה דווקא, כדלהלן.

ונראה שסגולת הספר "עין יעקב" קשורה בצדקותם של המחבר ובנו, וע"ד מש"כ כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ במכתבו מיום ב' ז"ך מ"ח תרפ"ב ('אגרות קודש' שלו כרך י"ג עמ' עב): "אין הבדל כלל אם פסוק חומש עם פרש"י או פירוש זארגון (עברי דייטש, וטוב יותר בחומש סלאוויטא או זיטאמיר, שהפירוש עשה ר' משה ז"ל שפירא אשר כ"ק רבינו הזקן זצוקלה"ה נ"ע זי"ע אמר עליו שהוא צדיק והאיר עיניהם של אנשים פשוטים בפירושו ודבריו נחמדים ומתקבלים בסוד הנשמה)".

הספר "עין יעקב" חובר על ידי רבי יעקב בן חביב ומטרתו היא ללקט את דברי האגדה מכל הש"ס לספר אחד. לאחר שהשלים את כתיבת הספר על סדרי זרעים ומועד הסתלק ובנו רבי לוי בן חביב, המהרלב"ח, השלים את הספר, שנדפס לראשונה בשנת ה'רע"ו, ומני אז בעשרות רבות של מהדורות.

ולהעיר מדברי החיד"א שהיו מאמרי הש"ס באגדה "אשר לא הביאם הרב מהר"י ן' חביב בעין יעקב ונלקטו על ידי הרב אריה ממודינא" - 'שם הגדולים' ערך 'עין יעקב' ד"ה ומהר"ר אריה ממודינא.

כך כותב הרב החיד"א ב'שם הגדולים' מערכת ספרים אות ע ס"ק מז: "עין יעקב שחיבר מהר"י ן' חביב אביו של מהרלב"ח כנודע...", ועוד בהרחבה כותב על גדולתו של מחבר ה'עין יעקב' במערכת גדולים יו"ד ס"ק רכ.

והנה לכאורה הלימוד בספר 'עין יעקב' מיועד עבור פשוטי העם שאינם מסוגלים ללמוד את מסכתות הש"ס בשלימותן משום שעבור לימוד שכזה דרושה הבנה והעמקה הראויה, ולכן יועד עבורם ספר עזר שילקט רק את האגדות הקלות יותר להבנה.

- זאת בדומה למה שמצינו במאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים (עמ' תקעא): "מי שהוא בעל עסק גדול יהיה רוב לימודו בזהר הקדוש אף שאינו מבין כי מה איכפת ליה שאינו מבין אפילו הכי היא סגולה, וגם ילמוד עין יעקב וספר מנורת המאור וספרי יראים" -

ומי שיש לו לב להבין וללמוד את מסכתות הש"ס בעיון, וכל שכן גדולי

ישראל וחכמיהם, אינו צריך את הספר 'עין יעקב', וילמד את הדברים ממקורם במסכתות הש"ס עצמן, הן את ההלכות שבש"ס והן את האגדות.

אך מצאנו ראינו מעשה רב של גדולי ישראל, החיד"א ואביו, שנהגו ללמוד בעצמם בספר 'עין יעקב', כדלהלן (הציטוטים דלהלן נעתקו מהספר "מעגל טוב" מהדורת מכון "המאור" שיצא לאור על פי כתבי יד).

אביו של החיד"א, רבי רפאל יצחק זרחיה אזולאי, היה תלמיד חכם מופלג ומגדולי דייני ורבני ירושלים בזמנו.

וכך נמצא ברשימתו שבה הוא מסכם את הספקי לימודו ב"שנת התקכ"ב": "השלמתיו שני פעמים, והזהר והתיקונים וזהר חדש ונביאים ומשניות בכל חודש ועין יעקב".

כך נהג גם בנו, החיד"א, בעצמו, שהקפיד ללמוד בעין יעקב, דבר המונצח ברשימות-יומניו.

כך למשל כותב החיד"א בשנת תקל"ב: "השלמתי עין יעקב כולו בס"ד", ובשנת תק"מ: "ועיון יעקב כולו בס"ד" [עיון יעקב' הוא פירוש על "עין יעקב", ראה עליו ב'שם הגדולים' מערכת ספרים אות ע ס"ק מד]. בשנת תקמ"ט: "עין יעקב מקצת סנהדרין עד הסוף".

כמו גם בזמני המועדים, כמו בשנים תק"ס ותקס"ד: "עין יעקב מגילה", כנראה בסמיכות לימי הפורים. בתשעה באב תקמ"ט: "עין יעקב פ"ג דהניזקין". בשבועות תקל"ז: "ומאמרי עין יעקב הרבה". בחודש תשרי תקל"ז: "קריתי עין ישראל" [עין ישראל' הוא שם נוסף ל'עין יעקב' שניתן לו בעקבות הצנזורה].

ולהעיר גם מהמובא ב'ספר השיחות תש"ד' עמ' 101 שנוסף על השיעורים במשניות, עמוד גמרא ותניא, נהגו חסידים ללמוד בכל יום פסקא ב"עין יעקב", ומסתימת הלשון משמע שכן נהגו גם חסידים גדולי תורה.

עוד על איזכורי ה'עין יעקב' בדברי רבותינו נשיאנו ראה: 'אגרות קודש' אדמו"ר מוהריי"צ כרך ז עמ' שפו; 'ספר השיחות תש"ד' עמ' 44; ע' 97-98. 'ספר המאמרים אידיש' עמ' 157. הנאסף במדור "ניצוצי רבי"

שב'התקשרות' גליון תתקסד. 'התוועדויות תשמ"ו' כרך ב עמ' 253. 'ספר השיחות תש"נ' כרך ב עמ' 459.

"מעשיו ותורתו ועבודתו"

ב"ביאור" ל"אגרת הקודש" סימן כז שבתניא (קמז, א-ב): "מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד [הצדיק] כל ימי חייו. . והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו..."

ולכאורה דרוש ביאור מה פשר הסדר "מעשיו ותורתו ועבודתו", שכן לכאורה הסדר הרגיל הוא תורה, עבודה וגמ"ח [= מעשה הצדקה].

ניתן, אולי, לומר כי הסדר הוא לפי מדת השייכות של רוב האנשים ההולכים בדרכו של הצדיק.

ל"מעשיו" של הצדיק, העניינים המעשיים שתבע, שייכים כל האנשים. ל"תורתו" שייך מספר מועט יותר של אנשים, אלה שהם יותר שכליים, ולבסוף - המספר המועט ביותר של האנשים שייך ל"עבודתו" בקודש של הצדיק, שהיא בדרגה גבוהה כמובן.

הארת משה רבינו כשמש המאירה לכוכבים

בסוף ה"ביאור" ל"אגרת הקודש" סימן כז שבתניא (קמז, ב): "כדאיתא בתיקונים על משה רבינו ע"ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים".

וראה ברשימות על התניא שם ובהערות ותיקונים לכ"ק אדמו"ר את המקורות בפרטות בזהר ובתיקוני זהר.

ויש לציין לדברי רבי אברהם אזולאי בספרו "חסד לאברהם" מעין השני נהר לז, "בביאור סוד השפעת נשמת ת"ח", וז"ל:

"הענין כי אפילו בזמן הזה נשמת משה רבנו ע"ה מתפשט פנימי לשאר הנשמות ומאירה בהם ומשפיעה סוד התורה. ועם היות שהוא מתעלם ומתלבש בסוד הגלות הוא מאיר בנשמה.. בסוד חיותו ואור

תורתו המתפשט ומסתעף מכל הנשמות. והענין כי מלכות משה רבינו עליו השלום על ישראל היא דוגמת הנשמה שבגוף, וכמו שהנשמה מלך בגוף ומתפשטת בכל האברים ולא יתנונעע שום אבר בלי כחה, כן הענין שנשמת ישראל שהם כולם גוף אחד וכמו שאור הירח הוא אור השמש כן אור התורה המאיר בת"ת אפילו בדורות הללו הוא אור תורת משה רבינו עליו השלום ולכן אנו קוראים אותו רבינו. אמנם השפע ואור ה' נמשך ממשה רבינו ע"ה להת"ת אינו כירח וכוכבים כי ממש הירח וכוכבים הם מאור השמש, אמנם ע"י אמצעים רבים והוא כדמיון אילן יונק הלחות ע"י השרשים שמשה רבינו ע"ה האיר בדור המדבר ושופע מן האור ההוא בבניהם והבנים אחריהם וכן דור אחר דוד עד הגיע האור ההוא אל כל הנמצאים בחיים חיותם עד עתה".

"וכן בכל המצות"

באגרת הקודש ריש סימן ל (קנא, א): "מודעת זאת משארו"ל כל הרגיל לבא לבהכ"נ ויום א' לא בא הקב"ה שואל עליו שנאמר מי בכם ירא ה' וכו' וכן בכל המצות".

מנין למד זאת רבינו, הרי בגמרא נזכר רק לענין הרגילות לבוא לביהכ"ס?

לכאורה י"ל שמקורו בדברי רבי יהודה החסיד בספר חסידים סימן תשנה:

ומעשה בזקן אחד שהיה רגיל להתפלל ביוה"כ . . פעם אחת לא היה הזקן בעיר כי הלך בסחורה והתפלל אחר ביוה"כ והזקן דאג כל השנה כולה ובאותה שנה כו' כי מצוה שאדם רגיל לעשותה ועובר מקפידים עליו כו'.

[והובאו הדברים להלכה בט"ז סימן תקפ"א סק"ג: משום הכי נוהגים להדר להתפלל התפלות שהוא רגיל בהם].

"יגמור לעצמו בכל שבוע ה"תמניא אפיי"

באגרת הקודש ד"ה "הוכח תוכיח" (סיום וחותם דספר התניא, קסג, א): "וכל-אחד-ואחד מהלומדים הנ"ל [שלומדים מסכת במסגרת "חלוקת הש"ס"] יגמור לעצמו בכל שבוע ה"תמניא אפיי" שבתהלים קי"ט".

על המנהג, טעמו ומקורותיו, ההנהגה בפועל ומנהג הרלוי"צ אבי הרבי - ראה בארוכה במאמר דלהלן.

*

מדוע נהג הרה"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע, אביו של הרבי נשיא-דורנו, לומר מזמור קי"ט בתהלים בעלות המנחה דשבת-קודש?!

החידוש במנהגו של רבי לוי יצחק

"ולהעיר אשר בכמה מקומות נהוג לומר קאפיטל [=פרק] זה - קיט - ביום השבת לאחר תפילת מנחה (וכן היה נוהג אאמו"ר ז"ל)" - כתב הרבי ב'לקוטי שיחות'.

החידוש במנהגו זה הוא כי למרות דברי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע באגרת-הקדש ד"ה "הוכח תוכיח": "וכל-אחד-ואחד מהלומדים הנ"ל [שלומדים מסכת במסגרת "חלוקת הש"ס"] יגמור לעצמו בכל שבוע ה"תמניא אפי" שבתהלים קי"ט" הנה העיד הרבי כי "ובפועל - לא ראיתי נזהרים בזה".

השייכות דאמירת תהלים ללימוד (חלוקת) הש"ס - לפי שצריכה להיות השלימות של התכללות שניהם יחד, ולימוד הש"ס בשלימות הוא דוקא כאשר יחד עם הלימוד ישנה אמירת תהלים. הענין נת' בשיחת י"ט כסלו תש"ד ובארוכה בשיחה ע"ד חלוקת הש"ס ב"ט כסלו - שנדפסה לקראת י"ט כסלו תשנ"ב.

ובכל זאת לפועל, כאמור, לא ראה הרבי חסידי חב"ד נוהגים במנהג זה.

הנהגת אביו היא, איפוא, ענין בפני עצמו, כדלקמן.

1. כרך כ"ט עמוד 289 הערה 19. 'ספר השיחות תשנ"ב' עמוד 477 הערה 11.

2. סיום וחותם דספר התניא, דף קסג, א.

3. 'שיעורים בספר התניא' עמוד 1894. 'ספר השיחות תשנ"ב' שם.

4. עמוד 48 ואילך.

5. 'ספר השיחות תשנ"ב' שם. 'תורת מנחם - הדרכים על הרמב"ם ושי"ס' עמוד תסד ואילך.

מנהג אמירת המזמור מדי יום

ב"כותרת" דמזמור קיט בתהלים - שנכתבה, ככל "כותרות" אלה, על ידי בר סמכא - נאמר:

"זה המזמור נכבד מאד, וחברו דוד [המלך] על שמונה א"ב, וכל אות - ח' פסוקים, ובכל פסוק יש בו "דרך" או "תורה", "עדות", "פקודים", "מצוה", "אמירה", "דבור", "משפט", "צדק", "ח[ו]קים".

כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא."

אכן, בדומה למוזכר ב"כותרת" על כך "שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום" מצינו מספר איזכורים על אלה שנהגו כן.

כך העיד בספר 'לקט יושר' שרבו, בעל תרומת הדשן, נהג מדי יום בימו לומר פרק קי"ט בתהלים.

וכך נכתב במנהגי ק"ק פרשבורג⁶: "בכל יום בין בחול בין בשבת ויום טוב אמרו קפיטל קי"ט (תמניא אפי) קודם מנחה".

כך נהגו גם בקהילות פרויענק-רעכן; ראב; פאקש; גראסוורדיין.

מתוכם ראוי לציין את מנהג פאקש⁷: "בכל יום לפני תפלת מנחה מתאספים הילדים בביהכ"נ, וזקן אחד אומר עמהם פסוק בפסוק בקול רם תמניא אפי".

6. ראה 'התועדויות תשמ"ה' כרך ד עמוד 2578. 'התועדויות תשמ"ז' כרך א עמוד 81. ועוד.
7. לרבי יוסף יוזפא אוסטרייכער, תלמיד בעל 'תרומת הדשן', חלק א עמוד 43. ולהעיר משיחת ש"פ אחרי תשכ"ב על הספר 'לקט יושר' (בלתי מוגה, 'תורת מנחם - התועדויות' כרך לג עמוד 389 הערה 75): "אופן כתיבתו - כמו חסיד שכותב הנהגותיו של רבו, שלכן אינו כותב טעמים על ההנהגות (שזהו ענין בפני עצמו, ואינו שייך לספר זה), וכמו"כ אינו מחלק בין ענינים עיקריים לענינים שנראים לו שאינם עיקריים, כי אם ענינים פשוטים, אלא כותב הכל, ובתכלית הדיוק (כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר (ספר השיחות תשי"ד עמוד 143. וראה גם 'אגרות קודש' חלק ד סוף עמוד שיא. חלק ט עמוד רעא. ועוד), שגם כאשר מספרים סיפור צריך לדייק בכל פרטי הדברים, גם בנוגע להמקום והזמן וכו', כיון שלפעמים הרי זה נוגע לעיקר הענין), וכלשונו בהקדמתו: "לא כתבתי בזה הספר לא איסור והיתר מדעתי. . אלא . . כתבתי בחייו כמו שאמר או כמו שראיתי. . אבל היכא שכתבתי, וזכורני, או מצאתי, או העתקתי, כתבתי לאחר מותו. . כתבתי מעשיו הידועים לי כדי שילמדו אחרים ממנו וכו'".

8. בית הכנסת הגדול. הובא בלוח "חודש בחדשו - תשע"א" (קינסטליכער) עמוד עט.

9. 'מוזכרת פאקש' חלק ג עמוד 20.

המנהג לאמרו ביום השבת וטעמיו

אמנם המנהג הקדום והנפוץ בעדות רבות בעם ישראל בעניין אמירת מזמור קי"ט היה לאמרו ביום השבת בין תפלת מנחה לתפלת ערבית, וכמה חילוקים בזה, כדלקמן.

והנה במנהג זה יש לחקור על מה ולמה הותקן, ומהמקורות שיובאו לקמן נראה שיש בזה כמה וכמה טעמים, ובאופן כללי ניתן לחלקם לטעמים אלה:

א. לזכירת התורה והמצוות.

ב. לשלימות לימוד התורה, ודי בזה פעם אחת בשבוע.

ג. כהכנה להתמודדויות בצאת השבת ותחילת השבוע הבא, ע"ד המבואר¹⁰ בענין אמירת "אל תירא עבדי יעקב".

ד. הקדמה ליציאת השבת בתור ליווי לשבת.

ה. בתור הפטרה דמנחת ש"ק שהיתה נהוגה בכתובים, ולפי זה בחרו במזמור כללי.

טעמים אלה ומקורותיהם יובאו להלן בהרחבה, דבר דבור על אופניו.

זכירת התורה והמצוות

המקור הראשון לאמירת פרק קי"ט בשבת הוא, כפי הנראה, ב'ארחות חיים' (לרבי אהרן הכהן מלוניל), בסדר תפילת מנחה של שבת:

"טעם לאלפא ביתא . . שאומרים בשבת בין תפלת מנחה לתפלת ערבית: נהגו בהרבה מקומות לומר בין מנחה לערבית האלפא בית מתמניא פסוקים [= במזמור קי"ט ישנם פסוקים הפותחים באותיות הא-ב, שמונה פסוקים לכל אות]..."

נראה שלפי זה תקנו לאומרם לפי שהם מזמורים נכבדים עד מאד ולכל פסוק מהאלפא ביתא יש בו דרך או תורה או עדות או פיקוד

10. 'ילקוטי תורה' בלק עב, ב.

או מצוה או אמירה או דבר או משפט או צדק או אמונה או ת[ו]קים" ובאלה המצוות הם חלקי כל התורה כ[ו]לה.

כיצד? תורה - המצוות הנעשות. דרך - תיקון המצוות. ת[ו]קים - המצוות שלא נגלה טעמם. מצוה - המצוות שנאמר בהם מצוה. עדות - המצוות שהם עדות. משפט - הדינין. פיקוד - שכל אדם מודה עליהם שהם כפקדון. צדק - המצוות שנאמרו בצדק. דיבור ואמירה - הם כלל לכל המצוות. וזכר א' מהם או שנים בפסוק א' ודעתו לכל האחרים...".

מדבריו נראה שכבר בימי רבותינו הראשונים רווח "בהרבה מקומות" המנהג לומר "בין מנחה לערבית" מזמור קי"ט, והוא אף נותן בו טעם - משום שבמזמור זה נרמזים כל סוגי מצוות התורה.

מאידך, נראה שאין כאן טעם מיוחד לאמרו דווקא בשבת, אלא כנראה שתקנו לאמרו פעם בשבוע כדי לזכור על-דבר חשיבות התורה והמצוות בכל ימי השבוע, אלא שקבעו אמירה זו ליום השבת ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"¹².

שלימות בלימוד התורה

כותב כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע באגרת-הקדש ד"ה "הוכח תוכיח"¹³: "וכל-אחד-ואחד מהלומדים הנ"ל [שלומדים מסכת במסגרת "חלוקת הש"ס"] יגמור לעצמו בכל שבוע ה"תמניא אפי" שבתהלים קי"ט".

ובשיחת קודש אמר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע¹⁴:

לכאורה, איזה שייכות יש בין תמניא אפי ללימוד הש"ס. תהלים, בכלל, תורה-שבכתב שם הרי העיקר הוא אמירת האותיות ואילו גמרא ענינה לימוד בהבנה ומה שייכות זה לזה - מהי השייכות בין גמרא ל"אשרי תמימי דרך"?

11. ברור, אפוא, שדברי ה'ארחות חיים' כאן על הלשונות השונים שבמזמור קי"ט הם המקור ללשונות אלה המובאים ב"כותרת" הנ"ל בפנים, אלא ששם נוסף (נזכר) גם "אמונה" שלא הובא כאן.

12. ראה זחר חלק ב, סג, ב. פח, א.

13. סיום וחזרתם דספר התניא, דף קסג, א.

14. ביספר השיחות תש"ד עמוד 48.

משמע, איפוא, שהא תליא - לימוד הגמרא הוא בשלימות כאשר ישנה עמו אמירת התהלים, ולאמירת התהלים נדרש לימוד הגמרא. עכתד"ק.

מדברי אדמו"ר הזקן וביאור כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נראה שמטרת אמירת מזמור קי"ט היא לצורך שלימות לימוד התורה במשך כל השבוע, ולזה מספיקה האמירה פעם בשבוע. על-פי-זה מובן שהאמירה אינה צריכה להיות דווקא בשבת, אלא "בכל שבוע", כלשון אדמו"ר הזקן. עם זה, כיון שמנהג ישראל לומר מזמור קי"ט ביום השבת, כמובא לעיל ולקמן, יתכן שזהו גם כן אחד מטעמי מנהג זה, על-דרך המובא לעיל מדברי ה'ארחות חיים'.

הכנה ושמירה רוחנית לימי החול

המקור הקדום השני הוא בספר 'סדר היום' לרבי משה ן' מכיר¹⁵: "וסמוך לשקיעת החמה ימהר ללכת לבית-הכנסת . . בשבת שצריך ליקרא האלפא ביתא ושאר המזמורים.

ונהגו לקרוא אותה ליל מוצאי-שבת מפני שכל ענינה תפלות ותחנונים להתחנן לפני הא-ל ידריכהו לעבודתו ותהיה תורתו אומנותו¹⁶ ולא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן אלא כל מעשיו יהיו מכוונים אל האמת והצדק, מפני שלמחר כל אחד ואחד יוצא למלאכת עבודתו לבקש את חפצו ואפשר שיבא לידי חטא ח"ו על זה אנו מקדימין תפלה ומבקשים מאת אלקינו על זאת שישמור אותנו ויחשוך אותנו מחטוא לו ויורנו הדרך הטובה והישרה שנלך בה ויעביר עינינו מראות שוא וידבקנו ביראתו ובעשיית מצותיו כאשר כתוב בה באריכות.

וראוי היה לבאר אותה בכל דקדוקיה ופרטיה אלא שאין כאן מקומה, אבל כל אחד ישתדל לומר אותה כי יזכה בה לכמה דברים ולא יהיה מן המתאחרים לבוא לבית-הכנסת ולא יחוש בקריאתה כי אין ראוי לההביל בדברים אשר נהגו אותם הקדמונים זלה"ה לומר אותם ויש בה תועלת לגוף

15. סדר תפלת ערבית במוצאי שבת.

16. דיוק לשון זה - ראה 'לקוטי שיחות' כרך י"ז עמוד 305 הערה 22.

ולנפש שכל אות מהם יש בה ח' פסוקים וכל אחד יש לה סגולה בפני עצמה להועיל לדבר מיוחד.

ואף על פי שאין בעל הנס מכיר בנסו עם-כל-זה לא ימלט שלא יועיל והבעל-שכל עושה כל השתדלותו וכל הבא בידו והמקום ברחמיו יגמור בעדו כרוב חסדיו אבל הסכל ומי שאין לו לב להשכיל אומר מה יושיעני זה ומה יועיל זה מזה והכל דברי אלקים חיים דברי-תורה ובז לדבר יחבל לו" ולא על ענין זה בלבד אני אומר אלא על כל ענין וענין שתקנו רז"ל או גאונים אחרונים לתועלת רבים ישתדל האדם עליו.

ולא יתגדל בעיניו לומר אני תורתי אומנותי¹⁷ מה לי עם אלו הענינים כי לכל אחד יש לו ענין וסגולה בפני עצמה מה שמועילה התפלה לא יועיל הלמוד ומה שיועיל הלימוד לא תועיל התפלה ושניהם כאחד טובים¹⁸ וצריך לאחוז מזה וגם מזה אל תנח ידך.

ה'סדר היום' בדבריו מייחס חשיבות רבה לשמירת התקנה ש"ה[נה]י[גו] אותם הקדמונים זללה"ה", אך מדבריו נראה שטעם המנהג הוא כהכנה רוחנית בסיום השבת ליציאה אל ימי החול, ובלשונו: "מפני שלמחר כל אחד ואחד יוצא למלאכת עבודתו לבקש את חפצו ואפשר שיבא לידי חטא ח"ו על זה אנו מקדימין תפלה".

הצלה מן המזיקין במוצאי שבת

עוד כתב בעל 'סדר היום'²⁰:

"...ותקנו לומר אלפא ביתא והט"ו שירים במוצאי-שבת מפני שכשהשבת יוצא יש מקום למקטרגים לצאת ממקומם . . וע"ז אנו מברכין בורא מאורי האש שכל דבר וענין נתקן לצורך העולם ואין שום דבר לבטלה ועל-כן יש רשות להם להזיק והוא זמן חזרת רשעים לגיהנם מן הטעם הזה ולזה מתחננים בתחינות ובתפלות לא-ל יתעלה-ויתברך יצילנו

17. משלי יג, יג.

18. דיוק לשון זה – ראה לעיל הערה 16.

19. דברים אלה תואמים את ביאורו של כב' קדושת אדמו"ר מוהרריי"צ (שהובא לעיל בפנים) שללימוד הגמרא נדרשת אמירת תהלים ולאמירת תהלים נדרש לימוד הגמרא.

20. סדר תפלת ערבית למוצאי שבת.

מהם וכיוצא בהם וישמרנו מכל רע ומכל צרה וצוקה ועל כן אין ראוי לאדם להמנע מלומר אותם ויאחרו בשירות ותשבחות עד הלילה ויתפלל תפלת ערבית...".

ועל-דרך-זה הובא ב'תכלאל'²¹:

"ונהגו לקרוא מזמורי תהלים, תמניא אפי [מתמנה] . . הטעם . . כדי להנצל מהמקטרגים היוצאים במוצש"ק".

ללוות את הנשמה היתרה המסתלקת במוצאי השבת

בספר 'חיי אברהם'²² כתב: "טעם שאומרים תמניא אפי' במוצאי שבת. מצאתי בספר כתיבת יד ואיני יודע למי מקדושים, לפי שבשבת יש לנו נפש יתירה²³ וכשתלך במוצאי שבת מליון אותה באלפא ביתא שהוא תמניא אפי' אותיות שמונה בהיפוך אתון נשמה. עד כאן".

יצויין כי גם האבודרהם כבר כתב²⁴: "נהגו לומר במוצאי שבת קודם התפלה שירות שבת[ה]לים, ואמר הטעם במדרש: "משל לכלה ומלכה שמליון אותה בשירות ותשבחות", ושבת מלכה וכלה, כדאמרינן בכל כתבי הקודש²⁵: "בואו ונצא לקראת שבת מלכתא". "בואי כלה בואי כלה". ואנו מליון כך השבת בשירות ותשבחות. ודכותה אמרינן בבראשית רבה²⁶: "ויכל אלקים ביום השביעי"²⁷, אמר הקב"ה: בואו ואמרו שירה, פנים חדשות באו לכאן, כלומר בהכנסת הכלה שבאה מחדש".

והובאו הדברים גם ב'משנה ברורה'²⁸: "המנהג לזמר קודם מעריב המזמור "אלוקים יחננו" ועוד מזמורים כנזכר בסידורים . . ומה טוב ומה יפה

21. סידור התימני. וראה 'לקוטי שיחות' כרך ט עמוד 332 שמוכיח מגירסת סידור זה את הפירוש הנכון בברכת נישואין.

22. (כלפון) סימן רלב (עמוד קח).

23. ראה תענית כז, ב. ביצה טז, א. זחר חלק ב, רח, ב ובכ"מ.

24. ענין שלש סעודות של שבת ופירושה.

25. שבת קיט, א.

26. לא מופיע בבראשית רבה לפנינו אך מובא בשם בראשית רבה גם בספר 'המנהיג' הלכות

שבת. בתוספות ד"ה והוא – כתובות ז, ב מובא בשם "אגדה".

27. בראשית ב, ב.

28. סימן רצ"ג ס"ק א.

המנהג הזה. א', כדי ללוות שבת שנקראת כלה מלכתא בשירות ותשבחות, וכדאיתא במדרש. ועוד, כי על ידי זה נתאחר המעריב וניתוסף מחול על הקודש, וגם כדי שלא יבואו לדבר בדברים בטלים²⁹.

אם כי בדברי האבודרהם, וכן בדברי ה'משנה ברורה', לא נזכר במפורש מזמור קי"ט, ויתכן שמדובר על מזמורי "שיר המעלות" ועוד.

"זכר" להפטרה במנחת שבת-קודש

ידוע³⁰ שבזמנים קדומים היו נוהגים לומר הפטרה במנחת ש"ק, אבל לא בנביאים, כשאר ההפטרות הנהוגות עד היום, אלא בכתובים, שבהם נכלל ספר תהלים, וכלשון הגמרא³¹: "...בנהרדעא פסקי סידרא בכתובים במנחתא דשבתא".

לאור מנהג קדום זה ביאר בספר 'ארחות חיים'³² מה שנוהגים בקהילות רבות לומר בסיום תפלת מנחה דש"ק מזמור קיא בתהלים³³.

והנה ע"פ המבואר בדברי גדולי ישראל, כנ"ל בארוכה, במעלת מזמור קי"ט - יתכן שכ"זכר" למזמורי התהלים שבהם היו מפטירים במנחת ש"ק נבחר מזמור מיוחד זה לאמרו בכל ש"ק.

התפשטות המנהג

המנהג לומר מזמור קי"ט ביום השבת התפשט בקרב עדות רבות מאוד בישראל שנהגו לאומרו. להלן יובא לקט עדויות על מקומות שונים ועדות שונות בהן היה נפוץ מנהג זה.

29. ומסיים: "אחר כך מצאתי ב'כנסת הגדולה' סימן רלה כעין מה שכתבתי".

30. ראה שבת כד, א. ברש"י שם ד"ה המפטיר. בתוספות שם ד"ה שאלמלא. שו"ת הרמ"א סימן לה.

31. שבת קטז, ב.

32. להרח"צ רבי נחמן כהנא מספינקא, סימן רצ"ב ס"ג. וכן ביאר גם בספר 'עטרת אבות' (שבהערה הבאה) חלק א, פרק יד, שבת קודש, עמוד תמח הערה תסג.

33. בארוכה על דבר זה וחילוקי המנהגים איזה מזמור לומר - ראה המובא בספר 'עטרת אבות' (מנהגי מרוקו, לרמ"ח סויסה, מהדורת תשע"ה) חלק א, פרק יד, שבת קודש, עמוד תמח ואילך.

בני ארץ ישראל

בספר 'מקור חיים' לרבי יאיר חיים בכרך, הביא³⁴ את תוכן דברי "מה- שכתב בעל ספר מזמור לתודה שבני ארץ-ישראל קורין מזמור תמניא אפי [פרק קי"ט] בשבת ומתחילין אנא ה' הושיעה נא"³⁵.

קהילות הספרדים

בספר 'יוסף אומץ'³⁶: "בתיקוני שבת [לרבי יהודה הכהן] כתב מזמורים הרבה מאוד לאומרם סמוך לחשיכה, ומי שתכבד עליו העבודה יאמר לפחות ברכי נפשי וכל שיר המעלות כמו שנדפסים בכל התפילות [=הסידורים]. ונראה לי לומר גם כן תמניא אפי, הוא מזמור קי"ט, שהוא חשוב מאוד, שיש בו שמונה אלפא ביתא, ומאחר שנדפס בתפילות ספרדיות [=בסידורים ספרדיים] מכלל שהספרדים אומרים אותו בפשיטות לחיוב".

בלונדון ואמסטרדם

הרה"ג ר' שם טוב גאגין, ששימש בין השאר כרב קהילות הספרדים בלונדון, כותב בספרו 'כתר שם טוב'³⁷: "המנהג בלונדון ואמסטרדם לומר איזה מזמורי תהלים קודם ערבית [במוצאי שבת] ביחידות, והם מתחילין מאנא ה' הושיעה נא עד כי לעולם חסדו, ואחר כך מתחיל האלפא ביתא...".

קהילות מרוקו

בעדות קדומה על סדר מיוחד בדרום מרוקו אנו מוצאים: "סדר לוויית שבת אחר סעודה שלישית בשירות וזמירות . . ובכל מקום קורין אלפא ביתא דתמניא אפי והיא אשרי תמימי דרך וגו', ואחריה וסמוך לה ט"ו שיר המעלות כסדרן..."³⁸.

34. בסימן רצ"ב.

35. לשונו ב"קיצור הלכות".

36. סימן תרעח (עמוד קצח).

37. חלק א, עמודים תסה-תסו.

38. הובא בספר 'הנהגות קבילות בשבת' סימן קעח "מזמורים לאחר מנחה" (עמודים 456-457).

וכן כתב בספר 'עטרת אבות' (מנהגי מרוקו)³⁹: "מנהגנו לפתוח תפלת ערבית של מוצאי שבת בפרקי תהלים אלו: . . כל מזמורי אלפא ביתא...". עוד הביא ב'עטרת אבות'⁴⁰ שכן כתבו בעוד ספרי מנהגי מרוקו: 'נתיבות המערב'⁴¹, 'זכור ברית אבות'⁴², 'סידור אבותינו'⁴³ ו'מגן אבות'⁴⁴.

קהילות איטליה

"לאחר מנחה . . אומרים מזמורי תהלים . . בעיקר בסידורים איטלקיים⁴⁵ אומרים מזמור קיט (הנקרא גם תמניא אפי או אלפא ביתא)..."⁴⁶.

קהילה אשכנזית

וכן היה מנהג קהילה אשכנזית "מנהג טוב בשבת בין מנחה לערבית לשבח לבוראו בשבחות וייחודים או יזכיר לפניו מזמורי דוד בבית הכנסת או בביתו עד שיעריב"⁴⁷.

גם ב'סידור נהורא השלם'⁴⁸ כתב: "אלו המזמורים שנוהגין היראים ושלמים לומר קודם מעריב, ואשרי חלקן למי שנוהג כן כי יש תועלת גדולה לגוף ולנפש כנזכר בספר זוהר הק': יאמר תחלה (תמניא אפי)...".

קהילות תימן

כתב בספר 'מסורת התפילה ושורש המנהג'⁴⁹: "פסק הרמ"א⁵⁰ ונזכר

39. חלק א, פרק יד, שבת קודש, עמוד תסב.

40. שם עמוד תסג.

41. שבת קודש אות קצא עמוד צט.

42. עמוד 81.

43. עמוד 608 ואילך.

44. עמוד רכד.

45. וצוין על כך: 'קמחא דאבישונא' בולוניא ש'; 'שפר תקון שבת' ליוורנו תקס"א, מג, א.

46. הובא בספר 'הנהגות קבליות בשבת' שם.

47. הובא שם.

48. "דרך החיים", דיני ערבית למוצאי שבת.

49. עמוד 276.

50. סימן רצ"ב סעיף ב. הובא גם בשו"ע אדה"ז שם סעיף ו.

בעץ חיים להמהרי"ץ⁵¹ - שאין קובעים לימוד בבתי מדרשות ולא בבתי כנסת לאחר סעודה שלישית בשבת. כי בשעה זו מתו ונסתלקו גדולי עולם יוסף משה ודוד. ולכן אין לומדים תורה, ודינו כאבל זכר לאבל גדולים אלו.

אנו קוראים תמניא אפי⁵², ושיר המעלות, ולומדים במשלי, ובמסכת אבות - שכולם דברי מוסר. ובתימן . . רוב רובם . . היו מתפללים ערבית של מוצ"ש בבתיהם . . ובגמר סעודה ג' היו קוראים כמו בביהכ"נ תמניא אפי שיר המעלות ומתפללים ערבית...".

וכן כתב ב'שולחן ערוך המקוצר'⁵³: "ואחר סעודה שלישית קודם ערבית נוהגים לומר תמניא אפי (שהוא פרק קי"ט בספר תהלים)...".

"ובפועל - לא ראיתי נזהרים בזה"

אמנם למרות היות המנהג האמור נפוץ בקרב רבים מבני ישראל, כמובא לעיל בארוכה, ולמרות שכן נהג גם הרה"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע, אביו של הרבי, וכבר הובאו לעיל דברי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע באגרת-הקדש ד"ה "הוכח תוכיח": "וכל-אחד-ואחד מהלומדים הנ"ל [שלומדים מסכת במסגרת "חלוקת הש"ס"] יגמור לעצמו בכל שבוע ה'תמניא אפי' שבתהלים קי"ט"

הנה העיד הרבי כי "ובפועל - לא ראיתי נזהרים בזה" (שיעורים בספר התניא' עמ' 1894⁵⁴), וכנראה הכוונה לקהילות רבות בעדות אשכנז ברוסיה ובאירופה, ובכללם - אנ"ש חסידי חב"ד. אם כי ראינו מצאנו עדויות על חסידים בודדים שנוהרו בזה⁵⁵.

מעניין לציין כי גם מנהג זה - של אי-אמירת מזמור קי"ט - יסודתו בהררי קודש, הלא הם בכתבי האריז"ל, כדלקמן.

51. לרבי יחיא צאלח, מגדולי רבני תימן. דפים קמ"ו-קמ"ז.

52. וראה גם המובא לעיל מה'תכלאל' התימני.

53. להגר"י רצאבי, חלק ב, סימן סא אות א, עמוד קצו. ובהערות שם נסמנו המקורות לכך.

54. 'ספר השיחות תשנ"ב' שם.

55. ראה ספר 'חסיד נאמן' (על הרה"ח הרה"ת ר' אליהו סימפסון) עמוד 54: "בכל שבת נהג לומר את פרק קיט בתהלים, מנהג המוזכר בסיום ספר התניא".

האריז"ל לא נהג לומר מזמור קי"ט

כתב ב'פרי עץ חיים'⁵⁶: "בענין אלפ"א בית"א של תמניא אפי שנהגו לומר קודם ערבית, לא נהג הר"ב לאומרם, ולא חשש לזה".

וב'שער הכוונות'⁵⁷: "מה שנהגו לומר בכל מוצאי שבת סדר האלפא ביתא קודם תפלת ערבית, לא היה מורי ז"ל נוהג לאומרה ולא כל אותם השירים והמעלות כו' והמזמורים כלל ועיקר".

ב'משנת חסידים'⁵⁸ אף הביא את הנהגת האריז"ל כהוראה, ונימק זאת בכך שאין מרצין לאדם בשעת כעסו, סתם ולא פירש. וזה לשון ה'משנת חסידים': "ולא יאמר המזמורים שנוהגים לומר סמוך ללילה דאין מרצין לאדם בעת כעסו".

"פעולת ענין התהלים נעשית גם ע"י לימוד תורת החסידות"

הרבי עצמו הסביר את מנהג לומדי תורת החסידות - פנימיות התורה, שיסודות רבים לה בכתבי האריז"ל, כידוע - שלא לומר את המזמור האמור.

כך כותב הרבי בשיחה ע"ד חלוקת הש"ס שהוגהה לקראת י"ט כסלו תשנ"ב⁵⁹: "ועל-פי-זה יש-לומר הטעם (לחידודי על-כל-פנים) שלא נזהרים הלומדים במנהג זה לגמור מזמור קי"ט בכל שבוע, כי פעולת ענין התהלים (ידיעה והכרה בנותן התורה) נעשית גם ע"י לימוד תורת החסידות, שלכן נוהגין לחלק את הש"ס ב"ט כסלו, ר"ה לחסידות".

56. שער השבת, סוף פרק כג.

57. ענין שינוי התפלות ס, ב.

58. מסכת שארית יום השבת פ"ה משנה ה. "והמשנת-חסידים לא העתיק [אלא] רק דברי האריז"ל (דברי רבינו הזקן - בפסקי-דינים לאדמו"ר הצמח-צדק ליוורה-דעה סימן קט"ז)" - 'אגרות קודש' כרך כ עמוד רלד. וראה 'לקוטי שיחות' כרך י"ז עמוד 516 הערה 25.

59. 'ספר השיחות תשנ"ב' עמוד 487 הערה 112.

הוספה

מאמר חז"ל בלשוננו המקורית בארמית

ב"פתח דבר" ל"מפתחות" שערך כ"ק לספר התניא ציטט (בהערה 3) את מאמר רז"ל "כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי'" (ומקורו במסכת תענית כז, ב. מגילה כב, א).

והנה אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך שלו (סימן תצד סעיף יא) הביא את מאמר חז"ל זה בתרגום ללשון הקודש כדרכו בשולחן ערוך שלו: "שכל הפסקות הפסוקים הם הלכה למשה מסיני, ואסור להפסיק במקום שלא פסק לנו משה מסיני".

ונראה שבכוונה נקט הרבי בלשון חז"ל המקורית, אף שהיא בארמית.

לזכות
החתן הת' שניאור זלמן
והכלה מרת שטערנא שרה
שיחיו

לאופר

שיזכו לבנות בית בישראל בנין עדי
עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם
מוארים במאור שבתורה זוהי תורת
החסידות
ולחיים מאושרים בגשמיות ורוחניות

תשורה משמחת נישואין • לאופר • יג מרחמשון תשפ"ו

תשורה

משמחת הנישואין של
שניאור זלמן ושתערנא שרה שיחיו

לאופר

י"ג מרחשוון תשפ"ו
כפר חב"ד ב'

